



**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**



Ayşe BİNGÖL

**OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ANTALYA'DA AİLE KURUMU
(1908-1945)**

**Tarih Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

Antalya, 2019



**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**



Ayşe BİNGÖL

**OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ANTALYA'DA AİLE KURUMU
(1908-1945)**

Danışman

Doç. Dr. Güven DİNÇ

**Tarih Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

Antalya, 2019

T.C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Ayşe BİNGÖL'ün bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Durmuş AKALIN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Güven DİNÇ (İmza)

Üye : Dr.Öğr. Üyesi Aydın BEDEN (İmza)

Tez Başlığı: OSMANLI'DAN CUMHURİT'E ANTALYA'DA AİLE KURUMU(1908-1945)

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 15/01/2019

Mezuniyet Tarihi : 25/01/2019

Prof. Dr. İhsan BULUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ANTALYA'DA AİLE KURUMU (1908-1945)" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Ayşe BİNGÖL

(İMZA)



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Ayşe BİNGÖL
Öğrenci Numarası	20145206013
Enstitü Ana Bilim Dalı	Tarih
Programı	Yüksek Lisans
Programın Türü	(x) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Güven DİNÇ
Tez Başlığı	OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ANTALYA'DA AİLE KURUMU(1908-1945)
TurnItIn Ödev Numarası	1065163683

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 160 sayfalık kısmına ilişkin olarak 17/01/2019 tarihinde tarafımdan TurnItIn adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç %10

alıntılar dahil %11'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırların aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

Doç. Dr. Güven DİNÇ
17/01/2019

İ Ç İ N D E K İ L E R

TABLolar LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE VE TÜRK TOPLUMUNDA AİLE

1.1. İslâmiyet'ten Önce Türklerde Aile	9
1.2. İslâmiyet'te Aile	13
1.3. İlk Türk-İslâm Devletleri ve Selçuklularda Aile	16
1.4. Osmanlı Dönemi Türk Toplumunda Aile	21
1.5. Cumhuriyet Döneminde Türk Ailesi	30

İKİNCİ BÖLÜM

XX. YÜZYILIN İLK YARISINDA ANTALYA'DA TOPLUMSAL VE EKONOMİK YAPI

2.1. XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'da Toplumsal Yapı	37
2.2. XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'nın Ekonomik Durumu.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTALYADA AİLE (1908-1945)

3.1. Aile Birliğinin Oluşumu (Evlilikler).....	56
3.1.1. Osmanlı Dönemi.....	56
3.1.1.1. Evliliklerde Yaş Farkları.....	57
3.1.1.2. Evliliklerde İkamet Yerleri.....	59
3.1.1.3. Evlilikte Nikâh Mekânı.....	62
3.1.1.4. Evliliklerde Damatların Meslekleri.....	68
3.1.1.5. Evliliklerde Mehr Ücretleri.....	71
3.1.1.6. Gelin ve Damatlar İçin Kullanılan Unvanlar.....	80

3.1.1.7.Nikâhta Vekil ve Veli Kullanımı.....	82
3.1.2. Cumhuriyet Dönemi.....	84
3.1.2.1. Antalya’da Evlilikler.....	84
3. 2. Aile Birliğinin Bozulması (Boşanma).....	91
3.2.1. Osmanlı Dönemi	92
3.2.2. Cumhuriyet Dönemi	95
3. 3. Ailenin Sayısal Verileri (Çok Eşlilik, Çocuk Sayısı).....	97
3.4. Cumhuriyet Döneminde Antalya’da Aile Kültürü.....	100
3. 5. Antalya’da Aile Kurumuna Dair Canlı Tanıklar.....	106
3. 6. Evlenme Adetleri ve Gelenekleri	114
SONUÇ	118
KAYNAKÇA.....	120
EK 1- FOTOĞRAFLAR.....	134
ÖZGEÇMİŞ	146

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1.1927 Nüfus Sayımı ve Antalya Nüfusu	42
Tablo 2.2.1935 Nüfus Sayımı ve Antalya Nüfusu	42
Tablo 2.3.XX.Yüzyılın Başlarında Antalya’da İthalat	45
Tablo 2.4.XX.Yüzyılın Başlarında Antalya’da İhracat	46
Tablo 2.5.1913 Antalya Vilayeti Tarım Ürünleri Tablosu	47
Tablo 2.6.1913 Yılında Antalya Limanı ithalat İstatistik Cetveli	48
Tablo 2.7.1914/1915 Yıllarında Antalya’da Ekilebilir Arazi	49
Tablo 2.8.1927 Nüfus Sayımı Meslek Grupları	51
Tablo 2.9.1935 Nüfus Sayımına Göre Antalya Meslek Tablosu	53
Tablo 3.10.Evliliklerdeki Mehr Ücretleri	73
Tablo 3.11.Antalya’da Yapılan Nüfus Sayımlarına Göre Sayısal Veriler (1927-1945)	85
Tablo 3.12.Antalya Vilayeti İl ve İlçe Merkezlerinde Evlenme Sayıları (1932-1944)	86
Tablo 3.13.1935 Yılı Antalya Nüfusunun Medeni Hali	87
Tablo 3.14.1935 Yılında Antalya’da Erkek Nüfusun Yaş İtibariyle Medenî Durumu	88
Tablo 3.15.1935 Yılında Antalya’da Kadın Nüfusun Yaş İtibariyle Medenî Durumu	90
Tablo 3.16.Yıllara Göre Antalya’daki Boşanma Oranları (1930-1945)	96
Tablo 3.17.1915-1918 Yıllarında Çocuk Sayıları Tablosu	98
Tablo 3.18.1915-1918 Yıllarında Çok Eşli Ailelerde Çocuk Sayıları	99

ÖZET

Aile bir toplumun en küçük ve en temel birimidir. Bir toplumun gelişmesi veya çöküşü aile kültürünün yapısıyla eşdeğerdir. Osmanlı Devleti'nin ekonomik, askeri ve toplumsal açıdan gerilemeye başladığı devirlerde aile kültürünün de bozulduğu bilinmektedir. Zira Batı'nın üstünlüğünü kabul eden Osmanlı Devleti'nin birçok alanda yenilikler yapması ile birlikte aile ve kadın konusunda da önemli değişimler yaşanmıştır. Aile modernleşmeye başlamış, özellikle II. Meşrutiyet döneminde kadınlar evden çıkarak eğitim ve iş alanında yer alarak gözle görülür bir biçimde kadın hareketi yaygınlaşmıştır.

Eski ve kadim bir geleneğe sahip olan Antalya şehri çok kültürlü bir yapı barındırdığı için Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde aile kültürü bakımından oldukça zengindir. Osmanlı Devleti'nde 1900 yılların başlarında Antalya'da birçok farklı millet bir arada yaşamaktaydı. Bunlar Müslümanlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Kiptilerdi. Bu cemaatler bir arada saygı ve hoşgörü içerisinde kendi aile kültürlerini yaşatarak gelecek nesillere aktarmışlardır.

Osmanlı döneminde aile hukuku alanında Mecelle Kanunu uygulanmaktaydı. Osmanlı döneminde Antalya'da aile hayatına oldukça büyük özen gösterilmiş, evlilikler ve boşanmalar kanun nazarında yapılmaya çalışılmıştır. Antalya kent ve kırsal yöresinde biraz farklılaşmalar olmakla birlikte Anadolu'nun ortak kültürünü taşıdığı söylenebilir.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Antalya'daki aile yaşamı Türk kültürünün özelliklerini muhafaza edip, dünya kültürüyle ortak bir sentez oluşturup varlığını devam ettirmiştir. 1926 yılında Medeni Kanunu'nun kabulü ile birlikte kadın ve erkek aile hukukunda eşitlenmiş, sağlıklı bir yapıya kavuşmuştur. Cumhuriyet devrinde Antalya'da aile kültürüne son derece önem verilmiş, bu kültür toplum ve devlet kurumları tarafından desteklenmiştir. Atatürk ilke ve inkılapları tüm şehirde hızla kabul görerek aile yapılanmasında yerini almıştır. Atılgan bir kültürün hakim olduğu Antalya'da özellikle kadınlar inkılaplarla her anlamda korunarak toplumda güçlü bir şekilde var edilmeye çalışılmıştır. Kadınların eğitim ve iş alanında ön plana çıktığı, şehirdeki toplantılara, balolara, etkinliklere ailece katılımın desteklendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Aile, Kadın, Evlilik, Toplum

SUMMARY

FAMILY INSTITUTION IN ANTALYA FROM OTTAMAN TO TURKISH REPUCLIC(1908-1945)

A family is the smallest and most basic unit in a society. The development or devastation of a society is equivalent to the structure of the family culture and association. It is known that the family culture has also deteriorated during the periods when the Ottoman State began to decline economically, militarily and socially. The Ottoman Empire which accepted the supremacy of the West, has begun to make innovations in many areas and the family and women have taken their shares in this sense. The family began to modernize, especially in the Second Constitutionalist period, the women were out of their houses, they are involved in education and business, and however the women's movements have become widespread in a visible way.

Antalya city, which had an old and archaic tradition, because it had a multicultural structure, was extremely rich in terms of family institution in the Ottoman Empire and Republic of Turkey. Many different nations lived together in Antalya in Ottoman Empire in the early 1900's. These were Muslims, Greeks, Armenians, Jews and Copts. These communities have sustained their family cultures together in respect and tolerance and passed to the future generations.

In the family law of Ottoman period, Ottoman Code of Civil Law (Mecelle) was applied. During the Ottoman period in Antalya, was taken care of the family life and marriages and divorces have been tried in the sight of the law.

The family life in Antalya with the proclamation of the republic was preserved the, by creating a synthesis with the modern world culture and has been maintained its existence. With the adoption of the Civil Code in 1926, women and men were equalized in the family law and were pacified a healthy structure. During the Republic period in Antalya was taken care of family culture profoundly and this culture was supported by society and government agencies. Ataturk's principles and reforms were accepted quickly in the whole city and took place in the family structure. In Antalya which has a patriarchal structure, women were protected particularly with reforms and were tried to be made spiritedly in society. We see that the women are at the forefront of education and business, is supported the participation in meetings, ballrooms and activities in the city.

Keywords: Antalya, Family, Woman, Marriage, Society

ÖNSÖZ

“Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Antalya’da Aile Kurumu (1908-1945)” adlı tez çalışmasının araştırılması ve yazılması önemli bir süreci oluşturmuştur. Öncelikle dönemin incelenmesinde belli zorluklar vardı. Yaşanan zorlukların en başında kaynak, bilgi ve belge bakımından kısıtlılığın olmasıdır. Tez araştırmasının iki farklı devri kapsaması bu zorluğu daha da arttırdı. En basit örneğiyle Osmanlı döneminde Arap alfabesi kullanılırken Türkiye Cumhuriyeti’nde 1928 yılı Kasım’ından itibaren Türk alfabesi kullanıldı. Ayrıca Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde aile hukukuna dair kanunlar ve bu kanunların uygulanma biçimleri birbirinden farklıdır.

Tezde öncelikle aile kavramının oluşum süreci açıklandıktan sonra İslâm’da ve Türklerde tarihsel boyutta aile geleneği, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde aile kurumunun tarihsel gelişimi, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Antalya’da aile kurumu konuları ele alındı. Bu konular incelenirken birçok kaynaktan faydalanılarak herbiri kendi dönemleri içerisinde değerlendirildi. Ailenin değişim ve gelişim süreçleri adım adım takip edilerek bu değişimin ölçüsü algılanmaya çalışıldı. Aileyle ilgili geçmişten getirilen ve hala muhafaza edilen örf ve adetlerin neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Antalya’da bugünkü aile kültürünün oluşmasında hangi faktörlerin etkili olduğu, modern yaşamın aile kültürüne olan katkıları tespit edilmeye çalışıldı.

Yerel tarih çalışmaları Dünya’da ve Türkiye’de giderek yaygınlık kazanan bir alandır. Monografi niteliğindeki bu çalışmalarda bir bölgenin tarihsel açıdan belirli bir yönünü daha ayrıntılı bir şekilde incelenme imkânı bulunmaktadır. Bu tezde de belirli bir tarih kesitinde Antalya’daki aile olgusu konu olarak seçildi.

Konu olarak ailenin seçilmesi tesadüfî olmadı. Aile bir toplumu anlayabilmek için bilinmesi zorunlu unsurlardan en temel olanıdır. Bir toplumun siyasî, sosyal ve hukukî durumunu anlayabilmek için önce o toplumun küçük bir nüvesi olan aileye bakmak lazımdır. Küçük bir aileyi incelemek aslında o toplumu incelemek demektir. Bu açıdan tezde II. Meşrutiyet döneminden başlamak üzere 1945 yılına kadar olan süreçte Antalya şehrinde aile yapısı ele alındı.

Tanzimat dönemiyle birlikte aile kurumu Türkiye’de çok önemli değişimler geçirdi. Bu sebeple Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecinde Antalya’daki aile kurumunda nasıl bir değişim gerçekleştiğini tespit edebilmek için geniş bir zaman dilimine ihtiyaç duyuldu. Çalışmanın zamansal sınırı olarak II. Meşrutiyet’ten 1945 yılına kadar olan süreç belirlendi.

Osmanlı dönemi aile kurumunda Batılılaşmanın en fazla hissedildiği dönem II. Meşrutiyet devri olup çalışmanın zaman sınırlaması buradan başlatıldı. Türkiye’de 1945 sonrası çok partili hayata geçilmesi ve devamında Demokrat Partinin uyguladığı politikalar toplumsal yapının dolayısıyla aile yapısının daha farklı bir değişim ve dönüşüme uğramasına yol açtı. Dolayısıyla çalışmanın zaman sınırı 1945 yılına kadar olan süreç belirlendi.

Aile konusunun popüler ve her zaman güncel bir konu olması, sosyologlar ve psikologlar başta olmak üzere birçok alandan bilim adamının bu konuya eğilmesine vesile olmuştur. Çalışma alanı doğrudan aile olmasa da birçok sosyal bilimci çalışmalarına aileyi de dâhil etmişlerdir. Aile konusu üzerine en fazla yazı yazan sosyolog ve psikologların çalışmaları doğal olarak çoğunlukla güncel meselelere dairdir. Tarih alanında aile konusu daha çok bölgesel monografiler şeklinde çalışılmaktadır. Bu çalışmada da tarihsel açıdan Antalya ailesi üzerine bir inceleme yapılmaktadır.

Tezde şu soruların yanıtları aranmaya çalışıldı: Antalya’da aile birliği nasıl kuruluyordu veya bozuluyordu? Antalya ailesi çekirdek aile mi veya daha geniş bir yapıya mı sahipti? Ailenin ekonomik yapısı nasıldı? Osmanlı’dan Cumhuriyet’e devralınan yapı nasıl bir değişime uğradı? Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde Antalya’da kadının toplumsal hayattaki yeri nedir? Tez çalışması sosyal tarih alanıyla ilgili olduğundan kullanılan kaynaklarda buna göre tespit edilmeliydi. Diğer yandan Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi gibi iki farklı dönemi birlikte inceleme iddiasında bulunuyordu. Dolayısıyla iki dönemin kaynak türleri de birbirinden tamamen farklılık arz etmektedir. Osmanlı dönemi için Antalya şer’iyye sicilleri temel kaynaklardan birini oluşturdu. Özellikle 68 numaralı Antalya şer’iyye sicili Osmanlı dönemi ailesinin anlaşılmasında büyük katkı sağladı. Cumhuriyet dönemi için ise Türkiye İstatistik Kurumu’nun resmî verileri ailenin sayısal olarak değerlendirilmesinde faydalı oldu. Bunlar yanında Türkiye’de aile literatürüne ait çok sayıda kitap, makale, yayınlanmamış tez, bildiri, ansiklopedi maddeleri, gazetelerden istifade edildi.

Tezin önemli bir diğer kaynağı sözlü tarih çalışmaları oldu. İncelenen dönemin yaşayan canlı tanıkları, Antalya’daki aile hayatını şahitlikleriyle daha net ve gerçekçi görebilmemizi sağladı. Antalya merkezinde birçok farklı bölgelerden göç etmiş grupların yaşaması ve hepsinin de kendilerine özgü kültürlerinin olması araştırmanın daha geniş bir alana yayılmasına sebep oldu.

TEŞEKKÜR

Tez konumu araştırırken danışmanım Doç. Dr. Güven DİNÇ rehberliğinde ilerledim. Hocam tezimin tüm evresinde yöntem kullanımı, kaynak temini, araştırma teknikleri, belge okuma gibi daha birçok alanda yardımlarıyla yanımda oldu. Tezimizin araştırma ve yazım aşamasında defalarca tezi irdelleyerek hatalarımı, eksiklerimi tespit etti ve gerekli dönütleri verdi. Kaynak bulmam konusunda beni çok doğru bir şekilde yönlendirdi. Kendisine bu anlamda çok şey borçluyum. Hatta hocamın yardımları olmasaydı tezimin bu evreye kadar gelebileceğini sanmıyorum. Hocama minnet ve saygımı sunuyorum.

Araştırmamda Antalya Kent müzesi görevlileri ve özellikle Antalya Kent müzesi direktörü Evren DAYAR Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkan "Resmi Antalya Gazetesi" örneklerini benimle paylaştı. Bu sayede o dönemde gazetede yer alan aileye dair birçok haberi inceleme fırsatı buldum. Ayrıca Sayın DAYAR, 68 numaralı Antalya Şer'iyeye Sicilini Giritlilerle ilgili makalesinde kullandığını ve bu sicili tezimde kullanmamın faydalı olacağını belirterek beni doğru şekilde yönlendirdi. Kendilerine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Sözlü tarih çalışması yaptığım dört dönemin canlı tanıkları sayesinde Antalya merkezdeki aile hayatı ile ilgili detaylı ve özel bilgilere ulaşma şansına sahip oldum. Bu söyleşiler araştırmamın en özel ayaklarından birini oluşturdu. Ayrıca bu söyleşilerle şehir merkezindeki farklı grupların aile ve kültür özelliklerin karşılaştırma şansı edindim. Bu söyleşilerle desteğini esirgemeyen Hüseyin ÇİMRİN, Ahmet VATANLAR, Yalçın MAYTALMAN ve Nigar KİRACIOĞLU'NA teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez dönemim boyunca teknik desteğiyle sürekli yanımda olan sevgili arkadaşım Ayşe Elçin ERGİN'E teşekkürlerimi sunuyorum. Sevgili arkadaşlarım; Edebiyat öğretmeni Teoman ÖNAL, Türkçe öğretmenleri Ali Emre AKSOY ve Furkan Neşet BALCI'YA tüm desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Bu çalışma Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje Numarası: SYL-2017-2558. Proje Birimine verdikleri maddi destek için teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamdaki tüm iddiaların kendi araştırmalarım, bu araştırmalarımın neticesinde edindiğim düşüncelerin bir ürünü olduğunu belirterek bu konudaki tüm sorumluluğun bana ait olduğunu ifade etmek isterim.

GİRİŞ

Aile kelimesi dilimize Arapçadan gelmiştir. Batı ülkelerindeki lisanlarda “evcil köle” anlamındaki Latince “*famulus*”, kelimesinden üretilmiş sözcükler kullanılmaktadır. “*Familia*”, tek bir güce, efendiye bağlı olan esirler anlamındadır. Farklı kaynaklardan edinilen diğer bir tanım ise kandaş ve kayınların topluluğudur¹.

Aile; kavramı yüzyıllar boyunca birçok kültürde ve kaynaktan çeşitli tanımlamalarla, karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bu tanımlardan biri olan, aile: Evlenme, kan ya da evlat edinme yoluyla aynı hane içinde yaşayan eş, anne, baba, çocuk yahut kardeşlere yani ortak bir kültür içinde varlığını sürdürmeye çalışan bireylere verilen isimdir². Yine başka bir tanımda; Kadın ve erkekten oluşan iki cinsiyetin, yalnızlık duygusunu ortadan kaldırmak için oluşturduğu dünyanın ilk kurumlarından biri olarak kabul edilen ailenin, çocuğun yetiştirilerek hayata hazırlandığı tecrübeler kazandığı bir ortam olduğu söylenmektedir. Bu grubun daha büyükleri olan yetişkinler için mutluluk ve huzurun olduğu sıkıntıların birlikte göğüslandığı yuvayı ifade etmektedir³.

Turner, aileyi soy bağına dayandırır yani biyolojik temeller üzerinden ele alır. O, aileyi evlenme, çocukların doğumu ve onları yetiştiren, sosyalleştiren kendine özgü kuralları olan bir sosyal yapı olarak tanımlanmaktadır⁴. İlk Türk sosyologlarından Ziya Gökalp’a göre aile, “*ictimai müesseselerin en eskisi olan milletin dirlik ve birliğinin yegâne sağlayıcısı bir evlilik kurumudur*”⁵.

Aralarında kan bağı yoluyla oluşmuş ilişki bulunan, topluluğun yetişkinleri çocuklarla ilgilenme rolünde olduğu, sosyal ve insanı bir grup olan aile, toplumsal sistemin en küçük birimidir. Aile, içerisinde birçok öğeyi barındıran, insanı ilgilendiren tüm alanlardan beslenen sosyal bir kurumdur. Diğer taraftan aile yüzyıllar boyunca oluşan kültürü yeni kuşaklara aktarmada önemli rol üstlenen en temel organlardandır. Aile; medeniyetlerde, devletlerde, şehirlerde hatta kabilelerde bile oluşmuş farklılıkların ve yeniliklerin gözlemlendiği ve somut bilgilere ulaşıldığı alanlardan biridir⁶. Aile, tüm toplumlarda yazılı ve yazısız kuralların

¹ Güler ve Ulutak, 1992: 51-52.

²Goetz, 1968: 229. Türkçe’de aile kelimesinin kökeni Arapça’dır. Geniş anlamıyla, geçimlerini birlikte temin eden kişilerden oluşan ev halkı anlamına gelir. Tüzüner, 2013: 217.

³ Şentürk, 2008: 9.

⁴Turner, 1965: 355.

⁵ Gökalp, 1980: 122.

⁶ Yaşar Ekici, 2014: 210.

şekillendirdiği ve himaye ettiği bir yapıdır. Taraflar kendi iradeleri ile serbestçe aile birliğini kurabilir ancak sıkı şartlara dayanan sebeplerin varlığı halinde bu birlikten çıkabilirler⁷.

Aile cemiyet tarafından ilk defa oluşturulmuş en küçük yapıdır denilebilir. Toplumun ana birimlerinden olan aile tüm zamanlarda ve medeniyetlerde varlığını sürdürmüş olmasına rağmen geneli kapsayan bir tanımını yapmak imkânsızdır. Toplumlarda meydana gelen büyük değişimlerden ailenin bağımsız kalmadığını, bu değişimlerden ailenin de nasibini aldığını görmekteyiz⁸. Bu yüzden de aileyle ilgili birçok farklı tanımlama yapılması mümkündür. En ilkel topluluklardan en modern toplumlara kadar hepsinde aile farklı bir sosyal kavram ile karşılanmaktadır.

Bir grubun aile olarak görülebilmesi için şu şartları taşıması gerekmektedir:

- 1- Aile grubunda bulunan insanlar arasında soydaşlık bağı vardır.
- 2- Üyesi olduğu aile tarafından kendisine verilen kanuni statü.

Aile grubu ilk çağlardan itibaren önemli değişimlere uğramıştır. Bu değişimlerde dikkatimizi çeken özellikler şunlardır.

- 1- Aile kurumunun zamanla küçülmesi.
- 2- Aile'nin gücü değişen şartlarla birlikte teşkilatlanmış yönetimlere doğru kaymıştır.
- 3- Ailenin zamanla dini gücünü yitirmesi.

Bu değişimlere bakıldığında ailenin evrimi ile toplumların farklılaşması arasında tersine bir oran olduğu görülür. Devletler büyüdükçe aile küçülmüş ve yetkilerinin büyük kısmını devlete bırakmıştır. Böylece ilkel toplumlarda geniş olan aile, modern toplumlarda karı-koca ve çocuklardan ibaret çekirdek aile haline gelmiştir.⁹

Aile tipleri, şekillenmesine etki eden faktörler açısından ele alınırsa başlıca iki grupta toplanmaktadır. Birinci grup sınıflandırmada “*otorite*” ikinci grup ise sınıflandırmada “*hane halkı*” ölçü olarak alınmaktadır¹⁰.

Ailenin evrimi bütün medeniyetlerde aynı biçimde olmamakla beraber genel hatlarıyla şu altı safhadan geçildiği ileri sürülmektedir¹¹.

- 1- *Totem ailesi*: İlkel kabilelerde rastlanılan aile şeklidir. Kabile üyelerinin hepsinin aynı kutsal kandan geldikleri bir nevi akraba oldukları görülmüştür. Tüm kabilelerde totem olarak herhangi bir canlı seçilmekte, bu canlı ile kabile üyelerinin aynı kandan geldiği varsayılmıştır. Herhangi bir bitki, hayvan veya gök cisimleri totem olarak kabul edilmektedir.

⁷Könezoğlu, 2006: 8.

⁸Aybey, 2016: 204.

⁹ Ülken,1991: 27.

¹⁰ Gökçe,1976: 57.

¹¹ Ülken,1991: 27-28; Martindale, 1991: 268.

- 2- *Ana tarafından aile*: İlkel kabilelerde evlilik yapılmadan ve anne üzerine şekillenen aile biçimidir. Anne üzerinden şekillenen aile kabileye oranla daha küçük bir kurumdur ve dayanağını anneden alır.
- 3- *Baba tarafından aile*: Bu aile baba üzerinden şekillenmiş, akrabalığın baba üzerinden devam ettiği aile şeklidir. Tarihin her döneminde fazlaca rastlanılmış bir aile tipidir. Özellikle en eski medeniyetlerin yaşadığı yerler olan; Afrika, Asya gibi kıtalarda ve Slav, Boşnak, Hırvat, Bulgar gibi toplumlarda görülen aile tipidir. Bu aile şeklinde çocuk anne tarafından miras edinemez, sekiz göbek baba tarafından, dört göbek ise anne tarafından akrabalarla evlenmek yasaklanmıştır.
- 4- *Pederşahlık aile*: Eski Türklerde ailede soyun devamının babadan geçtiği görülmüştür, hatta eski Türkler de kullanılan önemli bir söz olan “soptan soya” geçmemesi cümlesi de bu durumun ispatı niteliğindedir. Toprakla uğraşan toplumlarda ailelerin bir arada yaşamaları, soyun baba tarafından geldiği ve baba otoritesinin zamanla güç kazanarak en etkili hale gelmesinden doğan ailedir. Baba; siyasi, dini ve sosyal alandaki en büyük lider haline gelmiştir. Bunun bariz örneklerine Asya Hun, Selçuklu, Osmanlı, İsrail, Eski Roma ve İran gibi ülkelerde rastlanır.
- 5- *Babalık aile*: En çok eski Türklerde ve Germenlerde rastlanan aile örneğidir. Diğerleri kadar çok fazla görülmemiştir. Pederşahlık aile tipiyle ile karıştırılmamalıdır. Bu aile özelliğinde baba çok etkili olmasına rağmen anne ve anne soyunun da aile egemenliği üzerinde etkisi görülmektedir. Yani bu aile şekli; hem baba hem de ana soyunun karışımından hatta birleşiminden doğmuştur.
- 6- *Modern aile*: Bu aile şekli modern hayatın getirilerinin bir sonucu olarak teknolojinin gelişmesi ile birlikte ailenin daha da küçülmesi, laik hale gelmesine ve gücün devlete geçmesi neticesinde doğan bir aile biçimidir. Ulusal toplumlarda hukuki kanunlarla belirlenmiş olan aile kuralları, az çok farklılıklarla bütün çağdaş toplumlarda benzerdir.

Bir sosyal yapı olan aile, çağlar boyu geçirdiği değişimlerle, sosyolojik ve psikolojik süreçlerin etkisiyle büyük değişimlere uğramıştır. Bu süreçlerle birlikte aileyle ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmış bunlara geniş, ataerkil ve anaerkil aile gibi isimler verildiği görülmüştür, Bu kavramların toplumlarda değişen aile statüsünün sağlıklı bir şekilde yorumlanması için üretildiği söylenebilir ¹².

¹² Çelik, 2009: 26.

Çağdaş topluluklarda ailenin kurulabilmesi için en önemli koşullardan biri evliliğdir. Genel bir tanımlama olarak: Evlilik; kadın ve erkeğin toplum önünde oluşturdıkları ve belli bir sözleşmeye dayalı hukuki anlaşmaya denir. Evlilik zamana ve kültüre göre değişmekle birlikte, erkekle kadının bir araya gelebilmesi için oluşturulmuş bağıdır. Evlilik sosyal yaşamda aileyi yasal hale getirmiş bir kurumdur. Her toplumda kültüre göre evliliğin nasıl ve ne zaman olacağına dair kendine has kuralları vardır.

Evliliğin amacı bir aile oluşturmaktır. Evlilikte kimin kiminle ve nasıl evleneceğini, nerede ve kiminle oturacağını, çocukları kimin ne şekilde yetiştireceğini, kadın ve erkeğin karşılıklı hak, ödev ve yetkileri gibi durumları her toplum kendi geleneklerine ve kurallarına göre belirlemiştir. Toplum kuralları gereği kabul görmeyen birleşmeler toplum ve yasalar önünde meşru olarak kabul edilmez¹³.

Tarih boyunca birçok evlilik türü görülmüştür. Bunlar toplumdan topluma da farklılık gösterir. Evlilikleri eşlerin oturdukları yere, eş sayısına ve eşin seçildiği gruba göre sınıflandırmak mümkündür. Evlenen çiftlerin erkeğin anne ve babasının evinde ve onlarla birlikte oturmasına patrilokal, kadının anne ve babasının evinde ve onlarla birlikte oturmasına matrilokal, kadının ve erkeğin ailesinden uzak bir yerde ayrı evde oturmalarına neolokal adı verilir¹⁴.

Her dönemde ve kültürde eş sayısına göre belirlenen evlilik türleri en ilkel toplumlardan en modern topluma kadar görülmüş ve farklı isimler almışlardır. Kadın veya erkeğin birden fazla erkek veya kadınla evlenmesine yani çok eşli evlilik yapmasına sosyolojide poligami denilmektedir. Poligami de kendi içinde ikiye ayrılır. Dünya toplumlarında çok nadir olarak görülen ve bir kadının birden fazla erkekle evlenme biçimi olan poliandri, birçok toplumda çok sık rastlanılan erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi olan polijinidir. İdeal olarak kabul edilen bir kadının bir erkekle evlenmesine monoandri, bir erkeğin yalnızca bir kadınla evlenmesine de monogami adı verilir¹⁵.

Diğer evlilik çeşitlerinden biri olan eşin seçildiği gruba göre evlilikler; endogami ve egzogami olmak üzere ikiye ayrılır. Endogamide evlilikler kendi grupları içinden yapılır. Evlenecek kadın ve erkekler yaşadıkları toplumdan eşlerini seçerler. Bu seçimler yaşadıkları kültüre göre yapılır, bazı kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler; akrabalık, sosyal, ekonomik, din, kast ve millet gibi sınıflandırmalara dayanır. Buradaki amaç grubun var olan düzenini koruyarak çok daha iyi bir hale getirilmesini sağlamaktır. İkinci tür olan egzogamide ise endogaminin tam tersi olarak kişiye evliliğini içinde bulunduğu gruptan değil de, grup

¹³ Erkal,1993: 17.

¹⁴Tolan,1978: 213.

¹⁵ Gökçe,1978: 10-12.

dışından yapma özgürlüğü tanımaktadır. Kısaca gruplar arasındaki evlilik izni olarak tabir edilebilir¹⁶.

Aile akla geldiğinde en az bir erkek ve bir kadın vardır. Burada kadın ve erkeğin toplumsal, siyasî, ekonomik ve hukukî statüleri de toplumdan topluma farklılık gösterir. Tarihteki birçok toplumlarda kadın ve erkeğin çeşitli bakımlardan farklılıkları olmuştur. Bu farklılığın temel nedeni ilkel toplumlardan itibaren kadının tabu olarak görülmesidir. Klan kurallarının bir sonucu olarak kadına dokunmak, hele âdet, doğum ve lohusalık gibi kutsal kanın yayılma zamanlarında yaklaşmak en büyük günahıdır. Bu; kadının toplumun genel hayatından ayrılmasına, birlikte yapılması mecbur olan işlere onun karışmaması sonucunu doğurmuştur. Kadının kolektif işlere, âyin, savaş vb. girmemeleri, erkeklerden ayrı bir hayat sürmeleri harem kurumunun doğuşuna da yol açmıştır¹⁷.

İlkel toplumlarda mülkiyet kavramı gelişmediği için toprağa bağlı bir yaşamın olmadığı dönemlerde kadın ve erkek hemen hemen tüm alanlarda birlikte hareket etmekte, aralarında büyük farklar bulunmamaktadır. Mülkiyet gelişerek sınıf farkları arttıkça kadın-erkek farkı da açılmıştır. Patriarkal toplumlarda bu fark en yüksek seviyelere ulaşmıştır. Kadın alınıp satılabilen bir meta haline getirilmiştir. Köleliğin ortaya çıkması ile birlikte kadın üzerindeki şiddet daha da ağırlaşmıştır. Modern toplumlarda köleliğin yasaklanmasıyla kadın ve erkeğin eşitliği sağlanmaya çalışılmış, kadın hakları gelişmeye başlamıştır. Modern kanunlar, ahlâk ve terbiye sistemleri her ne kadar kadın ve erkeğin eşitliği fikri üzerine kurulmuş olsa da hiçbir yerde tam anlamıyla bir eşitlikten söz etmek mümkün değildir¹⁸.

Ailenin toplumsal kurum olarak neslin devamının sağlanmasında ve yeni kuşakların sosyalleştirilmesi bağlamında biyolojik, psikolojik, eğitsel, ekonomik, dini, boş zamanları değerlendirme gibi görevleri vardır¹⁹.

Aile geçmişten bugüne toplumdaki önemli fonksiyonlarından dolayı en etkin yapıların başında yer almaktadır. Çünkü ailenin en temel görevi insanın varlığını devam ettirmesini sağlamaktır. Diğer bir önemli yanı ise çocukların sosyalleşerek toplumsal hale gelmesinde önemli bir görev üstlenmesidir. Yukarıdaki tanımlamalara bakıldığında ailenin; çocuğun korunup kollanarak topluma faydalı bir hale getirilmesinde ve kendini keşfetme sürecinde ilk ve en etkin grup olarak görüldüğü söylenebilir²⁰. Aile toplumsal sistemin en önemli yapısal

¹⁶ Gökçe, 1978: 9-10.

¹⁷ Ülken, 1991: 32.

¹⁸ Ülken, 1991: 32.

¹⁹ Zabun, 2009: 98.

²⁰ Bağlı ve Sever, 2005: 3.

unsuru olup, sistemin genel karakterini yansıtmaya ve kendini oluşturan bireylere bunu aktarma işlevine sahiptir²¹.

İnsan yaradılış itibarıyla medenî bir varlıktır. Bu nedenle tarih boyunca toplu hâlde yaşamayı tercih etmiştir. İnsanın toplumla ilişkisi hayat mücadelesi olarak başlar, çevresiyle ilk muhataplığı doğumla katıldığı aile üyeleri arasında olur. Buna toplumsallaşma denir. Toplumsallaşma hayat boyu devam eden bir süreç olup burada kişinin içgüdüleri, toplumdaki hâkim değer yargıları ve davranış kalıpları içine yerleşir. Bu aşamada aile en önemli rolü oynar²². Aile, toplumla birey arasında aracı görevini üstlenmiştir. Güçlü bir kültür oluşturmaya hedefleyen toplumlarda temelin aile kavramı üzerine kurulması gerekmektedir. Aile toplumun en temel çekirdeği olduğu için bir memleketin toplumsal teşkilatlanmasında önemli bir yer tutar. Aileyi ön plana alan, onun sağlam bir şekilde güçlenerek devamını getiren ve aile kültürü ile harmanlayan milletlerin gelişimlerinin hızlı ve kalıcı oldukları görülmüştür²³.

Ailenin toplumsal açıdan çeşitli işlevleri söz konusudur. Bunların başında biyolojik işlevi gelmektedir. Biyolojik işlevlerin başında cinsellik ve koruyuculuk gelmektedir. Ailenin bireyler üzerindeki bir diğer işlevi ise psikolojik işlevidir. Bu kapsamda sıcak yuva oluşturma ve duygusal doyum sağlama, sevgi, öz saygıyı geliştirme gibi önemli işlevleri bulunmaktadır. Toplumsal açıdan ise güven ve dayanışma içinde yaşama, toplumsallaşma, statü sağlama veya koruma, toplumsal denetim, eş seçme ve yuva kurma, çevre edindirme, paylaşma, boş zamanlarını değerlendirme, eğitim, kültürü yaşatma ve aktarma, iş bulma (meslek edindirme) gibi çok yönlü işlevleri bulunmaktadır²⁴.

²¹ Çelik, 2009: 26.

²² Gökçe, 1976: 57.

²³ Cin, 1974: 5.

²⁴ Kır, 2011: 383.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE VE TÜRK TOPLUMUNDA AİLE

Dünyada insanın var olduğu ilk dönemlere ilişkin elimizde yeterli bilgi ve doküman bulunmamaktadır. Bu yüzden, ailenin ilk ortaya çıktığı zamanla ilgili ve gelişimini nasıl devam ettirdiği konusunda elimizde sağlıklı bilgiler olmadığından yapılan yorumların bilimsel yönden eksik ve temelsiz olduğu söylenebilir²⁵. Bu konuyla ilgili yapılan tüm araştırmaların insanlık tarihinin ilerleyen evrelerini kapsadığı ifade edilebilir²⁶.

Her dönemde görülen normlarla sınırlandırmış aile şekilleri, varlığını bugünde rahat bir şekilde sürdürmektedir. En ilkel toplumlarda bile ailenin belli kurallar çerçevesinde oluşturulduğu söylenebilir. Yaban hayatında kadının iş bölümünde önemli bir yerde olduğu görülmektedir. Örneğin erkek avlanmaya gittiği zamanlarda kadın erkeğin rolünü de üstlenerek evin idamesi ve korunmasında en etkin kişi olmaktadır. Evinin güvenliğini sağlayıp, toplayıcılık yaparak çocukların yetiştirilmesi görevini başarıyla yerine getirmiştir²⁷. Bir kısım sosyologlar toplumun ilk aile şekillerinin anaerkil olduğu, toprak hâkimiyetiyle birlikte ataerkil aileye geçişin başladığını, mülkiyet kavramının güçlenmesi ile ataerkil aile tipinin hayli yaygınlaştığını ifade etmişlerdir²⁸.

Geleneksel ataerkil ailelerde her ne kadar erkeğin etkin olduğunu söylesek de kadın ve erkek arasında iş bölümü bulunmaktadır²⁹. Erkek üretim sürecinde aktif olarak yer almış toprağı ekip biçmiş kadın ise ev işleriyle ilgilenecek çocukların bakımını üstlenmiştir. Geleneksel aileden çekirdek aileye geçişte ailenin yapısında ve şeklinde önemli değişimler olmuştur. Örneğin ailedeki kişi sayıları azalarak, aile üyelerinin sosyal hayattaki aktiflikleri artmıştır³⁰.

Tarihte birçok toplumda aile farklı şekilde tanımlanmıştır. Örneğin eski Mısır'da yerli klanların parçalanmasından doğmuş. Sümer ve Babil toplumlarında, ailede sıkıca örgütlenmiş tek eşli evlilik hâkimdir. Eski Yunanistan'da aile prensip bakımından aynı atadan türeyen bütün insanların toplamıdır. Fakat bunlara evlatlıklar, evlenme yolu ile aileye girmiş yabancı kadınlar, hatta köleler de katılırdı. Romalılarda aile, ataerkil prensibe dayanmaktaydı. Bizans

²⁵ Duman, 2012: 23.

²⁶ Erol, 1992: 2.

²⁷ Eyce, 2000: 227.

²⁸ Cebeci, 2009: 81.

²⁹ Canatan ve Yıldırım, 2009: 21.

³⁰ Bayer, 2013: 104.

döneminde Justinianus'un kanunları kadını erkeğe eşit tutmuş, kadına çocukların miras haklarından ayrı olarak kocasının mirasına katılma hakkı vermiştir³¹.

Genel olarak tüm dünyada evlilikler bir kadın ve erkekten oluşmasına karşın, ancak bazı coğrafyalarda özellikle kabile kültürünün hâkim olduğu alanlarda çok eşli bir yaşam sürdürüldüğü görülmüştür. Afrika kıtasında toprağa bağlı yaşam süren erkekler çok eşli evlilikler yapmışlar bu sayı onu dahi geçmiştir. Tüm eşlerle birlikte yaşayan toprak ağası şeklinde nitelendirilebilecek erkekler için bu önemli bir şeref olarak sayılmıştır. Özellikle tarım topluluklarında çok eşli evlilik normal bir durum olarak kabul görmüştür. Yahudilik ve Hristiyanlıkta da ilk dönemde erkeklerin çok eşli evlilik yapmaları normal bir durum olarak görülmüyordu. İlerleyen zamanlarda ise Hristiyanlık otoriteleri çok eşliliğe karşı çıkmaya başlamışlardır. Ancak bazı Hristiyan mezhepleri çok eşliliği şiddetli bir şekilde savunmuş ve çok eşli evliliği sadece din adamlarına sınırlandırmıştır³².

Aile, tarih içinde köklü değişimler yaşamıştır. Bu değişimlerin içeriğinde ailenin değerleri, örgütsel yapısı, üye sayısı, topluma katılımı, üretim ilişkileri vb. bulunmaktadır. Şüphesiz söz konusu değişimlerin kökeninde toplum vardır. Toplamların üretim biçimleri, inanç, gelenek, göç, savaş, kır ve kent yerleşme yapıları da aileyi etkilemektedir. Aile, toplum dinamiğine göre biçimlendiği için toplumsal dinamikler farklılaşınca aile de farklılaşmaktadır. Dolayısıyla toplumların geçirdiği değişimler doğrudan aileyi de etkilemektedir³³.

Ailenin küçülerek çekirdek aile biçimine dönüşmesi, modernliğin bir ürünüdür. Karı, koca ve çocuklardan oluşan dar anlamdaki aile kavramına insanlık derin bir gelişme evresinden sonra ulaşabildi. XVIII. yüzyılda bireyselliğin bir fikir akımı olarak ortaya çıktığı ve toplumları etkilediği dönemde meydana gelen Fransız İhtilalı ve Sanayi İnkılâbı özellikle Avrupa'nın aile yapısında çok önemli değişiklikler meydana getirmiştir. İş gücüne duyulan ihtiyacın artmasıyla birlikte aile içindeki tüm bireyler aktif olarak çalışma hayatına katkı sunmuşlardır. En önemli sebebi ise endüstrinin gelişmesi insana duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Değişen zamanla ve imkânlarla birlikte aile yapısı çekirdek aile şekline bürünerek aile üyeleri için daha konforlu bir yaşam sağlamıştır. Daha iyi eğitim, gıda bolluğu, barınma imkânlarındaki lüksün artmasıyla birlikte aile bireylerinin yaşam standardında gözle görülür bir şekilde artış yaşanmıştır. Toplumdaki ekonomik göstergelerin yükselmesi ile birlikte mutluluk düzeyinin artacağı düşünülmektedir. Hatta gelişmiş ülkelerdeki insanların refah düzeylerindeki artış beraberinde mutluluk düzeyini de arttırdığı net olarak ifade edilmiştir. Örneğin gelişen dünya düzeni ile birlikte aile bireylerindeki sayının azalmasıyla; eğitim,

³¹Türk Ansiklopedisi, 1968: 288.

³²Hüsrevoğlu, 2010: 10-11.

³³Canatan ve Yıldırım, 2011: 121.

sağlık, barınma ve sosyal haklar gibi konularda kişilere düşen pay artmıştır. Ekonominin gelişmesi kişi başına düşen milli geliri artırmış, nüfusun azaldığı ülkelerde bu oranın daha da yükseleceği öngörülmektedir³⁴.

Ailenin zaman içindeki en büyük dönüşümün ve değişimin sebebi endüstrinin gelişmesi ile beraberindeki şehirleşmenin aile yaşamına yansımalarıdır. Ailede gelenekçi yapının yerini çağdaş aile yapısı almıştır. Bunun en önemli sebebi ise endüstrileşmenin ta kendisidir. Endüstrileşme ile üretim farklılaşmaya uğrayınca toplumlarda kökten değişimlerde meydana gelmiştir. Bu değişimlere paralel olarak aile yapısında ve fonksiyonlarında kalıcı farklılaşmalar meydana gelmiştir³⁵. Çekirdek aile şekli çağdaş endüstri toplumu sonucu ortaya çıkan aile yapısıdır. Endüstri toplumlarında ürünlerin fabrikalar tarafından imal edilmesi aileyi ekonomik üretim sürecinden çıkartmıştır³⁶. Endüstri toplumlarında, tarım toplumlarında olduğu kadar aile ekonominin içinde bulunmamış etkinliği giderek azalmıştır. Üretim sürecinde yer alma azalmış, eğitim ve öğretim aileden alınarak dışarıdaki kurumlara teslim edilmiş, daha küçük işletme diyebileceğimiz aile işletmeleri de yerini daha büyük modern özelliklere sahip gelişmiş iş yerlerine bırakmıştır. Endüstri toplumlarında çekirdek aile, bireylerinin tümünün çalışma hayatının içinde bulunmasından dolayı ülkenin yadsınamaz bir kolu olup tüketim ve harcamalar hakkında toplumu yönlendiren ve şekillendiren önemli bir kurumdur³⁷.

1.1. İslâmiyet'ten Önce Türklerde Aile

Bütün göçebe topluluklarda olduğu gibi eski Türklerde de aile yapısı ve yaşamı göçebe hayatın koşullarına göre biçimlenmiştir³⁸. Türk düşüncesinde ve hayat anlayışında aile kutsaldır. Aile düzenini örfler, töreler ve gelenekler belirlemiştir³⁹. Boy hayatı dönemini geçirerek iller ve devletler kurma dönemine gelmiş fakat henüz İslâm medeniyetinin etkisi alanına girmediği devrilerde Türk uluslarında görülen aile “*babaocağı*” idi. Buna Doğu Türklerinde *Türkün* Batı Türklerinde ise *bozocak* yahut *babaocağı* denirdi⁴⁰.

Eski Türklerde pederi aile dediğimiz aile şekli hakimdi. Bu ailede lider olan babaydı. Bu tip aile daha sert kanunlara sahip babaerkil aileden ayrılmaktadır⁴¹. Türk ailesinde birlik, beraberlik ve disiplin çok önemliydi. Aile içirisinde en büyük çocuk veya torun daha büyük

³⁴Canatan ve Yıldırım, 2009: 124; Hançerlioğlu, 2000: 35.

³⁵Turgut, 2010: 29.

³⁶Ecevit, 1993: 1.

³⁷Bayer, 2013: 106.

³⁸Doğan, 2009: 16.

³⁹Çimen, 2008:116.

⁴⁰Türk ansiklopedisi, 1968: 289.

⁴¹Özdemir, 1990: 998.

bir yetkiye sahipti. Ailenin hakimi büyük çocuk iken, küçük çocuk ise tabiri caizse evde kalarak ocağı tutturmakla yükümlüydü.⁴²

Çin yıllıklarına ve belgelerine inildiği zaman, Türklerin ana hâkimiyetine dayalı bazı boyları olsa da baba hâkimiyetine dayalı aile tipinin ağırlıkta olduğu görülmektedir⁴³. Türk aile yapısı hakkında bize ilk bilgileri Orhun Anıtlarının metinleri ile Oğuz Kağan Destanı vermektedir. Burada yazılanlardan çekirdek ailenin Eski Türklerde mevcut olduğu hakkında bilgiler edinilebilmektedir. Çağdaş Roma ve Pers gibi uygarlıklarda geniş aile tipinin olduğu göz önünde bulundurulduğunda Türklerin aile yapısı olarak çağdaşlarına göre önde olduğu anlaşılr⁴⁴.

Türk anlayışına göre evlenme (yuva kurma), toplumun ve devletin temelini meydana getirmektedir. Eski Türklerde evlenme “*eblenme*” şeklinde ifade edilmektedir. Evlenmek, ayrı otağa çıkmak ak otağ kurmaktır. Evlenenlerin ayrı otağ kurması Türk aile sistemindeki mahremiyet anlayışının yansıması olarak kabul edilmektedir⁴⁵. Büyük Hun imparatorluğunda, hakanların kız aldıkları belirli boylar vardır. Aynı gelenek Göktürklerde, Uygurlarda ve Kırgızlarda da görülür. Yenisey kitabelerinin birinde “*yatta tünürimeadrıldım*”(yad eldeki dünürümden ayrıldım) ifadesi gösteriyor ki; İslâmiyet öncesinde Türklerin dünürleri yad elden oluyordu. Dışarıdan evlenme geleneği Dede Korkut Hikâyeleri’nde de açıkça görülmektedir⁴⁶.

Evlenmenin ilk aşaması olarak görülen, çiftlerin birbirlerini tanıma evresi olarak kabul edilen nişanlılığa ailenin var olduğu andan itibaren rastlanılmıştır. Çok eski topluluklardan günümüz topluluklarına kadar her millette nişanlılık görülmüştür. Dede Korkut gibi eski Türk hikâyelerinde de aduklu (nişanlı) kelimesinin kullanıldığı, bu durum da nişanlılığın eski Türklerde de var olduğu anlamına gelmektedir⁴⁷.

Eski Türk toplumunda ilk sosyal birlik olan aile, bütün toplumsal bünyenin çekirdeği durumunda idi. İslâmiyet’ten önce Türklerde boyların, beyliklerin ve devletlerin kuruluşunda ailenin çok büyük bir önemi vardır. “*Gök kubbesi devletin, çadır ise âilenin*” birer örtüsü ve kubbesi olup, “*gök altında devlet, çadır altında ise aile düzeni*” geçerli idi. Bu nedenle eski Türklerde aile düzeni demek devlet düzeni demek olduğundan aileye büyük önem verilmiştir.

⁴² Ögel,20016:336.

⁴³ Akkutay, 1991: 55; Celkan, 1991: 59.

⁴⁴ Öztürk, 2015:2.

⁴⁵ Çimen, 2008:122.

⁴⁶ Turgut, 2010: 62.

⁴⁷ Güneş, 2007:162.

Dolayısıyla Türk ailesinin temelinde görülen hukuki ve sosyal ortam, en yüksek düzeyde devlet düzeninde de kendini göstermiştir⁴⁸.

Eski Türklerde aile toplum içinde ve devlet yapısında önemli bir konuma ve değere sahiptir. Türk devlet töresinin kendine özgü özellikleri ile eski Türk aile yapısı arasında yakın bir ilişki gözlemlenmektedir. Çeşitli kültür çevrelerinde aile, soy ve toplumun temeli ve vazgeçilmez unsurlarındandır. Türklerin inançlarının bir yansıması olarak gökyüzü devletin, çadır ise yuvanın damı, kubbesi mahiyetindedir. Eski Türklerde devlet ve aile kavramları birbirlerine çok benzer özellikteydi. Çünkü aile nasıl kutsal olarak görülüyorsa devlette aynı şekilde görülüyordu. Devletin küçük minyatürü aile olarak görülmekteydi. Örneğin karı koca arasındaki ilişki hatun ile kağan arasındaki ilişki ile benzer özellikteydi. Devletin geniş olan sosyal, siyasi ve ekonomik gücünün çok benzeri fakat daha küçük olanı ise ailede görülürdü⁴⁹. Çocuğun terbiyesinden, ailenin reisi olan baba sorumluydu. Çocuğun yaptığı herhangi bir suçtan dolayı babası sorumlu tutulur, devlet ve toplum tarafından çeşitli cezalar uygulanırdı⁵⁰.

Eski Türklerde bölünmez asabe ve zadurga aile mevcut değildir. Türk ailesi ne maderi ne de asabeden doğan bir ailedir. Eski Türk ailesi “soy” adını alırdı. Bu ailede hem erkek hem de kadın cihetinden akrabalar vardı. Bunlar hukukça birbirine eşitti⁵¹.

Z. Gökalp’e göre Türk ailesi Boy, Ocak, Konak ve Yuva olmak üzere dört şekil geçirmiştir. Bu dört şekilde de demokratik karakter daima var olmuştur. Yine Gökalp’e göre Konak Ailesi Bizans tesiriyle ortaya çıkmıştır⁵². Türklerde akrabalık, kan esasına dayanıyordu. Türklerin dünyanın dört bir yanına dağılmalarına rağmen varlıklarını, kimliklerini korumaları aile yapısına verilen büyük önemden ve aile kurumunun sağlam temeller üzerinde olmasından ileri gelir⁵³.

Türk ailesi, aile reisinin mülkü değildir. Türklerde kadının siyasî, hukukî ve iktisadî bakımdan erkekle eşitliği büyük ölçüde desteklenmiştir. Ailedeki herkes fikrini belirtme, miras gibi haklara sahiptir. Bu durum, o dönemlerde Türklerin çağdaşı olan toplumlarda görülmez⁵⁴.

Tek eşlilik eski Türk ailesinin karakteristik bir özelliğidir. Oğuz Kağan destanında birden fazla evliliğe işaret yoktur⁵⁵ ve genellikle tek eşlilik (*monogamie*) görülür⁵⁶. Türklerde

⁴⁸ Donuk, 1981: 147.

⁴⁹ Yaşar Ekici, 2014: 213.

⁵⁰ Ögel, 2000: 69.

⁵¹ Cebeci, 2009: 93.

⁵² Cebeci, 2009: 92.

⁵³ Öztürk, 2015: 2.

⁵⁴ Lale, 2014: 40.

⁵⁵ Lale, 2014: 40.

⁵⁶ Kafesoğlu, 1998: 229.

aile ile ilgili bilgilerin bulunduğu kaynaklarından biri Göktürklerle ait Orhun Kitabeleridir. Kitabelerde aile ile ilgili ifadelerden Göktürklerdeki aile yapısı hakkında bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. Orhun Kitabelerinde, Göktürklerde ailenin gerekliliğinin sebebinin ifade edildiği bir ibare de geçmektedir. Söz konusu kitabelerde; “*Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye, babam İteriş Kağan’ı, annem İlbilge Hatun’u göğün tepesinden tutup kaldırmış olacak*” ifadesi kullanılmaktadır. Bu ifadeden Türklerde aile yapısı ile ilgili en önemli çıkarım, çekirdek aile yapısının var olduğudur. Orhun Kitabelerine göre Türk ailesi ana, baba ve çocuktan oluşmaktadır⁵⁷. Çin tarihsel metinleri de Türk ailesinin birçok ahlaksal özelliklerini sıralamaktadır ki bunlar günümüz aile modeliyle büyük ölçüde uyum sağladığını göstermektedir⁵⁸.

Kan akrabalığı esasına dayanan ailede reis erkekti. Evlenip ayrı ev kuran oğlanlar arasında en küçüğü evde kalır ve baba ocağını devam ettirirdi. Buna göre eski Türklerde geniş aile tipi değil, küçük aile tipi görülmekteydi. Zira Türkçede evlenme tabiri aile kurma, baba ocağından ayrılıp ev sahibi olma anlamındadır. Aile törenle yapılan evlenme neticesi kurulurdu⁵⁹.

Türklerde kız alma ve evlenme, kolay bir iş olarak görülmemiştir. Göktürk yazıtlarında “kız” sözünün başka bir karşılığı da “*pahalı*” demektir. Göktürk kitabelerinde geçen bu ifadeden kız için belli bir miktar ödemenin yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu ifade bir malın değeri olarak görülmemeli, bir bedel olarak anlaşılmalıdır. Bu bedel, eski Türklerde evlenmenin mühim bir şartı olup, kız ailesine verilen kalındır. Kalın, Türk aile hukukunun temeli ve güvencesi olarak görülmektedir. Kalın, erkek ailesinden kızın ailesine verilen bir aile malıdır⁶⁰.

“Eski Türk devletlerinde kadın her zaman özgür olmuş, ilk Türk devletlerinden itibaren kadınların savaflara katıldığı, ata binip, ok attığı, kılıç kullandığı görülmüştür. Ahlakıyla dikkat çeken Türk kadını için namus en önemli konulardan biridir. (İbnFadlan, Gerdîz vb.) Devlet ve aile nazarında Türk kadının çok büyük bir otoritesi bulunmakta savaşta esir düşmesi asla kabul edilemeyecek bir durum olarak görülmektedir”⁶¹.

Türklerin, dünyanın dört bucağına dağılmalarına rağmen varlıklarını korumaları, aile yapısına verdikleri büyük ehemmiyetten ileri gelir⁶².

⁵⁷ Dertli, 2014: 1.

⁵⁸ Lale, 2014: 40.

⁵⁹ Donuk, 1981: 162-164.

⁶⁰ Mandalooğlu, 2013: 142.

⁶¹ Kafesoğlu, 1998: 229.

⁶² Kafesoğlu, 1998: 227.

Eski Türklerde aile, ataerkil diyebileceğimiz baba hâkimiyetine dayanan patriarkal aile tipindedir. Aile ve akrabalık bağları baba tarafından devam ederdi. Göçebe bir toplum olduğu için kadınlar hayatın her alanında erkeğin yanında ayrıca o dönem yaşayan diğer toplumlara göre birçok hakka sahipti. Eski Türkler kadına değer verdiğini ifade etmek için güzel tabirler kullanmışlardır. Hanım, begüm, bike, eke gibi tabirler buna örnektir. Çin kaynakları, eski Türk İmparatoriçelerine “yen-şi” dendiğini kaydederler. Çin kaynaklarından edindiğimiz bilgilere göre kadınlara karşı işlenen suçlar çok ağır şekilde cezalandırılıyordu. Evli bir kadını öldürmek idamla cezalandırılıyordu⁶³.

Türk hakanları haklarının bir kısmını eşleri ile paylaşırlardı; o kadarki Türk hakanları buyruklarını hem kendi adlarına, hem de hakan karısı olan hatunun adına bildirirler, elçileri birlikte kabul ederler ve birden fazla kadın ile evlenmezlerdi⁶⁴.

Türklerde kadın ya da aile meselesi gündeme geldiğinde Türklerin Şamanizm’den kaynaklı hem feminist hem de demokratik özelliklere sahip olduğu iddia edilmiştir. Bu görüşe göre, Türk şamanları sihir ile olağanüstü güçlerini gösterebilmek için kadınlara benzemeye çalışırlardı. Eski Türklerde toplumda kadın ve erkek eşit şekilde yaşarlar, savaşımlara dahi birlikte katılırlardı⁶⁵.

Türk destanlarında aile ile ilgili pek çok ögeye rastlanırken kahramanların önemli vazifelerinden biri eşini ve çocuklarını esir alan düşmanla mücadele etmektir. Dede Kitabı’nda yer alan hikâyelerde aileleri için birçok fedakârlığı göze alıp düşmana boyun eğmeyen kahramanlardan bahseder. Örneğin Salur Kazan’ın ailesini bir araya getirmek için verdiği mücadelede bunlardan biridir⁶⁶.

1.2. İslamiyet’te Aile

İslâm dininde en çok ehemmiyet verilen konuların başında aile kavramı gelmektedir. Aile İslamiyet’te toplumu yönlendiren en önemli sosyal yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuran’ı Kerim’in birçok mesajında insanlık âleminin ilk ailesi olan Hz Havva ve Hz. Âdem’e değinmiştir. Hatta onlara yuva olarak cennetin bahşedildiği haber verilmektedir.⁶⁷

Arabistan Yarımadasında İslamiyet’in gelişi ile birlikte Cahiliye devrinde hâkim olan pek de sağlıklı olduğu söylenemeyen aile yapısı değiştirilerek çok daha samimi duyguların ve insani kuralların varlığını sürdürdüğü bir kurum haline gelmiştir.⁶⁸ İslâm, aile gibi toplumun

⁶³ Cin, 1974: 272.

⁶⁴ Konan, 2011:161.

⁶⁵ Tellioğlu, 2016: 212.

⁶⁶ Şahin, 2012: 121.

⁶⁷ Aydın1998: 26.

⁶⁸ Tüzüner, 2013: 130.

en önemli kurumlarından birini, en sağlam manevi temellere yerleştirerek; neslin geleceğini teminat altına almıştır⁶⁹.

İslâm'da evliliğin amacı yuvaya huzur ve insanlık için sağlıklı bireyler yetiştirmektir. İslâm'da evliliğin amacı tüm yaşamı bir arada mutlu ve huzurlu bir şekilde devam ettirme gayesidir. Evlilik kurumu içindeki tüm bireylerin sevgi, saygı ve iyi niyet çerçevesinde birbirlerine yaklaşıp kurumun varlığını sürdürme çabasıdır. Boşanmaya ise tarafların başka seçenekleri kalmadığı durumlarda izin verilmiştir⁷⁰.

Aile kurmak ve sağlıklı nesiller yetiştirmek İslâm dinî tarafından ısrarla tavsiye edilen bir hayat modelidir. *“Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi davranışta olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir”* ayeti (Nur Suresi 32. ayet) , sadece evlenmeye ve imkânı olmayanları evlendirmeye teşvik değil, aynı zamanda bu konuda atılan adımların ilâhî ikramlarla destekleneceğine dair bir vaat de içerir. Nitekim Peygamber *“evlenmeye gücü yetenler evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan çevirmek ve iffeti korumak için en iyi yoldur”* şeklinde buyurmuş, evliliğin kendi sünneti olduğunu ısrarla dile getirmiş, hatta sünnetini benimsemeyi reddedenleri uyarmıştır⁷¹.

İslâm'ın evlilik ve aile ile ilgili esaslarına hadis kitaplarında da yer verilmiştir. İslâm ümmetinin çoğalması ve güçlenmesi bakımından evlenip yuva kurmak ayrı bir fazilet olarak değerlendirilmiş ve ahretteki neticeleri açısından Müslümanlara müjdelenmiştir. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Evleniniz, çoğalınız, çünkü ben ahrette sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere övüneceğim”*⁷².

İslâm dininin temel kaynaklarında, nikâh, düğün, aile içi ilişkiler, dul veya bekâr kimselerle evlenme, evlenilmesi yasak olan kişiler, boşanma, akrabalık ve miras gibi bütün konularda detaylı bilgiler verilmiştir⁷³.

İslâmiyet için ailenin tabanında görünüş kadar ve ruhsal bir birlik ve yardımlaşma öngörülmektedir. Resmi kayıtlarla evlilik yapıldığı ispat edilmiş olsa da, aile olma kavramı içerisinde sevgi ile birlikte duygusal bağlar taşıması gerektiği vurgulanmıştır. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim, aile kavramı üzerinde çok fazla durarak gelecek nesillerin sağlıklı ve güvenli bir şekilde hayata hazırlanma konusunda en etkin yapının olduğunu sürekli olarak vurgular. İnsanoğlu öncelikle aile olmanın ne anlama geldiğini kavramalıdır. Aile olmak, aynı değerleri

⁶⁹ Aydın, 1998a: 29.

⁷⁰ Cangir, 2011: 17.

⁷¹ Nur Suresi:32.

⁷² Özkiraz ve İşçi, 2016: 90.

⁷³ Turgut, 2010: 63.

benimsemek, aynı duygu ve düşünce dünyasında buluşabilmek, inanç ve ideal birlikteliğini yakalamaktır⁷⁴.

İnsanlar için dünyadaki hayat kadın ve erkek için aynı zamanda başlamıştır. Bu hayatı birlikte inşa etmeye iyilikleri ve kötülükleri aynı anda tatmaya başlamışlardır. Kur'an-ı Kerim'de bu duruma "sükûn" bulmak denilmiştir. Sükûn, huzura ermek, rahata kavuşmak anlamındadır. Birçok kaynakta bulunan yorumlamaya göre "sükûn" ; insanın gönlünde ve ruhunda huzur, sevgi, sabır olduğu belirtilmiştir. İmanın güçlenmesinde ve perçinlenmesinde "sükûn" duygusunun da çok önemli bir tarafı vardır⁷⁵. Mevlana'ya göre kadın ve erkek, dünya üzerindeki yaşamında huzur ve sükûna ermek için yaratılmıştır. Çiftler, Allah'ın bahsettiği samimi duygular ve iyi niyetle birbirlerine bağlanmışlardır. Evlilik çiftler için mutluluk, sadakat, huzur ve güven duygularını barındıran bir kurum haline gelmiştir.

İslâm dini kadına uygulanan aşağılama, horlama ve her türlü zulmü ortadan kaldırarak kadın haklarının korunmasını sağladı⁷⁶. Kadın hakları, İslamiyet'te çok önemsenmiş, kendileri medeni olarak adlandıran birçok toplumdan önce kadınlar erkeklerle eşit şekilde yaşama katılmışlardır. İslam ailesinde kadın evinde lider, eşinin birçok alanda can yoldaşı ve kutsal anne olarak görülmüştür⁷⁷.

İslamiyet'ten önce yani Arap yarımadasında cahiliye devri dediğimiz insanı özelliklerin göz ardı edildiği dönemde kadınlarda bu durumdan nasibini almışlardır. Ailede kadın hiçbir hakka sahip değilken erkek tarafından alınıp satılabilen bir esir muamelesi görmüştür⁷⁸. İslâmiyet'e kadar tüm dünyada kadın üzerinde büyük bir aşağılama ve zulüm devam ederken İslâmiyet getirdiği kurallarla buna son verdi. Aile kavramı sevgi, saygı, huzur ve rahmet kavramları üzerine kuruldu. Aile bireyleri arasında naif ve eşitlikçi bir ilişki benimsendi. Zira İslâmiyet'te en önemli kurumlardan biri ailedir. Kuran'a göre ilk sosyal birlik ailedir. Farklı sosyal gruplar ailenin değişik birleşme ve sıralanmasından (tayfa, kabile, ümmet, millet vs.) ortaya çıkmıştır. Kuran-ı Kerim'in en önemli gördüğü konulardan biri ailenin varlığıdır. Çünkü ilk ortaya çıkmış sosyal grup olarak aile işaret edilmiştir. Daha önceki konularda bahsettiğimiz gibi bunun en büyük ispatı ilk aile örneği olan Hz. Âdem (a. s) , eşi Havva ve çocuklarına sık sık değinilmiştir⁷⁹. Kuran-ı Kerim'in en önemli aile surelerinden biri olan nisa(kadın) ,diğerlerinin de aile hukukunun önemli müessesesi olan talak(boşanma) adıyla isimlendirilmesi önemlidir. Kuran'da aile hayatı nikâhtan, evlilik

⁷⁴ Martı ve Han, 2016: 99.

⁷⁵ Ergeshkyzy, 2012: 9.

⁷⁶ Tüzüner, 2013: 130.

⁷⁷ Aydın, 1998a: 29.

⁷⁸ Dağcı, 1999: 183.

⁷⁹ Teyfurov, 2014: 243.

engellerine, eşler arası iyi muameleden çeşitli münasebetlere, sulhtan boşanmaya, mehirden nafakaya kadar birçok yönleriyle detaylı bir şekilde yer almaktadır⁸⁰.

İslâmiyet’le evlenme düzensiz bir müessese olmaktan çıkarken kadının hukukî durumu düzelmiştir. Kadın evlenmede akdin taraflarından biri haline gelmiştir. Kız çocuklarının öldürülmesi yasaklanmış, dört kadınla evlenmeye şartlı olarak müsaade edilmiştir. Ancak Kuran-ı Kerim eşler arasında mutlak bir eşitlik sağlayamayacağı için kişilerin tek kadınla evlenmesini uygun görmüştür⁸¹. Kuran ve sünnetteki özel veya genel hükümlere dayanılarak fıkıh kitaplarında çocuğun doğumunda evlenip aile kurmasına kadar türlü ihtiyaçlarının karşılanması için ebeveyne birçok görev ve sorumluluk yüklenmiştir⁸².

İslâmiyet’te evlilik desteklenmekte, hatta bununla ilgili birçok hadis bulunmaktadır. Hz. Peygamber “*Nikâh benim sünnetimdir. Benim sünnetimden yüz çevirenler benden yüz çevirmiş olurlar*” buyurmuştur⁸³. İslâmiyet evlilik konusunda bazı hüküm ve tavsiyeler getirmiş olmakla birlikte evliliği dinî değil, hukukî bir kurum olarak görmüş ve büyük bir önem vermiştir. Toplumun varlığının esası kabul edilen ailenin sağlam bir biçimde devamı evliliğe bağlanmış ve evlilik teşvik edilmiştir. Boşanma kabul görse de son çare olarak başvurulması onaylanmıştır⁸⁴.

1.3. İlk Türk-İslâm Devletleri ve Selçuklularda Aile

İslâm dini, VII. yüzyılın başlarında Arabistan yarımadasının Hicaz bölgesinde ortaya çıkmıştır. Hızlı bir şekilde yayılan bu din, daha Hz. Muhammet zamanında Arabistan yarımadasının sınırları dışına taşmıştır. Bu vesileyle Türkler İslâm ile temasa geçtiler. Bu temasın sonunda bir takım Türkler İslâm dinine peyderpey girmiş olmakla birlikte, Türklerin kitleler halinde İslâm dinine girmeleri X. yüzyıldan itibaren gerçekleşmiştir⁸⁵.

Türklerin İslâmiyet’i kabulü ile yeni bir medeniyete dâhil olundu. Bu toplumların yaşam tarzlarında da dönüşüm ve değişim anlamına gelmekteydi. Ancak, değişim mantığına uygun olarak bu dönüşüm hiç kuşkusuz olarak yavaş olmuştur. Buna bağlı olarak Türk tarihinde Şamanizm ve Maniheizm devri kapanarak yavaş yavaş Türklerin günlük yaşam tarzı, inanç ve felsefelerinde İslâm etkisi başlamıştır⁸⁶.

⁸⁰ Güneş, 2007: 167.

⁸¹ Karaca, 2002: 316.

⁸² Çağın, 1992: 332.

⁸³ Çağın, 1992: 332.

⁸⁴ Ünal, 2015: 12.

⁸⁵ Erdem, 1998: 88.

⁸⁶ Doğan, 2009: 34.

Türk topluluklarının X. asırdan itibaren kitleler halinde Müslümanlığı benimsemeleri ailenin kuruluşu ve işlevlerinde de çok önemli değişimlere sebep oldu.⁸⁷ İslâmiyet dini bir sistem olarak Türk toplum yapısında dinamik değişimlere yol açtı. Örneğin Türklerin yaşamının her alanında etkisi görülen Şamanizm'in birçok yansımasının İslamiyet'in kabulü ile tamamen ortadan kaldırılmış olmasıdır. Toplumun birçok kurumunda özellikle aile yapılanmasında İslami kuralların hâkim olduğu görülmüştür⁸⁸.

İslâmiyet Türklerin yaşamına ne kadar uygun olsa da toplumda kendini hissettiren şaman geleneklerini tamamen söküp atamamıştır. XIII. yüzyılda ünlü Arap gezgini ibn-i Battûta, Selçuklu kadınlarının değişik zamanlarda ve çevrelerde çeşitli dış etkilerin ve hukuk sistemlerinin altında yaşamış olmalarına karşın, Türk gelenek ve göreneklerini koruduklarını belirtir⁸⁹. Eski Türklerde rastladığımız evlilik seremonileri, aile yapısı ile alakalı gelenek görenekler İslâmiyet'e uyum sağlamış ve niteliklerini korumuştur. Bu oluşumda Eski Türk kültür kodlarının etkinliği önemli rol oynamıştır. Özellikle düğün ve nişan gibi törenlerde İslâm öncesi dönemden kalan adet ve geleneklerin izlerine rastlanmaktadır⁹⁰. Divan-ı Lügati't-Türk'te "*il ve vilayet bırakılır, töre bırakılmaz*" sözü önemli bir kural olarak benimsenir⁹¹. Düğün, Türklerde aile hayatı açısından önemli bir toplantı merasimidir. Düğün nikâhın kıyılmasından sonra gerçekleştirilmektedir. Türklerde düğün; yeni bir ev açma, aynı zamanda soyun devamı anlamına gelmektedir. Türklerde evlenme sırasında düğün yapma zorunluluk olarak görülmektedir. Düğün, kız evinde başlayıp erkek evinde bitmektedir⁹².

İslâmiyet'le beraber Türkler eski geleneklerinin bir kısmını devam ettirseler de bunlar İslâmiyet'le çelişmeyen geleneklerdi. Türklerin İslâmiyet'i kabulü üzerinde yapılan değerlendirmelerin çoğu bu yeni dine karşı Türk kültürünün son derece yatkın olduğu noktasında yoğunlaşmaktadır⁹³.

İslâmiyet'in kabulünden sonra normal olarak yeni bir kültürün etkisi olarak birçok alanda farklılaşmalar meydana gelmiştir. Türk insanı İslâm'a geçtikten sonra kendi törelerini ve yapılarını korumaya çalışırken, hem komşuları olan hem de yeni girdikleri dinin diğer üyeleri diyebileceğimiz Arap, Fars, İran, Bizans kültürlerinin etkilerine maruz kalmışlardır⁹⁴. Bozkır kültürünün en önemli öğelerinden biri olan atlı göçebe yaşam tarzı sürekli hareket halinde olduğu için genelde küçük ve hızlı hareket eden aileleri oluşturmuştur. Yerleşik

⁸⁷ Erol,1992:54.

⁸⁸ Lale,2014:48.

⁸⁹ Güler ve Ulutak,1992: 59.

⁹⁰ Çelik,2009: 29.

⁹¹ Türkdoğan,1992: 42.

⁹² Ögüt Eker,2007: 410.

⁹³ Doğan,2009: 32.

⁹⁴ Gündüz,2012: 140.

hayata geçişle birlikte aileler daha durağan hale gelmişlerdir⁹⁵. Toprak mülkiyeti gibi etkenler geniş ailenin kuruluşunu da gerekli kılmıştır⁹⁶.

Kuran ve sünnet aile yaşantısını düzenleyen İslâm hukukunun temel kaynaklarından. Bu hukuka göre aileye, büyük değer verilerek sıkı kurallar altına alınmıştır. İslâmiyet'in kabulü ile birlikte kadınların özgürlükleri ve hakları biraz daha kısıtlanmış, göçebeyken erkeklerle birçok alanda yan yana olan kadınlar evlere girerek etkinliklerini özellikle vakıflarda ve aile hayatında devam ettirmişlerdir⁹⁷.

İslâmiyet'in kabulü sonrası evlilik, kadın ve erkeğin şahitlerin huzurunda kendi iradeleri ile oluşturdukları bir anlaşmadır. İslam'da ideal olarak kabul edilen tek eşlilik olsa da belli durumlar içinde erkeğe çok eşli olma izni verilmiştir. Ailede çıkan anlaşmazlıklarda erkek dilediği zaman evlilik birliğini sona erdirebilmekte, kadının kocasını boşanmaya razı edebildiği durumlarda da boşanma (muhalaa) gerçekleşebilmekteydi. Kadınlar mahkeme veya imamın karşısında evlilik sözleşmeleri yapılırken, kendileri çoğu zaman bulunamaz, bir vekil kadının yerine evliliği onaylar⁹⁸.

Selçuklu Devleti kurulmadan önce göçebe kültürün bir yansıması olarak erkeklerle birlikte her alanda mücadele etmiş Selçuklu Devleti kurulduktan sonra da yine devletin devamı için tüm sorumluluklarını yerine getirmiştir. Toplumun en ufak kurumu olan ailenin iki kökünden birini oluşturan kadın, doğanın verdiği en önemli görevi olan annelikle beraber sosyal hayatta aktif olarak yer almıştır. Bazen bir savaşçı olarak at binmiş, silah kuşanmış, bazen bir çoban bazen de bir çiftçi olarak karşımıza çıkmıştır⁹⁹.

Selçuklu Devletinde aile yapısı genelde Orta Asya aile yapısına dayanmaktaydı. Buna göre aile reisi, çocuklar ve kadınlar üzerinde tartışmasız bir hâkimiyete sahipti. Öte yandan pederi ailede baba ile anne eşit haklara sahiptirler. Bu ailede kadına son derece önem verilir. Anne ve baba tarafından akrabalık esası vardır. Dilimizdeki “soy-sop” kelimesi anne ve baba tarafından akrabalığa verilen önemi ifade etmektedir¹⁰⁰.

Anadolu'ya yapılan akınlar sırasında Müslüman Türk kadını erkeği ile birlikte aktif bir yaşam tarzı içinde bulunmaktaydı. Selçukluların hâkim olduğu yerlerdeki çeşitli abidelerde bugün dahi Selçuk kadınlarının adlarının yaşaması buna en büyük delildir. Kadınlar adına türbeler, hastaneler yapılmış ve eşleri yanında mevki sahibi olarak anılmışlardır¹⁰¹.

⁹⁵ Erol,1992:54.

⁹⁶ Erol,1992:54.

⁹⁷ Kuran,1986:64.

⁹⁸ Könezlioğlu,2006: 22.

⁹⁹ Kuşçu,2016:175.

¹⁰⁰ Turan ve Kırpık,2012: 2.

¹⁰¹ Eyce,2000:233.

Selçuklularda kadın ve erkekler eşit haklara sahip bir şekilde varlıklarını devam ettirmişler, hatta kadının ailedeki nüfuzu çok önemli bir yere sahip olmuştur. Ailede anne nüfuz sahibiydi ve görüşleri dikkate alınmaktaydı. Ayrıca Selçuklu Devleti'nde kadınların siyasî evlilikler yaparak devletlerin tarihinde etkili olup¹⁰², siyasî hayata müdahil oldukları görülmektedir¹⁰³.

Selçuklular Müslümanlığı benimsedikten sonra törelerini özellikle kadınların toplumsal hakları yönünden uzun bir süre daha devam ettirdiler. Bu durum Selçuk uygarlığına ait bazı minyatürlerden, içinde kadın resmi bulunan seramiklerden ortaya çıkmaktadır. XIII. yüzyılda ünlü Arap gezgini ibn-i Battûta, Selçuk kadınlarının değişik zamanlarda ve çevrelerde çeşitli dış etkilerin ve hukuk sistemlerinin altında yaşamış olmalarına karşın, Türk gelenek ve göreneklerini koruduklarını belirtirler¹⁰⁴.

Evliliğin ilk ve en önemli aşaması eş seçimidir. Türklerde eş seçimi denilince, çoğunlukla erkeğin kadını seçmesi anlaşılmaktadır. Türk adetlerine göre evlenmek isteyen erkek, evlenmek isteyeceği kızdaki aradığı özellikleri yakınlarına açar. Bu istek karşısında aile çevresi erkeğe olumlu cevap verirse istenilen özellikteki kızlara çevre, eş, dost yardımıyla bakılmaya başlanır. Bu esnada birçok kriter göz önüne alınabilir. Örneğin; kızın ailesinin ekonomik durumu, kızın fiziksel veya sosyal statüsü gibi birçok faktör öne çıkar. Bunlardan bazıları soy asaleti, aile kültürü, ekonomik durum, boy, bos, endam, inanç ve kültür bakımından benzerlik ve meslek gibi kriterler eşlerin belirlenmesinde önemli yer tutmuştur¹⁰⁵.

Anadolu Selçuklularında dönemin özelliklerine göre kızlar genelde aile büyükleri veya toplumun sevilen kişileri olarak kabul edilen dünürücü dediğimiz kişiler tarafından istenir. Kız tarafı da şartları olumlu bulursa evlilik yapılır. Evliliğin meydana gelmesinde ise kızların herhangi bir söz hakkı bulunmamaktaydı¹⁰⁶. Anadolu Selçuklu Devleti'nde kalın veya başlık geleneği kullanıldığı kaynaklarda tespit edilmiştir. Örneğin II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Müstefvi Şehabeddin Kirmani'yi, Gürcü prensesi almak için görevlendirmiş; onu çok miktarda hediyelerle, süs eşyalarıyla yola çıkarmıştır. Gürcü ülkesine vardıkları zaman vermeyi vaat ettikleri kalını teslim etmişlerdir ve yapılacak diğer işleri de tamamladıktan sonra geri dönmüşlerdir¹⁰⁷.

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Aslan (1155-1192) kızını Artuklu hükümdarı Kara Aslan'ın oğlu Nureddin Muhammet'e vermişti. Bir süre sonra Nureddin Muhammet'in

¹⁰² Kuşçu, 2016: 173-191.

¹⁰³ Gündüz, 2012: 141.

¹⁰⁴ Güler ve Ulutak, 1992: 59.

¹⁰⁵ Dertli, 2014: 9.

¹⁰⁶ Dertli, 2014: 10.

¹⁰⁷ İbn Bibi, 1996: 37.

sultanın kızına alaka göstermeyip hatta başka bir kadınla yasak bir ilişki yaşaması, üstüne bir de Kılıç Aslan'ın kızına kötü davranmaya başlaması üzerine Sultan Kılıç Aslan, bu duruma çok sinirlenmiş, Artuklu topraklarını işgal ederek çeyiz olarak verdiği yerleri de geri almıştır (1180) ¹⁰⁸.

Selçuklu âdetlerinde düğün sırasında; birçok Orta Asya âdetinin devam ettiği görülmektedir. Örneğin düğünlerde gelin adaylarının beğenilmesi, kına yakılması, gelinin çeyizi ile birlikte gelmesi ve saç saçma âdeti bunlardan bazılarıdır. Mevlâna yapılacak evliliklerde ekonomik ve kültürel açıdan çiftlerin birbirleriyle yakın seviyede olması gerektiğini vurgulamıştır. Çok eşlilik konusuna fazla değinmeyen Mevlâna bazı durumlarda yaşı geçkin kadınların eşlerinin evden gitmesini engellemek için ikinci evliliğe razı geldiklerinden bahseder¹⁰⁹.

XIII. ve XIV. yüzyıl Anadolu'sunun Türk toplumunda ise evlilik İslâmiyet'in etkisi altında idi. Bir başka anlamıyla evlenme ve boşanma konularında ve kadının toplumdaki mevki hususunda İslâmî kurallar hâkimdi. Diğer bir deyişle Türkiye Selçuklu Devletinde evlilikler yapılırken İslami kurallar göz önünde bulundurularak yapıyordu. İslamiyet'in izin verdiği sınırlar dâhiline uymaya dikkat ediliyordu ¹¹⁰. Bu kurallara uyulduğu zaman evliliklerde başka bir engellemeyle karşılaşılmıyordu. Tek eşliliğin yaygın olduğunu söylesek de çok eşli evliliklere de rastlanmaktaydı. Örneğin, Sultan Veled'in iki cariyesiyle de evlenmiş olmasıdır¹¹¹. 1227 yılında Alâeddin Keykubad Şam'iyesi Meliki Adil Meliki muazzamın kızıyla evlendi. Alâeddin Keykubad gelinin onuruna Malatya'da saraylar yaptırdı. Nikâh töreni yapıldı. Bu törende çok fazla şeker dağıtıldı. Tören ve eğlence araçlarını tam olarak hazırlattı. Şehir süsletildi. Mısır, Şam, Rum ve Musul vilayetlerinden getirdikleri müzisyenler, dansçılar, hokkabazlar, kavalcılar yeteneklerini sergilediler¹¹².

Selçuklu memleketinde aile oluşturulurken genelde aynı sosyal çevre, din ve ırk birliğine dikkat ediliyordu. Yerli halkla da akrabalık bağı kuran Türkler, kız almış ve İslamiyet'i seçmiş olan erkeklerine de kız vermiştir. Dikkatimizi özellikle çeken Rum olan kadınlar ile Türk erkekler arasında yapılan evliliklerin yaygın olduğudur. Yerli unsur olan anne ile Türk babadan doğan çocuklara İğdiş deniliyordu¹¹³.

Sevgi bağı ve bununla paralel olarak evlilik öncesi tanışma sürecinde bir evliliğe temel hazırlayabiliyordu. Karşılıklı olarak beğeni oluşturan çiftler belirli bir zaman tanışıp evliliğe

¹⁰⁸ Kitapçı,1993:212.(Selçuklularda çeyiz olarak eşyalar, elbiseler, çeşitli kumaşlar, câriyeler, hayvanlar ve kıymetli madenlerin yanı sıra toprak iktâ edildiği de bilinmektedir. Bkz. Ceylanbağ, 2017: 28)

¹⁰⁹ Özbek, 2001: 49.

¹¹⁰ Çevik, 2015: 143.

¹¹¹ Bıçak, 2007: 69.

¹¹² Çevik, 2015: 144.

¹¹³ Bıçak, 2007: 70.

karar verebiliyorlardı. Erkek beğendiği kadına aracı gönderiyor ve görüşmek istediğini belirtiyordu. Kadın da bu duruma olumlu bakıyorsa buluşma gerçekleşiyordu. Kimi zaman bir arabulucu vasıtasıyla iki kişinin arası yapılıyordu. Bazı durumlarda da bir kızı beğenen erkek, durumu doğrudan kızın ailesine açıyor ve evlenme isteğini dile getiriyordu¹¹⁴.

Selçuklu ailesi üyelerinin nikâhları üst düzey devlet görevlilerinin vekilliği ile gerçekleşmiştir. İslam dünyasının en önemli isimlerinden halife Kâim-Biemrillâh kızının Tuğrul Bey’le yapılacak evliliği için Ebü’l-Ganâim’i vekilliğiyle birlikte Tuğrul Bey’in yanına gönderdi. Alparslan’ın kızıyla halifenin veliahdının evliliğinde, Alparslan orada olmasına rağmen Nizâmülmülk gelinin vekili, Amîdüddevle ise erkeğin vekili olduğu görülmüştür.

Selçuklu ailesi bireyleri içinde ilk defa boşanma durumu Sultan Alparslan ile Abhaz Kralı Bagrat’ın yeğeninin evliliklerinde yaşanmıştır. Sultan Alparslan düğünden çok kısa bir zaman sonra eşinden ayrılarak veziri Nizâmülmülk’le evlendirdi. Ayrılık nedeni ile ilgili sağlıklı bir bilgi olmasa da veziri ile evlendirmesinden dolayı bu evliliğin devletlerarası diplomatik ilişkilerde çok önemli olduğu görülmektedir¹¹⁵.

Düğün: Eski Türk ve İslam geleneklerinde saygın bir kutlama olarak kabul edilmektedir. Akrabalık ilişkisi kuran taraflar düğün esnasında birbirlerini tanıma fırsatı edinerek mutluluklarını gösterirlerdi. Selçuklularda da bu tören birçok toplulukta olduğu gibi tarafların nikâh merasiminden hemen sonra bir araya gelerek müzik eşliğinde yemekler yemesi, oyunlar oynanması şeklinde olurdu. Konuklar en iyi şekilde ağırlanırdı¹¹⁶.

Anadolu Selçuklular döneminde ülkede genel olarak ayağa çizme dışında en çok giyilen çarık idi. Kadınların büyük çoğunluğu atlas, sof ve ipekli kumaşlardan yapılmış kıyafetler kullanırlardı. Şalvar, cepken, üstlük ve başlarına ise çok farklı türlerden oluşan süslü başlıklar giyerlerdi. Türkiye Selçuklularında Anadolu’da kadınlarının kullandığı başlıklar “bağaltak” veya “üsküf” olarak isimlendirilmiştir. Kadın ve erkek giyiminde çok kullanılan bele sarılan örgülere dokumalara kuşak denirdi. Kadın kıyafetlerinden olan; şalvarı bele bağlayan ipe uşkur, önlük bağlarına dolama denirdi¹¹⁷.

1.4. Osmanlı Dönemi Türk Toplumunda Aile

Anadolu’da yüzyıllar sürecektir bir imparatorluk kuran Osmanlı Devleti’nde en temel yapılardan biri ailedir. Osmanlı ailesi kavramının içinde şuan yirmi beş civarında ülkenin

¹¹⁴ Bıçak, 2007: 71.

¹¹⁵ Ceylanbağ, 2017: 34.

¹¹⁶ Ceylanbağ, 2017: 31.

¹¹⁷ Dimez, 2015: 802.

üzerinde yaşadığı çok büyük bir coğrafya ile çok farklı dillerin konuşulduğu kültürel çeşitliliği barındırarak 600 yıllık bir süre içinde var olan aileden bahsedilmektedir¹¹⁸. Dolayısıyla Osmanlı döneminde aile denildiğinde zaman, mekân, din, dil, kültür vb. farklılıklara göre değişiklik göstereceği akıldan çıkarılmamalıdır. Ancak genel itibarıyla Osmanlı Devleti’nde bir gelenek olarak aileye büyük önem verilmiş ve aile’nin oluşması için gerekli itina gösterilmiştir.

“*Osmanlı ailesi*” çok geniş içerikli bir kavramdır. Bu kavramın içine her şeyden önce imparatorluğu yöneten “*hanedan*” girer. Osmanlı ailesi yapısını incelerken genel olarak iki grup aileden söz etmemiz mümkündür. Bunlardan ilki saray ve sarayın etkisi altında kalan yönetici, askeri ve şehirde yaşayanlara ait aileler, diğerini ise kırsal bölgeler de yerleşik ve göçebe hayatı yaşayan aileler oluşturmaktadır¹¹⁹.

Çok büyük bir alana yayılmış olan Osmanlı Devleti’nde birçok farklı etnik köken ve dinin bulunmasından dolayı tek bir aile şeklinden bahsetmek imkânsızdır. Bu büyük coğrafyada ilk başta Anadolu olmak üzere Cezayir, Suriye, Mısır, Irak ve Tunus halkının çok büyük bir kısmı Müslümanlardan oluşmaktaydı. Erdel, Boğdan, Mora Yarımadası, Eflak, , Sırbistan ve Macaristan’da ise halk büyük oranda Hristiyan’dı. Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında da etnik köken, dil ve mezhepsel farklılıklar mevcuttu. Bu toplulukların çoğunluğunda dini inanışlar, fertlerin devamlı etkilere maruz kaldığı ailenin daha güvenli bir şeklide varlığını devam ettirmesi için belli koşullar getirmiştir. Hepsinde örf ve adetler bakımından değişik inanışlar olsa da toplumun ortak amacı kutsal kabul edilen bu önemli kurumun bütünlüğünün korunmasıdır. Osmanlı Devleti’nde de aile kurumu mukaddes kabul edilerek hukuki düzenlemelerle korunmuştur¹²⁰.

Tuna Nehri kıyılarında veya Rodoplarda yaşayan Hristiyan Bulgar aile gibi, Bulgar dilini muhafaza etmesine rağmen Türklerin dinini kabul eden “*Pomak*” ailesi de bir Osmanlı ailesidir¹²¹. Lübnan’ın Marunî, Hicaz’ın Arapları veya Melkit Hristiyanları, Anadolu’nun Şehirli Sünnileri, Alevi köylüleri, Türkmen obası, adalı ve Egelî Rumlar, Kürt aşiretindeki aileler, üç dine mensup Arnavutlar, Bosna’nın Müslümanları, memleketin dört bir köşesindeki Yahudi ailelerinin hepsi Osmanlı ailesidir¹²². Bu kadar farklı kültürden beslenen ailenin bu yapıdan etkilenmesi çok doğal bir sonuçtur¹²³.

¹¹⁸ Aydın, 2007: 166.

¹¹⁹ Çimen, 1998: 259.

¹²⁰ Karaslan, 2015: 188.

¹²¹ Ortaylı, 2010: 16.

¹²² Ortaylı, 2010: 16.

¹²³ Doğan, 2009: 45.

“Osmanlı Ailesi” şeklinde bir yorumu yapmanın çok büyük sakıncaları vardır, çünkü üç kıtaya hâkim birçok farklı kültürü içerisinde barındıran bu imparatorlukta tek bir aile yapısı tanımına ulaşmak imkânsızın da ötesindedir. Şehirli-köylü değişiminin beraberinde aile kültüründe de büyük bir değişime sebep olduğu görülmüştür. Osmanlı ailesindeki farklılıklardan ne kadar bahsetsek de aralarında yüzyılların getirdiği yakın ilişkilerden dolayı birçok alanda da ortak ananelere sahip olduğu görülmektedir. Aynı mahalleyi paylaşan, birbiriyle sürekli ilişki içinde olan komşular, gayrimüslim ya da Müslüman, zengin veya fakir aileler arasında pek çok benzeşen özellik görülmektedir¹²⁴.

Aile sayısal verileri; bölgeler, dönemler ve kır-kent durumuna göre çok büyük farklılıklar göstermekteydi. Çocuk sayısı aile genişliğinin belirlenmesinde bize yardımcı olabilir. XVI. Yüzyılda Bursa ve köylerinde ailenin ortalama çocuk sayısı 2.29’dur¹²⁵.

“Osmanlı Ailesi” temsil ettiği topluluğun esas özelliklerini yansıtır. Siyasi sistemin getirileri olarak birçok farklı topluluğun bir arada yaşama uyumları ta ki devletin siyasi anlamda çökmeye başladığı döneme kadar devam etmiştir¹²⁶. Tüm din ve kültürlerde aile kendinden daha büyük bir sülalenin parçası olduğu için genellikle birlikte yaşamışlardır. Mesela üretimde, ev işlerinde, sosyal hayatta, ekonomik ihtiyaç hâlinde acilen birleşerek birbirlerine yardım ederler. Doğumlarda, cenazeler, düğünlerde hep bir arada bulunarak birbirlerine destek verirlerdi. Burada aile küçük bir grup olarak kayda geçer, tüm zamanlarını ve gecelerini birlikte geçirirler devlet tarafından da bir olarak görülüp vergiye tabii tutulurlar¹²⁷.

Osmanlı Devleti’nde aileye büyük önem verilmiş ve aile kurumunun oluşması için gerekli itina gösterilmiştir. Osmanlı aile yapısı oluşurken İslâm hukuku ve Türk töresi etkili olmuştur¹²⁸. Osmanlı’da aile ilgili ilk dönemlere ait bilgilere vekayinameler ve İbn-i Battûta gibi seyahatnamelerden ulaşılabilmektedir¹²⁹. Kuruluş Dönemi Osmanlı tarihçisi Âşıkpaşazâde, aile kurumunun değerini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bu dünyada maksat birkaç şeydir. Oğul evlendirmek, kız çıkarmak, bir de bu dünyadan ahirete yüz akıyla gitmektir. Şimdi bu şeylerin hepsi Sultan Murad’a müyesser oldu. Oğlunu evlendirdi, kız

¹²⁴ Aybey, 2016; 2007.

¹²⁵ Aydın, 2007: 168.

¹²⁶ Doğan, 2009: 46.

¹²⁷ Ortaylı, 2001: 31.

¹²⁸ Öksüz, 2005: 45.

¹²⁹ Öksüz, 2005: 48.

kardeşlerini çıkardı. Görülmedik düğünler yaptı. Onları da padişah çocuklarına, şehzadelere verdi. Sonu da hayır oldu”¹³⁰.

Zaman içinde az değişime uğrayan müesseslerden olan Türk ailesinin, Osmanlının kuruluş döneminde de başlıca unsurları, düğün, doğum, çocuk, anne ve babadır. Babanın en önemli görevlerinden biri zamanı geldiğinde çocuğunu uygun biriyle evlendirmektir¹³¹.

Kuruluş döneminde tek eşli evlilik yaygın olan uygulamaydı. Kuşkusuz, bu olguda kuruluş döneminin hareketli yapısının etkisinin yanı sıra çok eşli evliliğin dinsel yükümlülüklerinin pratikte ortaya koyduğu güçlüklerin de rolü vardır¹³². Yine kuruluş yıllarında nikâhların kadıların veya onların kontrolündeki memurların nezareti altında kiyılması geleneği de yerleşmişti¹³³.

Osmanlı sûnamelerinde anlatıldığına göre düğün hazırlıkları için öncelikle saray içinden etkili ve yetkili bir kişi (vezir vb.) Sûr Emîni tayin edilmekteydi. Yapılan harcamaların tespiti için de bir kâtip seçilmektedir. Bazı sûrnâmelere göre altı ay, hatta bir yıl öncesinden hazırlıklar başlamakta; yerli ve yabancı davetlilere davet mektupları gönderilebilmekteydi¹³⁴. Düğün törenleri İstanbul’da Topkapı Sarayı merkez olmak üzere At Meydanı (Sultanahmet Meydanı) , Haliç, Kâğıthane, Ok Meydanı ve Boğaziçi’de yapılmaktadır. Edirne’de yapılan düğünler de vardır. Hazırlıklara altı ay-bir yıl öncesinden başlanarak adı geçen meydanlarda çadırlar kurulmakta ve süslenmektedir. Türk halk masallarının karakteristik motiflerinden olan “kırk gün kırk gece düğün yapmak” Osmanlı saray düğünlerinin de özelliğidir. Bazen bu düğünler geceli gündüzlü iki ay da sürebilmektedir. Örneğin 1582’de yapılan düğün iki ay sürmüştür¹³⁵.

Birçok geleneksel toplumda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da ayrı dinden gruplar arasında evlenme pek azdı. Bazı yerlerde görevli Müslüman memurların veya tacirlerin geçici olarak Hristiyan kadınlarla evlendiği görülmüştür¹³⁶. Osmanlı hukukunda din ayrılığı nedeni ile boşanmanın, özel bir durum olmakla beraber, tefrik gerekçesi oluşturabildiğini göstermektedir. Bu kayıtta Hristiyan bir karı kocadan söz edilmekte ve kadının evlilikleri içinde Müslümanlığı seçmesi üzerine, hâkim tarafından tefrik yoluyla evlilik akdinin

¹³⁰ Âşık Paşazade, 2003: 213-214.

¹³¹ Turan, 1992: 74; Düzbakar, 2008: 86.

¹³² Doğan, 2009: 56.

¹³³ Aydın, 1982: 3.

¹³⁴ Ergun, 2015: 173.

¹³⁵ Ergun, 2015: 173.

¹³⁶ Ortaylı, 1991: 75.

sonlandırdığı belirtilmektedir. Hâkim bu kararında, Müslüman bir kadınla zimmî bir erkeğin evliliğinin geçersiz sayılmasını gerekçe göstermiştir¹³⁷.

Osmanlı toplumunda da, aile birliğinin devam ettirilmesi en temel amaç olsa da evliliğin yürütülemediğinin kesin olarak anlaşılmasından dolayı boşanma için çeşitli haklar verilmiştir. Osmanlı ailesinde evlilik ve boşanma kuralları İslâm hukukuna göre düzenlenmiş, boşanma hakkı erkeğe aittir. Erkeğin sadece söz ile evliliği bitirme idaresine sahip olduğu görülmüştür¹³⁸.

Osmanlı Devleti'nde Müslüman kadınların Müslüman olmayan erkeklerle evlenmeleri yasaklanmış, nikâhlarını kıyan din adamlarına ise sürgün, hapis gibi ağır cezalar verilmiştir. Ayrıca sonradan Müslüman olan kadınların Müslüman olmayan kocalarından boşandıklarında, çocukların alaka ve bakımını mahkeme kararıyla kadınların üstlendikleri şer'îye sicillerinden görülmektedir¹³⁹.

Osmanlı Devleti'nde sadece Müslümanlarda değil diğer dinlerin liderleri de, Osmanlı'nın millet sistemindeki farklı cemaatlara tabi kadın ve erkeklerin evlenmelerinin dini törenlerine uygun olmadığı için yasaklamak amacıyla devlete başvurdukları, dolayısıyla bu tip evliliklere izin vermek istemedikleri bariz bir şekilde anlaşılmaktadır¹⁴⁰.

Osmanlı'da bireyler evliliğin ilk aşaması olan nişanlılıktan, evlenmeye ve boşanmaya kadar birçok hakka sahipti, şaibeli bir durum ortaya çıktığı zaman mahkemeye başvurma hakkına sahipti¹⁴¹. Osmanlı Devleti'nde nikâh çok önemliydi. Tüm Müslüman ülkelerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de kadı efendi belirli durumlarda evlenmeye müdahale hakkı bulunmaktadır. Bazen nikâh sözleşmesinde bizzat hazır bulunur ve hüccet-i nikâh adı verilen bir belge hazırlardı. Padişah evlenme sözleşmesi için kadıdan izinname alma usulünün uygulanmasını istemiştir¹⁴².

Osmanlı ailesinde erkek egemenliği üzerine kurulmuş bir mal varlığı düzeni hâkimdi; mal ayrılığı. Buna göre karı koca kendi mallarında diledikleri gibi yönetme hakkına sahiptiler. Bu hukuki durumu eyleme dökülmesinde sosyal yapının önemi vardır. Osmanlıda kadınların her dönemde ve zamanda kendi malları üzerinde hâkimiyet haklarının olduğunu söylemek biraz zordur. Kadınların malları üzerindeki haklarını korumak ve kullanmak için gerektiğinde

¹³⁷ Yakut, 2015: 18.

¹³⁸ Maydaer, 2007: 300.

¹³⁹ Erdem, 2016: 648.

¹⁴⁰ Erdem, 2016: 651.

¹⁴¹ Solak ve Uysal, 2014: 992.

¹⁴² Cin, 1974: 283.

yerel mahkemelerde veya Divan'da arama imkânına sahip oldukları ve bu haklarını kullandıkları görülmüştür¹⁴³.

Osmanlı aile yapısı önceki dönemlerin kültürel ve toplumsal izleri üzerinde gelişen ve evrimleşen bir ailedir. Bu aile İmparatorluğun siyasal evrelerine uygun etkilenmelerle karakteristik yapısına kavuşmuştur¹⁴⁴. Osmanlı toplumunun Batı ile teması yoğunlaştıkça ve kültür alışverişi hızlandıkça, örf ve adetlerde, yaşama biçiminde kadın ve aile anlayışında değişimler meydana gelmiştir. Artık Tanzimat yıllarına gelindiğinde, Türk ailesini kökten sarsacak şiddette olmamakla beraber özellikle yüksek tabaka mensupları arasında ve başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde kadınlık anlayışında bazı değişimler olmuştu¹⁴⁵.

Kadının klasik dönemdeki statüsü modernleşme birlikte değişmeye başlamıştır. II. Mahmut döneminden itibaren yeniliklerin ordu yerine sivil bürokrasiye odaklanması, kadının konumunun da devlet tarafından irdelenmesine yol açmıştır¹⁴⁶. Tanzimat Fermanı kadının konumu hakkında herhangi bir fikir beyan etmeyip ataerkil düzeninin erkeklere ait kategorilerini koruma altına almaktaydı. Tanzimat, kadın sorununa 1858 Arazi Kanunnamesi ile belirgin tavır takınmaya başlamıştır. XIX. yüzyılda evlilik devletin koyduğu hukuksal kurallardan giderek daha fazla etkilenmiş, sağlanan güvencelerle kadınlar devletin aile ve nüfus politikalarının araçları haline getirilmişlerdir. Kadına birey olarak yer veren ilk hukuki düzenleme 1869 tarihli *Tabiiyyet-i Osmaniye Kanunnamesidir*¹⁴⁷.

Osmanlı Devleti'nde hızlı başlayan modernleşme evlerde ve aile yaşamında da etkisini göstermiştir. Hayatı düzenleyen tutum ve kuralları etkileyen tüm faktörler yenilenmiştir. İlk başlarda sadece günlük hayatın etkileneceği sanılsa da Batılılaşma tarzı; sarayın ileri gelenleri, yerli elit halk ve çoğunluğu sanatçılardan oluşan entelektüeller tarafından benimsenmiştir. Batılılaşma Osmanlı aile yapısında çok önemli değişikliklere neden olmuştur. Özellikle ekonomik açıdan birbirinden uzak olan aileler arasındaki kültürel uçurum bariz bir şekilde görülmeye başlanmış, zengin diyebileceğimiz aileler geleneksel Türk aile yapısından uzaklaşmıştır¹⁴⁸.

Osmanlı modernleşme sürecinin kadına doğrudan yansıyış biçimlerinden biri ailenin dönüştürülmesi olmuş, dönemin düşünürleri kadın ve düşünce dergilerinde yazdıklarıyla konuyu geleneksel ya da yenilikçi kategorilerle tartışmışlardır¹⁴⁹. Tanzimat sonrasında ise bunlara pozitif anlamda yeni haklar eklenmiştir. 1847 tarihli irade-i seniyye ve 1858 Arazi

¹⁴³ Aydın, 2007: 172.

¹⁴⁴ Doğan, 2009: 126.

¹⁴⁵ Cebeci, 2009: 124.

¹⁴⁶ Akagündüz, 2015:79.

¹⁴⁷ Akagündüz, 2015: 80.

¹⁴⁸ Artıkoğlu, 2011: 49.

¹⁴⁹ Akagündüz, 2015:171.

Kanunnamesi ile kız çocuklarına erkeklerle eşit miras hakkı sağlanırken, 1856'da kadınların köle ve cariye olarak alınıp satılmaları yasaklanmıştır. Bir yandan da kadınlara kadı önünde evlenme (1845) ile orta ve yükseköğrenim görme hakkı tanınmış (1914) , söz konusu eğitim olanaklarını geliştirmek için kız okullarının sayıca ve kalite olarak artırılmasının ön koşulu olarak görülen dârülmualimâtların sayısının artırılması taleplerine olumlu yaklaşmıştır¹⁵⁰.

Osmanlı dönemi aile yapısını etkileyen ve çıkarılmasında değişen aile yapısının etkide bulunduğu Hukuk-ı Aile Kararnamesi (1917) bu dönemin önemli gelişmeleri arasında yer almaktadır. Kararname ise Mecelle'den ayrı düşünülemez. Mecelle'yi ortaya koyan ise Ahmet Cevdet Paşa'dır¹⁵¹.

Mecelle, kelime manasıyla birtakım fikirleri, mesele ve mevzuları toplayan küçük hacimde bir kitap, mecmua veya dergi demektir. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye ise adli hükümler topluluğu anlamına gelmektedir¹⁵². Osmanlı Medeni Kanunu olarak tanımlanan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, sadece Türk hukuk tarihinde değil, İslâm hukuk tarihinde de alanında ilk kanun olma özelliğini taşımaktadır. Daha öncesinde çıkarılan hiçbir kanun Mecelle kadar toplumsal yapı üzerinde etkili olmamıştır¹⁵³.

Ahmet Cevdet Paşa, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'yi hazırlama komisyonunun başına getirilmiştir. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Osmanlı Devleti'nin hukuki bakımdan modernleşmeye çalıştığı dönemde yapılan kanunlaştırma hareketlerinin başında gelmektedir¹⁵⁴.

Mecelle'nin hazırlanışındaki temel sebeplerden biri, oluşturulan yeni yargı organlarında, uyuşmazlıkların çözümünde yararlanılacak fıkıh normunu, önündeki uyuşmazlığa uygulayacak nitelikte ve sayıda hâkim bulunmaması gösterilmektedir. Bir diğer sebep ise, şer'îye mahkemelerinde Müslüman tebaaya karşı zimmîlerin, zimmîlere karşı da yabancı devlet tebaasının (müstemenin) tanıklığının kabul edilmemesidir. Yabancılarla yapılan ticaret artarken ticaret mahkemeleri çıkan uyuşmazlıkları çözmekte yetersiz kalmış, zimmîler ve yabancılar şer'îye mahkemelerine gitmekten imtina etmişlerdir. Ayrıca ülkenin değişen siyasi, sosyal ve ekonomik özellikleri mahkemelerin önüne, önceki dönemlerden farklı tarzda çözüm yollarının aranmasına sebep olmaktaydı. Bu durum Mecelle'de "*ezmanın*

¹⁵⁰ Işık, 2018: 29.

¹⁵¹ Ahmet Cevdet Paşa kanun adamı, bir fıkıh uzmanı olmaktan daha çok ülkede hukuk sisteminin gelişmesine büyük oranda gayret eden, uygulamada ki kararları yasa haline getiren, kanunlaştırma yöntemini yaygınlaştıran, kaideleri ortaya çıkaran ve maliyenin kullandığı yanlış takvim usulüne karşı bilimsel mücadeleyi açan kıymetli bir Türk bilgini ve seçkin bir devlet ve siyaset adamıdır. Mardin, 1996: 115.

¹⁵² Şimşirgil ve Ekinci, 2008: 49.

¹⁵³ Aydın, İnalçık vd., 1989: 31.

¹⁵⁴ Karahasanoğlu, 2011: 96; Zafer, 2013: 123.

tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkâr olunamaz/zamanın değişmesi ile hükümlerin de değişmesi inkâr olunamaz”¹⁵⁵ şeklinde ifade edilmiştir.

1908 yılında Meşrutiyet’in ilan edilmesi ile birlikte sosyal, siyasal, toplumsal ve ekonomik alanda demokratikleşme ve hürriyet ortamı sağlanmıştır. Buna paralel olarak aile hayatında bir rahatlama meydana gelmiştir. İstibdat rejiminin sonuçları olarak; politik ilişkilerini koparan, muhafazakâr ve geri kalmış bir toplum yapısı içinde kadın sorununun ele alınması garip özelliklere sahip olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu toplumu birbirinden çok farklı özelliklere sahipti, bu farklılık zamanla daha da belirgin hale gelmiştir. Ülke çok büyük bir alana yayıldığı için Anadolu’daki kadın ile Mısır’daki ya da Rumeli’deki aynı şartlara ve haklara sahip değildi. Müslüman ailelerde daha ziyade görülen en büyük sıkıntı kadının toplumdaki statüsü ve ehemmiyetiydi¹⁵⁶. İttihat ve Terakki partisi kadının muhafazakâr ve gelenekçi yapıdan kurtulması için, Türkçülük fikir akımından yararlandı¹⁵⁷.

Mecelle her ne kadar Osmanlı Medeni Kanunu olarak tanımlansa da ilk tamamlandığı dönemde içerisinde daha çok borçlar, eşya ve usul hukukuna dair hükümler bulunmuyordu. Aile ve miras hukukuna dair hükümler barındırmıyordu. Bu nedenle tam bir aile hukuku bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Bu eksiklikleri kapatmak amacıyla 5 Mart 1916 tarihli irade-i seniyye ile ailesinin geçimini sağlamadan kaçan ya da ortadan kaybolan kişileri boşama hakkı veriliyordu. 23 Mart 1916 tarihli irade-i seniyye ile de kocası ölümcül veya kötü bir hastalığa yakalanan kadının boşanmasına fırsat veriliyordu. Bu kararnamedeki bazı kanunlar şunlardır: Ergenliğin alt sınırından önce evlenmeme, akıl hastalarının evlenmesine getirilen sınırlamalar, velâyet altındakileri nikâhlama yetkisine sahip veliler, evlilik sözleşmesi için kullanılacak kelimeler, nikâh sözleşmesinde ileri sürülebilecek şartlar, baskı altında gerçekleştirilen evlenme ve boşamaların geçersiz sayılması, kadına yargı yoluyla boşanma yolunun açılması, bazı durumlarda beklenecek azami iddet süresi gibi konularda Hanefi mezhebi dışındaki mezheplerden faydalanıldı¹⁵⁸.

Bütün bu gelişmelere rağmen müstakil bir aile kanunu yoktu. Bu eksiklik Mecelle’nin aile hukukuna dair hükmü 25 Ekim 1917 tarihinde Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nin yürürlüğe girmesiyle tamamlandı¹⁵⁹. Bu kararname aile hukuku alanında İslam ve Osmanlı hukuk tarihinde ilk örnek sayılmaktadır. Osmanlı Devleti’nde yaklaşık 1,5 yıl yürürlükte kalmasına

¹⁵⁵ Mecelle: 39. madde.

¹⁵⁶ Tunaya, 2015: 503.

¹⁵⁷ Tunaya, 2015: 504.

¹⁵⁸ Aydın, 1998b: 316.

¹⁵⁹ Çeker, 1999: 19.

rağmen Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin gibi ülkelerde daha uzun yürürlükte kalmış ve İslam hukuk tarihinde kısa ömrüne rağmen önemli bir etkiye sahip olmuştur¹⁶⁰.

2 kısım (kitap), 9 bölüm (bâb) ve 20 alt bölümde (fasıl) 157 maddeden oluşan kararnamenin ortaya çıkarılmasında eskiden beri sorun olarak karşımıza çıkan, yargıdaki ikiliği tamamen ortadan kaldırmayı hedeflemiştir¹⁶¹. Osmanlı Devleti'ndeki gayri Müslimler ise hem Osmanlı hukukundan hem de kendi cemaatlerinin kanunlarından faydalanmaktaydılar. Oluşabilecek ikilik durumlarında şer'iyeye veya kendi cemaat mahkemelerine götürme konusunda serbesttiler. Bu ve benzeri davlarda olayın muhataplarından birisi Müslüman diğeri gayrimüslim ise tarafların kendi mahkemelerini muhatap kabul etmek istemeleri hukuksal bir ikiliğe sebep olmuştur. Dönemin ittihat ve Terakki yönetimi, tüm azınlık mahkemelerini kapatarak hukuksal birlik sağlamayı hedeflemiştir. 1914 yılında İttihat ve Terakki hükümeti tek taraflı bir kararla kapitülasyonları kaldırdı ve bu arada konsolosluk mahkemelerini de ilga etti. Bu yönde atılan ikinci adım kararname ile cemaat mahkemelerinin yargı yetkisinin kaldırılıp bütün Osmanlı tebaasının aile hukuku ihtilaf arının şer'iyeye mahkemesinin yargı alanı içine alınması oldu. Ancak gayrimüslimlerin din ve vicdan hürriyetlerine bir halel gelmemesi için kararnameye Yahudi ve Hristiyanlara ait özel hükümler konuldu¹⁶².

Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin çıkarılmasındaki diğer bir amaç Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda sosyal yapıdaki kayda değer değişikliklerdir. Avrupa'nın etkisiyle batı tipi aile Osmanlı toplumunda da kendini hissettirmeye başlamıştı, konak tipi aile şekli yerini karı kocadan ibaret küçük aileye bırakmış, dünyadaki kadın hareketlerinin paralelinde Osmanlı kadını da aile içinde güçlenmiştir. Kadının sosyal hayat içindeki görevi ve aktifliği de artıyordu. Osmanlı Devleti'ni, kararnamenin çıkmasından aşağı yukarı 50 yıl önce devletin sürekli savaş içinde olması kadınları sosyal ve toplumsal hayatta farklı birçok sorunla karşı karşıya getirmiştir. Savaş döneminde eşlerin uzun yıllar savaşlarda bulunması, onlardan hiçbir haber alınmaması ölüp ölmediği konusunda bile sağlıklı bir bilgiye sahip olunamaması, bu durumdaki kadınların yeniden evlenmek gibi hakları bulunmamaktaydı. 1916 yılında kabul edilen karar ile bu şekilde mağdur olan kadınlara boşanma imkânı getirilmiştir¹⁶³.

İslam hukuk tarihinde aile hukuku alanında hazırlanmış Hukuk-ı Aile Kararnamesi ilk kanundur. Bu kanunun en önemli hedeflerinden biri olan yargı birliğine ulaşmada yapılmış bir kararnamedir. Gayrimüslimler için aile hukuku alanında cemaat mahkemelerine verilen yetki

¹⁶⁰ Aydın, 1998b: 314.

¹⁶¹ Yazıcı, 2015: 268.

¹⁶² Aydın, 1998b: 314.

¹⁶³ Aydın, 1998b: 314.

kaldırılarak şer'îye mahkemelerine verilmiştir. Bu özelliği sebebiyle Hukuk-ı Aile Kararnamesi Müslümanların yanında Yahudiler ve Hıristiyanlar için de hükümler içermiştir. Osmanlı hukuk alanındaki en büyük sıkıntılardan biri olan çoklu hukuk sistemi bu kararnameyle kısmen ortadan kaldırılmıştır. Hukuktaki bu ayrışma toplumsal yapının çok kültürlü olmasından dolayı çok da garipsenecek bir durum değildir¹⁶⁴.

İttihat ve Terakki partisi, yönetimdeki gücüyle birlikte kadınların toplumda hür bir hale gelmesi için önemli çabalarda bulunmuştur. Osmanlı toplumunda ve siyasi yapısında kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılmaları hala çok kabul gören bir durum değildi. Bu dönemde, 116 tane İnas Rüşdiyesi vardı. “Hukuk-ı Aile Kararnamesi”, Münakehat ve Müfarekat” (evlenme ve boşanma) Kararnamesiyle de kadın, geleneksel tutuculuktan sıyrılarak bütün olumsuz tavırlara rağmen, laikleşme konusunda İttihat ve Terakki partisi önemli adımlar atmıştır¹⁶⁵.

İkinci Meşrutiyet döneminde modern bakış açısı aile ve evlilik kurumuna dikkatle eğilmiş; yöneticiler, hukukçular ve düşünürler arasında bu konuda tartışmalar olmuştur¹⁶⁶. Meşrutiyet aydınları, aile konusunda birçok görüş ileri sürmüşler; toplumun evlilikle ilgili gelenekleri, aile içi ilişkiler ve boşanma gibi meseleleri de tartışma kapsamına almışlardır. Bu konulardan en çok tartışılanı çok kadınla evliliğidir. Başta Abdullah Cevdet olmak üzere, Celal Nuri, Yusuf Fehmi, Ahmet Rıza gibi Batıcı aydınlar tek kadınla evliliği savunmuşlardır¹⁶⁷.

Gazeteler, dergiler, mecmualarla birlikte bu dönemde yayımlanan romanlar, piyesler, sergilenen tiyatrolar da aile ve kadının toplumsal konumunu etkilemiştir. Edebi eserlerde aile ve kadın sorunlarına çözümler aranmış, teklifler sunulmuş, diğer yandan toplum bu taleplere alıştırmıştır. Bu eserlerde sunulan Batılı yaşam tarzı, aile ve toplumu değer yargılarında önemli değişimlere yol açmıştır.¹⁶⁸

1.5. Cumhuriyet Döneminde Türk Ailesi

Türkiye Cumhuriyeti emperyalist batılı devletlerin işgal çabalarına karşı Anadolu halkının üstün direnci sayesinde kurulmuş, örneği tarihte ender görülen devletlerden biridir. Yeni devletin ilk temellerinin atıldığı 23 Nisan 1920’den itibaren Osmanlı’dan tevarüs eden birçok kurum ya kaldırılmış (inkılâba uğramış) ya da yeni rejime ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Genç Cumhuriyet siyasî, hukuk, eğitim, ekonomi, toplum vb. alanlarda yenilikler yaparken geleneklerinden kopmayan ancak modern dünya gerekliliklerine de ters düşmeyen

¹⁶⁴ Aydın, 1998b: 315-316.

¹⁶⁵ Tunaya, 2015: 506.

¹⁶⁶ Ortaylı, 2016: 205.

¹⁶⁷ Kurnaz, 2013: 55.

¹⁶⁸ Bay, 2018: 40-41, 49.

bir yapı ortaya koymaya çalışıyordu. Bu bakımdan göz ardı edilmemesi gereken kurumlardan biri de aile yapılanmasıydı.

Türkiye Cumhuriyeti devleti, bağımsızlığını elde ettikten sonra, kendi toplum yapısını oluşturmaya başladı. Bu süreç içerisinde, yeniden oluşturulan diğer kurumlar gibi, aile kurumunun yapısı hakkında da çalışmalar yapıldı. Yapılan çalışmalar neticesinde Türkiye'deki aile yapısı, eski Türk aile yapısının özelliklerine dayalı olarak yeniden yapılandırıldı¹⁶⁹.

Cumhuriyet dönemi ailede yeni sistemin büyük etkisi görülmeye başlandı. Çağdaş medeniyetlerin kültürel özelliklerinin alınması ile aile yapısı da bu çerçevede evirilmeye başlamıştır. Türkiye'de endüstrileşme ve çağdaşlaşma etkisiyle hukuksal, sosyal ve ekonomik değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler ailenin içeriğinde önemli farklılıklara yol açmıştır¹⁷⁰. Geçmişten günümüze kadar Türk aile yapısında birçok değişimi içinde barındırarak ilerlese de batı ülkelerindeki aile yapısında oluşan yozlaşma Türk toplumunda görülmemiştir. Bugün bile hala aile kurumunu sağlam bir şekilde korumamızın temel sebebi, ahlaki geleneklerimizi koruyarak aile yapısında muhafaza etmeye çalışmamızdır¹⁷¹.

Osmanlı Devleti'nin özellikle son yıllarında dünyanın çağdaşlaşması, bunun aile yapılarına yansması Osmanlı ailesinde de bariz bir şekilde hissedilmiştir. Bu çağdaşlaşma süreci Cumhuriyet devrindeki reformlarla hızlı bir şekilde devam etmiştir. Modern toplum oluşturma çabasının; en sosyal ve dinamik yapı olan ailenin modernleşmesi ile tamamlanacağı düşünülmektedir¹⁷². Cumhuriyetle birlikte aile kültürel ve fonksiyonel açıdan büyük bir değişime uğramıştır¹⁷³.

Cumhuriyetin ilk ilan edildiği yıllarda kadının sosyal ve ekonomik hayata katılımı çok fazla değilken, ilerleyen yıllarda bu katılım hızla arttığı görülmüştür. Büyük lider Mustafa Kemal'in bu konudaki çabaları sayesinde Türk kadını birçok medeni toplumdan önce ekonomik ve siyasi haklara kavuşarak toplumda yerini almıştır¹⁷⁴.

Genç Cumhuriyet'in hayata geçirmek istediği aile yapısı ancak köklü reformlarla gerçekleştirilebilirdi. Bu ise hukuk alanında yapılacak değişikliklerle mümkün olabilirdi. Bu nedenle bu alanda derinden değişiklikler yapıldı. Hukuk alanında yapılan değişikliklerin hedefi kadının erkeğin korunmasına bağlı, toplum hayatının dışında tutulan, kapatılmış

¹⁶⁹ Can ve Aslan,2017: 93.

¹⁷⁰Özkeraz ve İşçi,2016: 91.

¹⁷¹ Yaşar Ekinci,2014: 221.

¹⁷² Çelik, 2009: 30.

¹⁷³ Doğan, 2009:129.

¹⁷⁴ Şahin, 2016: 4753.

pozisyonunu tam tersine dönüştürmeyi; bu anlamda aile içi ve dışı roller sistemini değiştirmeyi amaçladı¹⁷⁵.

Osmanlı dönemi ataerkil aile yapısı, Atatürk devrimlerinin değiştirmeyi hedeflediği özelliklerin başında geliyordu. Aileyi toplumun temeline koyarken kadına da büyük görevler verilmekteydi. Aslında Atatürk'ün hedefi Türk kadınının özgürleşmesidir. Bu düşüncesini henüz 1924 yılında şu sözlerle ifade etmişti:

*“Medeniyetten bahsederken şunu da kesinlikle söylemeliyim ki, medeniyetin esası, ilerleme ve kuvvetin temeli aile hayatındadır. Bu hayatta fenalık, muhakkak sosyal, iktisadî, siyasî güçsüzlüğe sebep olur. Aileyi teşkil eden kadın ve erkek unsurların tabii haklarına malik olmaları, aile vazifelerini yürütmeye yetenekli bulunmaları lâzımdır”*¹⁷⁶.

Büyük önderin aile ve kadına verdiği değer özümsemişi modern medeniyetten kaynaklanıyordu. Osmanlı Devleti yönetiminde iktidarın kaynağı erkek egemenliğine dayanan ataerkil bir güç iken, Cumhuriyetin ilanı ile bu egemenliğin daha büyük bir kısmı erkeğe verilmiş olmasına rağmen kadın da belli bir noktada egemenliğe ortak olmaya başlamıştır. Geçmişten gelen bu yönde bir alışkanlık olsa da yasalar ve toplumun dönüşmesi kadın ve erkeği sistem önünde eşit hale gelmeye zorlamıştır¹⁷⁷.

*“Medenî hukukta, aile hukukunda takip edeceğimiz yol ancak medeniyet yolu olacaktır. Hukukta idare-i maslahat ve hurafelere bağlılık, milletleri uyanmaktan meneden en ağır bir kâbustur. Türk milleti, üzerinde böyle bir ağırlık bulunduramaz”*¹⁷⁸.

Cumhuriyet döneminde aile yapısında meydana gelen değişimler yasal düzenlemelerle desteklendi. Atatürk'ün bizzat çabalarıyla kadınlara birçok ülkeden önce siyasal ve sosyal haklar tanınarak aile hayatı ve kadın hakları, kanunlarla koruma altına alındı. Osmanlı Devleti'nden kalma 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi yürürlükten kaldırıldıktan sonra Medeni Kanun'un ilan edilmesine kadar Cumhuriyet döneminde aile hukuku ile ilgili göze görülür bir kanun maalesef yapılmamıştır¹⁷⁹.

Türk Medeni Kanunuyla kadının ve ailenin tanımı yapılırken eski düzenin dışına çıkıldı. Zira Osmanlı Devleti bir din devleti olması hasebiyle hukuk referanslarını dinden alırken yeni Cumhuriyet ulus devlet olarak laik bir yapıda idi. Medeni Kanunu'nun getirdiği aile anlayışında kadın erkek eşitliği benimsendi. Aile, hukuk sisteminde devleti ilgilendiren

¹⁷⁵ Çelik, 2009: 30.

¹⁷⁶ Melzig, 1942: 85.

¹⁷⁷ Yılmaz, 2010: 207.

¹⁷⁸ Arsan, 1997: 317.

¹⁷⁹ Akhan, 2009: 21.

sosyal bir kurum olarak belirlendi¹⁸⁰. Medeni Kanun ile aile mal varlığının yönetimi ve terekenin paylaşımında kadın ve erkek eşit hale getirildi. Erkeklerle tanınan birden fazla kadınla evlenme yasaklanarak, evlilik sözleşmesi yasal teminata kavuştu¹⁸¹. Böylece Türk Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesiyle bu alanda İslâm hukuku terk edildi.

Medeni Kanun'un getirdiği yenilikler yanında kadınlara başka haklar da tanındı. 1930 yılında kadınlara; yerel seçimlerde, 1934'te genel seçimlerde oy kullanma hakkı verildi¹⁸². Böylece kadının siyasi hayata da girmesinin önü açılmış oldu.

Yasal alanda yapılan değişiklikler aile ve toplum içinde kadının statüsünü iyileştirmeyi amaçlandığının belirgin bir göstergesidir. Atatürk sadece ailenin sosyal yaşam için önemli bir kurum olduğunu ifade etmekle kalmıyor, ailede kuruluş aşamasından itibaren var olması gereken ön şartları da belirtiyor¹⁸³. Atatürk *“Evlilikte iyi bir geçimin sağlanması ve devamlı olabilmesi için var olması gereken şartlar incelenip anlaşıldıktan sonra; dini, milliyeti, iyiliği, terbiyesi, ahlakı, adetleri farklı iki insanın birleşmelerindeki gariplik kadar dikkati çeken bir şey olmadığı kolaylıkla anlaşılıyor. Karakter ve ahlakımıza uygun eş arayalım ve onunla evlenme şartlarını açık ve kesin olarak kararlaştıralım. Ona uymakta kusur edince onun gereğini yapalım. Kadın da böyle hareket etsin”*¹⁸⁴ diyerek evliliğin, aile yaşamının önemini ve gerekliliğini vurgularken bu birlikteliğin huzurlu olmasını tavsiye etmiştir.

Cumhuriyet'le birlikte kadın Türkiye'de hem ailenin hem de toplumdaki genel değişimin önemli bir aracı haline geldi. Cumhuriyet kadroları ve meslek sahipleri arasında sayıları giderek artan üniversite mezunu kadınların ilk kuşağı buna öncülük etmiştir. Başlangıçtaki bu seferberlik, sınıf temelli olsa da kamusal alanda kadınların varlığının meşrulaşmasında uzun dönemli bir etki yarattı¹⁸⁵. Cumhuriyetle birlikte Türk kadınının toplum içerisine daha fazla girmesi doğal olarak aile yapısını da derinden etkiledi.

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında Türk ekonomik ve toplumsal yapısı kırsal ekonomiye dayalıydı. Geleneksel, ataerkil ve geniş ailede bu durum egemen haldeydi. Nüfus, daha çok kırsal kesimde yaşıyordu. Kentleşme yaygın değildi¹⁸⁶. Kuruluş döneminde ülke nüfusunun yüksek olan doğum hızına karşın, yüksek sayıdaki ölümler nedeni ile nüfus artışı çok düşük düzeydeydi. Nüfus artışını sağlamak için yüksek doğurganlığı sürdürecekt önlemler ile bebek ve çocuk ölümlerini düşürecek sağlık hizmetleri verilmeye başlandı¹⁸⁷.

¹⁸⁰ Akhan, 2009: 21.

¹⁸¹ Özkiraz ve İşçi, 2016: 91.

¹⁸² Güler ve Ulutak, 1992: 62.

¹⁸³ İçli, 1998: 585.

¹⁸⁴ İçli, 1998: 586.

¹⁸⁵ Zafer, 2013: 127.

¹⁸⁶ Çimen, 2008: 317.

¹⁸⁷ Oktay, 2014: 38.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte modern Türk aile yapısında çok önemli değişimler meydana gelmiştir, bu değişimin şaşılacak bir tarafı bulunmamaktadır çünkü değişim sadece Türk toplumunda değil dünyadaki değişimle paralel olarak ilerlemiştir. Ülkemizdeki sanayinin gelişmesi ile birlikte köylerden kentlere göçler başlayarak kır ve kent ailesi şeklinde bir farklılaşma ortaya çıkmıştır¹⁸⁸. Bu değişimi geniş aileden çekirdek aileye geçiş süreci olarak algılayabiliriz. Rakamlara bakılacak olursa 1927 yılındaki nüfus sayımına göre nüfusun yüzde 75,8'i kırsal (10 binden az nüfuslu) , yüzde 24,2'si kentsel alanlarda yaşamaktaydı. Günümüzde bu durum tamamen değişmiş sanayileşme ile birlikte kır nüfusu azalarak kent nüfusu artmıştır. 2012 yılındaki nüfus sayımına göre; Türkiye nüfusunun yüzde 22,7'si (17. 338. 563) kırsal alanda (belde ve köyler) yaşarken, yüzde 77,2'si (57. 385. 706) kentsel (il ve ilçe merkezleri) alanlarda yaşamaktadır¹⁸⁹.

Bu süreç içerisinde nüfusun güç olarak görülmesinden dolayı nüfus artışı teşvik edildi. Aile ve toplum aynı anda yapılanmaya başladığı için daha sağlam temeller üzerinden yürünerek, devrimler ve çağdaş toplum olma çabasından dolayı büyük mücadeleler verildiği için aile yapısında herhangi bir yozlaşmanın yaşanmadığı nispeten daha istikrarlı bir dönem olduğu görülmektedir¹⁹⁰.

Cumhuriyet dönemi Türk modernleşme hareketinde kadınlara sosyal, siyasal ve kamusal alanda haklar verilerek bu alanlara aktif olarak katkıda bulunmaları özendirilirken, batıdakine benzer bir yaklaşımın etkisiyle, geleneksel kadınlık ve annelik rollerinden de kopmamaları sağlanmıştır¹⁹¹. Medeni Kanunumuza göre evlenme yaşı erkekler için 18, kadınlar için 17 olarak belirlendi. 1938'de önemli bir değişiklik neticesinde erkekler için 17, kadınlar için ise 15 yaşa indirildi¹⁹². 1926 yılında kabul edilen ve İtalyan Ceza Yasası'ndan esinlenerek yapılan Türk Ceza Kanunu'nda isteyerek düşük yapmak suç olarak sayıldı¹⁹³.

Anadolu'daki evlenme usullerini anlatan geleneksel yazarlar, erkeklerin askerlik sonrası evlendirildiği, kız ve erkekler arasında çok yaş farkının bulunmamasına özen gösterildiği fakat nadir olsa da genç kızların yaşlı adamlarla evlendirildiğini ifade etmektedirler. Anadolu'da ergenlik sonrasından itibaren kızlar ve erkeklere evlenebilecekleri nazarıyla bakılmasına rağmen bu, herhangi bir kişiyle evlenileceği anlamına gelmiyordu.

¹⁸⁸ Turgut, 2010: 31.

¹⁸⁹ Yaşar Ekici, 2014: 216.

¹⁹⁰ Tezcan, 2005: 1.

¹⁹¹ Gelgeç Bakacak, 2009: 634.

¹⁹² Çimen, 2008: 334.

¹⁹³ Oktay, 2014: 38.

Çünkü evlilikte yaşın yanı sıra ailenin ve kız ile erkeğin sahip oldukları özelliklerin de belirleyici rolü vardır¹⁹⁴.

Cumhuriyetin ilk ilan edildiği yıllarda ülke ekonomisi büyük oranda tarıma dayanmaktaydı, bunun paralelinde de toplumsal yapıda kırsal kültür hâkimdi. Toplumsal yapının en önemli ögesi olan ailede ataerkil aile yapısı ile birlikte toprağın üretiminde aktif rol oynayan geniş aile hâkimdi. Sanayileşmenin o dönemde ülkemizde çok az olmasından dolayı kent nüfusu az iken nüfusun büyük bir kısmı kırlarda toplanmıştır¹⁹⁵. Aile yapısının değişmesinde en etkili faktörler arasında sanayileşmeye önem verilmesi, bunun bir sonucu olarak tarımsal faaliyetlerin ikincil öneme sahip olmaya başlamasıyla, köyden kente göç olaylarının yaşanması görülmektedir. Kentlerde hızla nüfusun artması, burada yaşayan ailelerin birbirleriyle etkileşimine ve aile yapılarının değişim ve dönüşüm içerisinde olmalarına yol açtı. Bu önemli faktör dışında kadının çalışma hayatına başlaması, çocukların bakım ve yetişmesinde benimsenmiş olan yapının değişimine neden oldu¹⁹⁶.

Cumhuriyet yönetimi, aile kurumuna çağdaşlık ve Türklük söylemleri ile pekiştirdiği kadın ve gençlik politikaları üzerinden yön verdi. Dolayısıyla, Cumhuriyet devrimlerinin topluma kabul ettirilmesi süreci olarak görülebilecek tek parti döneminde aileye yönelik politikalar, bu süreci doğuran ideolojik kaygılar çerçevesinde şekillendirdi¹⁹⁷.

Tüm dünyanın etkilendiği II. Dünya Savaşı'ndan Türkiye toplumunda da endüstrileşme bunun çerçevesinde gelişen kentleşme ile sosyal, ekonomik ve psikolojik anlamda büyük değişimler meydana gelmiştir. Toplum gelenekçi ve muhafazakâr tarafını gelişen teknolojik ve iletişimsel etkenlerle yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Toplumda meydana gelen değişimler sonucunda aile yapısında, fonksiyonlarında önemli farklılaşmalar meydana gelmiştir. Bazı aileler bu değişime çok kolay bir şekilde ayak uydurarak yozlaşmamışlar, lakin bir kısım aileler bu değişimde belli sıkıntıları yaşamışlardır¹⁹⁸.

II. Dünya Savaşı esnasında erkeklerin askere gitmesi, tamda bu dönemde sanayinin gelişmesi ile iş gücüne duyulan ihtiyacı kadınlar karşılamış, erkeklerin eksikliklerini doldurmaya çalışmışlardır¹⁹⁹.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik buhrandan çıkma çabaları devleti küresel sisteme adapte olmaya ve sanayi hamlelerine girişmeye teşvik etti. Bunların sonucunda

¹⁹⁴ Atnur, 2015: 13.

¹⁹⁵ Aktaş, 2015: 13.

¹⁹⁶ Can ve Aslan, 2017: 93.

¹⁹⁷ Karagöz, 2015: 3.

¹⁹⁸ Bayer, 2013: 114.

¹⁹⁹ Yılmaz, 2010: 207.

1950'lerden itibaren Türkiye büyük göç hareketleri ve demografik değişimlerle yüzleşmeye başladı²⁰⁰.

Aile, Türkiye'nin politik ve kültürel farklılaşmaları ekseninde modernleştirilmeye çalışılarak köklü değişmelere uğradı. Kadın erkek rollerinin eşitliği, modern kent kamusalılığına katılması, sosyal ve resmi kamu hayatındaki statüsünün yükseltilmesine çalışıldı²⁰¹. Cumhuriyet dönemi aile politikası birçok yönden ılımlı özellik taşımaktaydı. Kız Enstitüleri ve Olgunlaşma Enstitüleri açılarak modern eğitim verilmesinin yanında uzlaşmacı bir yaklaşımda benimsenmiştir, Bu okullarda; Türk aile yapısına geleneksel anne ve eş modelleriyle uyuşacak eğitimler verildi. Örneğin 1932 yılında, Ankara'daki Selçuklu Kız Enstitüsü ders müfredatına bakıldığında; dikiş-nakış, ev içi ekonomi, yemek yapma ve çocuk bakımı ile ilgili dersler okutulduğu görülür²⁰². Aile cumhuriyetin temel felsefesine uygun olarak batılılaşmanın dayattığı kültürel dönüşümleri yaşadı ve bu çerçevede modernleşmenin etkisiyle şekillendi²⁰³.

Türkiye'deki çekirdek aile sanayileşmiş ülkelerdeki ailelerden oldukça farklıdır. Bu farklılık ailenin yapısı ve işleyişi yönünden söz konusudur. Cumhuriyetle birlikte aile bir sosyal grup olarak küçüldü, fakat kurum olarak güçlendi. Toplumun sosyal yapısı değişirken, ailenin de değişen yapısında, sosyal ve kültürel rolleri kuvvetlendi²⁰⁴.

Aile; toplumumuzun en önemli ve temel kurumlarından biridir, çiftler arasında eşitlik esasına dayanır²⁰⁵. Devlet ailenin devamında, doğru bir şekilde planlanmasında kadının ve çocukların korunup kollanmasında en etkin görevi üstlenen güç konumundadır. Çağdaşlaşma süreci en büyük etkiyi aile kurumunda göstermiştir. Türk aile yapısındaki törelerin ve adetlerin etkisi zamanla ehemmiyetini kaybederek, kültürel değişimin beraberinde bireysel bir hale gelmiştir²⁰⁶.

²⁰⁰ Karagöz, 2015: 3.

²⁰¹Canatan ve Yıldırım, 2009: 137.

²⁰²Canatan ve Yıldırım, 2009: 138.

²⁰³ Lale, 2014: 55.

²⁰⁴ Lale, 2014: 56.

²⁰⁵ Doğan, 2009: 132.

²⁰⁶ Çelik, 2009: 27.

İKİNCİ BÖLÜM

XX. YÜZYILIN İLK YARISINDA ANTALYA'DA TOPLUMSAL VE EKONOMİK YAPI

2.1. XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'da Toplumsal Yapı

Bir toplumun en küçük temel nüvesini aile teşkil etmektedir. Aile kurumunun gelişmesi toplumun gelişmesiyle eşdeğerdir. Aynı şekilde aile kurumunda oluşabilecek çatırdamalar o toplumu doğrudan etkileyecektir. Bu sebeple incelenen süreçte Antalya ailesinin daha iyi anlaşılabilmesi için içerisinde en küçük nüvesini teşkil ettiği toplum yapısının bilinmesi elzemdir. Bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi için biraz daha geriden başlamak gerekmektedir.

Antalya ve çevresinde ilk çağlardan itibaren sürekli bir yerleşim mevcuttur. Bölgede Lidya, Roma, Pers, Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi büyük devletler uzun yıllar hâkim olmuşlardır²⁰⁷. Bergama Kralı II. Attalos tarafından M.Ö. 158 yılında kurulan Antalya (Attaleia) şehri²⁰⁸ M.Ö. 133 yılında Roma İmparatorluğu egemenliğine girdikten sonra büyük bir gelişme göstermiş ve bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Hristiyanlık da bu dönemde Antalya'ya girmiştir²⁰⁹.

Antalya ve çevresindeki büyük etnik ve dinsel değişim Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle başladı²¹⁰. Sultan I. Mesut döneminde (1116-1156) Selçuklu sınırı Antalya civarına kadar ilerlemişti. Türkiye Selçuklu Devleti'nde ticaret yollarının güvenliğinin en önemli politikalardan biri haline geldiği I. Gıyaseddîn Keyhüsrev döneminde (1192-1197/1205-1211) bu siyasetin önemli bir parçası olarak faal bir ithalat ve ihracat limanı olan Antalya'nın ele geçirilmesi zorunlu hale gelmişti²¹¹. Ticarî hayatı olumsuz etkileyen gelişmeler üzerine I. Gıyaseddîn Keyhüsrev 1206 sonlarında Antalya'yı kuşattı. Fakat şehrin düşeceği sırada Aldo Brandini'nin Kıbrıs'tan yardım alması kuşatmanın sonuçsuz kalmasına neden oldu. Bunun üzerine Sultan, ordusunu geri çekerek Antalya'yı uzaktan abluka altına aldı. Kuşatmadan dolayı sıkıntı içine düşen şehir halkı, âdil Türk idaresini tercih ettiklerini Sultana bildirerek gelmesini rica ettiler. Selçuklu askerî kuvvetlerinin hücumuyla Antalya şehri 5 Mart 1207 (3 Şaban 603) günü Selçuklular tarafından fethedilmiş oldu. I. Gıyaseddîn

²⁰⁷ Akova, 1994: 421.

²⁰⁸ Akurgal, 1998: 462.

²⁰⁹ Moğol, 1993: 135.

²¹⁰ Aslında Antalya İslâmiyet'in ilk yayılma dönemlerinde birkaç defa fethedildi ise de bunlar uzun soluklu olamadı. Darkot, 1978: 460.

²¹¹ Kesik, 2004: 2-8.

Keyhüsrev'in ölümünden (1211) sonra oğulları İzzeddîn ve Alâeddîn arasında yaşanan taht kavgalarından yararlanan Antalya'nın Hristiyan halkı şehrin yönetimini tekrar ele geçirdi ise de Sultan İzzettin Keykavus babadan kalan bir hak olarak gördüğü şehri almak için derhal harekete geçerek şehri geri almayı başardı (22 Ocak 1216) ²¹².

Antalya'da Hristiyanlar ve Müslümanların bir arada yaşama deneyimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla yeni fetihten sonra güvenliğin sağlanması için şehir ikiye bölündü. Müslümanlarla Hristiyanların yaşadıkları mahalleleri birbirinden ayırmak için iç sur yapıldı ve Hristiyanlar şehrin doğusuna, Müslümanlar da batısına yerleştirildi. Bunun yanında Yahudiler için de ayrı bir mahalle oluşturuldu ²¹³. Bu dönemde şehirde henüz Ermeni bulunmuyordu ²¹⁴.

Şehirde gerçekleşen bu bölünmenin ardından Müslümanlar ve Hristiyanlar kendi yaşadıkları yerlerde hızlı bir imar faaliyetine girerek şehri kısa zamanda mamur hale getirdiler. Bu dönemdeki en önemli eserler Antalya iç kalede bulunan Yivli Minare yapı topluluğundaki Mevlevihâne, Hamam ve Yivli Minare ile Bali Bey Çeşmesi (1228) (I. Alâeddîn Keykubad dönemi), yine bu yapı topluluğunda bulunan ve 1239 tarihli Atabey Armağan Medresesi'nin kapısı (II. Gıyaseddîn Keyhüsrev dönemi), XIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen İmaret Medresesi ile 1838 tarihli Şeyh Şüca Türbesi, Ahi Yusuf Mescidi ve Türbesi ve 1250 tarihli Karatay Medresesidir (Dârü's-Süleha) ²¹⁵. Bu eserlerle kısa sürede şehir Türk-İslam hüviyeti kazandı.

Antalya, Anadolu Selçuklu Devleti'nin parçalanması sürecinde kısa bir süre gerileme yaşamışsa da XIV. yüzyılda tekrar Akdeniz'deki ticaret limanlarının en hareketlileri arasına girdi ²¹⁶. Şehir bu dönemde Türkiye Selçuklu Devleti'nin dağılmasıyla birlikte Antalya ve çevresine yerleşmiş olan Teke Türkmenlerinin bağımsız bir beylik halinde Hamitoğulları Beyliği'ni kurmasıyla bu beyliğe bağlı hale geldi (1327) ²¹⁷. 1397'de ise Osmanlı Padişahı I. Bayezid'in Anadolu'da siyasî birliği sağlama girişimleri ile Osmanlı hâkimiyetine girdi. Ankara savaşıdan sonra Anadolu'daki beyliklerin yeniden canlandığı dönemde Hamitoğullarının Antalya şubesi yeniden ortaya çıkmışsa da 1423 yılında yeniden Osmanlı Devleti'ne ilhak edildi ²¹⁸.

²¹² Turan, 2014: 283-284, 308.

²¹³ Ebu Abdullah Muhamedibn Battûta, 2004: 403; Durukan, 1998: 28; Baykara, 1993: 41.

²¹⁴ Dinç, 2017a, 37-38.

²¹⁵ Durukan, 1998: 28.

²¹⁶ Heyd, 2000: 335.

²¹⁷ Uzunçarşılı, 1988: 67; Durukan, 1998: 29.

²¹⁸ Tızlak, 2010: 141.

Osmanlı döneminde Antalya şehrinde Müslümanlar (çoğunlukla Türkler) , Ortodoks Rumlar ve az miktar Museviler yaşamıştır. Bu yapıya XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren Ermeniler de dâhil olmuştur²¹⁹.

1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre Antalya şehrinin nüfusu 2.879 ve köylerin nüfusu da 1.963'tür. Köyleriyle beraber toplam nüfusu 2.879, tabi nahiye ve köylerde 1.963 nüfus tespit edilmiştir. Anadolu Eyaletine bağlı 6 Teke Sancağı genelinde bakıldığında ise toplamda 35.839 nüfus sayılmıştır. Bu toplam rakama Mora'dan göç eden muhacirler (522 kişi] dâhil iken gayrimüslim nüfus dâhil değildir²²⁰.

Kent nüfusunun niteliği ile ilgili bütün bu veriler, 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar, Antalya'nın (sınıfsal ve cinsiyete dayalı belirgin farklılıklar bir tarafa bırakılırsa) kültürel ve toplumsal olarak "homojen" bir nüfusun olduğuna işaret etmektedir. Bu, kentli nüfusun, "etnik kimlik" ya da "statü" gibi işaretlerle değil, daha çok "sınıflar" düzeyinde birbirinden ayrıldığı anlamına gelmektedir²²¹.

Antalya'da toplumsal yapıyı şekillendiren gelişmeler XIX. yüzyılda başladı. Yüzyılın başlarında veya Mehmet Ali Paşa isyanı süresinde şehre gelen Araplar Antalya'da belirli bir toplumsal kesimi oluşturdular²²². 1821 yılında başlayan Yunan isyanı nedeniyle Anadolu'ya kaçmak durumunda kalan Mora'dan Antalya'ya yerleşenler şehrin toplumsal yapısının şekillenmesinde ikinci dalgayı teşkil etti²²³. Antalya şehrinin demografik yapısının şekillenmesinde üçüncü dalgayı ise Girit muhacirleri teşkil etmiştir. 1897-1912 yılları arasında Antalya'ya gelen yaklaşık 5 bin Giritli muhacir şehrin demografik yapısını derinden etkiledi²²⁴. XX. yüzyılın ilk yarısı itibariyle Antalya'nın toplumsal yapısı üzerinde en etkili olan gelişme şüphesiz Rumların şehirden ayrılımlarıdır. Büyük Zafer'in ardından 12-18 Ekim 1922 tarihlerinde çok sayıda Antalyalı Rum iskeleye gelen Yunan gemileriyle şehri terk etmişti²²⁵. Kalanlar ise Lozan Barış Antlaşması'nın bir gereği olarak Yunanistan ile Türkiye arasında yapılan nüfus mübadelesi 1924-1929 yıllarında Rumların Antalya'dan topyekûn ayrılımlarına neden olduğundan şehrin demografik yapısı büyük oranda değişikliğe uğramıştı²²⁶.

²¹⁹ Dinç, 2017a, 37-38.

²²⁰ Dinç, 2007b: 350.

²²¹ Dayar, 2010: 28.

²²² Dayar, 2016, 44-45.

²²³ Dayar, 2018, 24-33; Babacan, 2017: 189-200.

²²⁴ Dayar, 2017: 64-73.

²²⁵ Dinç, 2017b: 784.

²²⁶ Ilgın, 2012: 23-32. Bu boşalan evlere Selanik, Yanya ve Balkanlar'dan gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Erten, 2007: 23.

Mora göçmenleri ilk nesil dönemlerinde Antalya'nın en ilginç etnik toplulukları arasında idi. Şiveleri, tüketim alışkanlıkları, Antalya'ya gelen diğer göçmenlerden farklı olduklarının işaretidir. Bununla birlikte, Moralılar sadece şehre gelen diğer göçmenlerden değil, Antalya'nın yerlilerinden de farklıydı. Lisanları dışında onları giyim kuşamlarıyla da yerlilerden ayırt etmek mümkündü. Yerlilerin şalvar, entari ve sarıkla özdeşleşen giyim kuşamlarına karşın, gömlek, şal kuşak, yelek ve fes Moralıların giyim kuşamlarının ayrılmaz parçasıydı. Görece daha varlıklı Morali göçmenlere ait terekelerde ise Antalya Müslümanları arasında yaygın bir şekilde kullanılmayan ve göçmenlerin “alafranga meşrep” tüketim örüntülerine delil olabilecek birçok eşyaya rastlanabilmektedir²²⁷. Kızılsaray Mahallesiindeki Moralıların % 38'i amelelerden, %24'ü ziraatçılardan %23'ü ise bir başkasının ianesiyle geçinenlerden ya da hizmetkârlardan oluşuyordu. Geri kalan %15 ise hayvancı veya esnaftı²²⁸.

1904 yılında Antalya merkez kazasının İslâm nüfusu 44.243 kadın ve 45.989 erkek; Rum nüfusu 3.243 kadın ve 3.096 erkek; Ermeni nüfusu 19 kadın ve 39 erkek; Yahudi nüfusu 78 kadın ve 77 erkek; Kıpti nüfusu 191 kadın ve 212 erkek olup toplam nüfusu 47.774 kadın ve 49.315 erkek olmak üzere 97.089 kişi idi²²⁹. 1914 yılında da Antalya vilayetinin toplam nüfusu İslâm 235.762, Rum 12.385, Ermeni 630 ve Yahudi 250 olmak 249.027 kişiydi²³⁰.

1915 yılı nüfus sayımına göre şehirde kadın-erkek 6.533 yerli Rum nüfus vardı. Şehir merkezinin geriye kalanı yabancılar da dâhil 19.107 kişiydi. Buna göre şehir merkezinin % 25'ten fazlası Rum nüfustu²³¹.

XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren gerçekleşen bütün kitlesel göçlerde, kent, “yerliler” ve göçmenler arasında yaşanan çekişmelere, iskân sorununa, sıklıkla tanıklık etmiştir. Bütün bu sıkıntılar, nüfus mübadelesi sonrasında en yüksek noktasına ulaşmış ve sürekli savaşların neden olduğu genel yoksullukla birlikte, 1924 yılında kentte karşılaşılan “suç patlaması”nın en önemli nedenleri arasında yer almıştır. Ayrıca, bu sürecin Cumhuriyetin ilk yıllarında Antalya'nın kültürel ve toplumsal hayatı üzerinde de önemli bir etkisi olmuştur²³².

XX. yüzyıl başlarında Antalya'da Müslüman ahali şu gruplardan oluşmaktaydı²³³: Müslümanların büyük çoğunluğunu yerliler oluşturmaktaydı. Bunlar Kaleiçi ve kale dışı mahallelerine yerleşmişlerdi. Bunlara 1800'lerin başlarında gelmiş bulunan Araplar da dâhil olmak üzereydi. Artık bu dönemde Arapları yerli olarak değerlendirebilmek

²²⁷ Dayar, 2018: 31.

²²⁸ Dayar, 2018: 31.

²²⁹ Konya Vilayeti salnamesi, 1322 (1907): 151.

²³⁰ Gönüllü, 2010: 35.

²³¹ Bu oran eski tarihlerden itibaren hemen hemen aynı idi. Bkz. Dinç, 2017c: 460-463.

²³² Dayar, 2010: 40.

²³³ Erten, 2007: 11.

mümkündür. Diğer bir Müslüman grup Kıbrıslılardı. Kıbrıslılar; Balıkpazarı Mahallesi (Kaleiçi)'ne yerleşmişlerdi. Bu mahalle “Kıbrıslılar Mahallesi” adıyla da tanınıyordu²³⁴. Antalya’da Şarampol mahallesinde daha önce adalardan gelmiş muhacirler oturmaktadır. Bu sebeple buraya “Giritliler Mahallesi” denirdi. Bunlar tek katlı, bahçeli yan yana oluşan evlerdir. Giritlilerden bir kısmı Kemiklik’e (Kışla Mahallesi) yerleştirildiler. Selanikliler Kesik Minare Mahallesi (Kaleiçi) , Rağbetiye Mahallesi (Yenikapı) , Sinan Mahallesi ve Alan mahallesinde iskân olmuşlardı. Giritliler genelde kasaplık, hayvancılıkla meşgul olurlar, yaşlıları Rumca bilirdi. Zamanla yeni yetişen nesil Rumca bilmez ve her iş sahasında çalışır olmuştu²³⁵.

Muhaceret deneyiminin ve adada yaşanan acı tecrübelerin etkisi olduğu kadar, Giritliler ve “yerliler” arasında giderek artan karşılıklı önyargıların da bir payı vardı. Bütün bunlar Giritlilerin daha çok kendi içlerine kapanmalarına ve güçlü bir “Giritli” kimliği oluşturmalarına neden oldu. Hatta kentte bir mahallenin adını taşıyan yegâne futbol takımı, Şarampol İdman Yurdu, 1924 yılında kurulmuş 118, fakat Şarampol İdman Yurdu resmi bir nitelik kazanamamıştır²³⁶.

Rumların şehirden ayrılmasıyla beraber Hristiyan oranı sıfıra düştü. Bu durum mübadeleden tam 4 yıl sonra, 1927’de gerçekleştirilen Cumhuriyet’in ilk nüfus sayımında açık bir şekilde izlenebilmektedir. Sayıma göre Antalya genelinde sadece 12 Ortodoks Hristiyan nüfus kalmıştı²³⁷. Bu da şehrin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısında büyük bir değişikliğe sebep olmuştur. Birçok mesleği elinde bulunduran Rumlar gidince bu anlamda sıkıntılar yaşanmıştır. Fakat yeni kurulan Cumhuriyet’in yapılanmasıyla birlikte bu eksiklikler yavaş yavaş giderilmeye başlanmıştır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında doğum, ölüm, evlenme ve boşanma gibi olayların nüfus kütüklerine geçirilmesi konusunda önemli sıkıntılar bulunduğu bilinmektedir²³⁸. Bu sebepten dolayı Cumhuriyetin ilk yılları ile ilgili tam ve eksiksiz bilgilere ulaşmakta hayli güçlükler çekilmiştir.

Cumhuriyet döneminde Antalya nüfusuna dair ilk sağlıklı bilgiler 1926 ve 1927 yıllarından itibaren alınabilmektedir. Bu tarihte Antalya vilayeti 8 kaza, 16 nahiye ve 577 köyden müteşekkildi. Belirtilen yılda vilayet genelinde 226.704 nüfus olup, 4.192 doğum, 1.981 evlenme, 288 boşanma olayı gerçekleşmiştir²³⁹. Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk nüfus sayımı

²³⁴ Dayar, 2010: 27.

²³⁵ Erten, 2007: 26.

²³⁶ Dayar, 2010: 30.

²³⁷ Dinç, 2017b: 784.

²³⁸ Dinç, 2007: 73.

²³⁹ Dinç, 2007: 72.

28 Ekim 1927 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan ilk sayımda Antalya merkezde nüfusun 17.365 olduğudur. Antalya merkez nüfusunun vilayetin genel nüfusuna oranı %8'lerde kalmaktadır²⁴⁰.

Tablo 2.1 1927 Nüfus Sayımı ve Antalya Nüfusu

Erkek	Kadın	Toplam	Nüfus Yoğunluğu
17.373	18.951	36.324	12,2

Kaynak: Dinç, 2007a: 357.

1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre Antalya'da bekârlar çoğunlukta idi. 19.973 kişi olan dul nüfusunun 19.015'nin kadın ve sadece 958 erkek olması Antalya'daki erkek nüfusun uzun savaş yıllarında kayıp verdiğini açıkça göstermektedir²⁴¹. Aynı yıl Antalya vilayeti genelindeki malul vatandaş sayısının 3,221 (% 1,58) gibi yüksek bir oranda olması bu durumu teyit etmektedir²⁴².

Tablo 2. 2 1935 Nüfus Sayımı ve Antalya Nüfusu

Erkek	Kadın	Toplam	Nüfus Yoğunluğu
11.920	11.073	22. 993	16

Kaynak: Dinç, 2007a: 359.

Ülkenin neredeyse 10 yıldır aralıksız içerisinde bulunduğu savaş ortamı, var olan kısıtlı maddî olanakları da alıp götürdüğünden halkın elinde pek bir şey kalmamıştı. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, oluşan barış ortamı ve iktisadî kalkınma hareketleri Antalya'ya büyük değişimler kazandırmıştır. Cumhuriyet döneminde Antalya'nın çevre illerle olan karayolu bağlantıları düzeltilmiş, bataklıklar kurutulmuş, birçok okul açılmış, gönderilen uzmanlar yardımıyla pirinç, zeytin ve meyve yetiştiriciliğinde ıslah çalışmaları yapılmış, fabrikalar açılmıştır²⁴³.

1927 yılı nüfus sayımına göre Antalya sınırları içinde anadili itibarıyla de tasnife tabi tutulan nüfusun büyük çoğunluğu Türkçe konuşmaktadır (202.118). Türkçe dışında değişik Batı ve Doğu dilleri bulunmakla birlikte, 1.324 Rumca konuşan kişi bulunmaktadır. Sayıma göre Antalya'da 99 gayrimüslim nüfus bulunduğuna göre Rumca konuşan nüfusun büyük kısmı Müslüman'dır²⁴⁴. Mübadele öncesinde ve sonrasında Yunanistan'dan veya Yunanca

²⁴⁰ Dinç, 2007b: 353.

²⁴¹ Dinç, 2007b: 357.

²⁴² Dinç, 2007: 85-86.

²⁴³ Dinç, 2017c: 4.

²⁴⁴ Dinç, 2007b: 358.

konusulan bölgelerden belli miktarda nüfusun Antalya'ya gelmiş olduğunu göstermektedir. Nitekim sayılan nüfusun hemen hemen tamamına yakınının (203.364 kişi) Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında doğmuş olmasına rağmen 387 kişinin Yunanistan doğumlu olması bu görüşü doğrulamaktadır²⁴⁵.

1930'lu yıllarda Antalya nüfusu oldukça genç bir yapıya sahipti. Nüfusun 1935 sayımına göre nüfusun % 66,4 gibi yüksek bir miktarı 0-29 yaş aralığında idi. 20-45 aralığında olan nüfus da % 37,2'lik oranla yüksekti. 1927 sayımında % 36 ile 72.713 kişi olan bu nüfusa bakıldığında nüfusun değişimi daha iyi anlaşılır. Ancak esas dikkat çekici husus 0-4 ve 5-9 yaş aralıklarındaki çocuk nüfusunun da yüksek düzeyde olmasıdır. Bunun en önemli nedeni yeni Cumhuriyet'in nüfusun arttırılmasına yönelik çabaları ve sağlık önlemlerinin artmasıdır. Bilhassa 6 Mayıs 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıha Kanunu ile devlet salgın hastalıklarla savaşmanın yanı sıra, doğumları arttıracak, çocuk ölümlerini azaltacak önlemler almak, annelerin doğum öncesi ve sonrası bakımlarına yönelik faaliyetler üstlenmiştir²⁴⁶.

1935 yılında Antalya'da 23.491 erkek ve 8.083 kadın okuma yazmayı bilmekteydi. Okuma yazma bilmeyenler ise 91.504 erkek ve 119.158 kadındır. 1927 sayımı ile karşılaştırıldığında okuma-yazma bilen sayısında artış olsa da düzey henüz istenilen seviyeden uzaktır. Diğer yandan geleneksel yapının devamı olarak kadın nüfusun okuma yazma oranı hala düşük seviyelerdedir²⁴⁷.

1935 sayımına göre Antalya halkı % 99,6 oranında Müslüman'dır. Buna karşılık anadili Türkçe olan nüfus % 94,2'dir. Dolayısıyla Müslüman olup anadili Türkçe olmayan bir grup da vardır. Bu vilayete dışarıdan gelen mübadillerin bir sonucudur. 4.662 kişinin yabancı ülke doğumlu olması ve bunun 2.883'ünün Yunanistan doğumlulardan oluşması bu durumu teyit etmektedir. Aynı zamanda Türkçeden sonra ikinci bir dil olarak Rumca konuşanlar 2.371 kişi ve bunların Müslüman olması durumu açıklığa kavuşturmaktadır. Dolayısıyla Antalya'ya gelen mübadillerin 1927-1935 yılları arasında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır²⁴⁸.

1940 yılı itibarıyla Antalya'da vilayet genelinde nüfus hala kırsal kesimde ağırlıktadır. 206.463 kişi nahiye ve köylerde yaşarken sadece 49,403 kişi şehir merkezlerindeydi. 1945 yılında ise 134.714 erkek ve 143.464 kadın, toplam 278.178 kişi vardı. Bu nüfusun 25.037'si Antalya şehir merkezindeydi²⁴⁹.

1935-1945 döneminde, Antalya kaza merkezi ile Antalya genel nüfus içinde erkeklerin sayısı kadınlardan fazladır. Bu durum, erkeklerin çalışmak amacıyla şehir merkezine

²⁴⁵ Dinç, 2007b: 358.

²⁴⁶ Dinç, 2007b: 360.

²⁴⁷ Dinç, 2007b: 361.

²⁴⁸ Dinç, 2007b: 361-362.

²⁴⁹ Dinç, 2007b: 364-365.

geldikleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır. 1945 yılında merkez kazada erkek nüfus diğer yıllara oranla daha az artmıştır. Bu durumun temel nedeni; II. Dünya Savaşı nedeniyle erkeklerin silah altına alınmış olunmasıdır²⁵⁰.

Cumhuriyet'in ilk 25-30 yılında Antalya'da kırsal nüfus sürekli artış göstermiştir. Şehir nüfusu da artış eğiliminde olmasına karşın, 1945 yılında kısmi bir azalma yaşanmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere yetişkin erkeklerin silah altına alınmış olması, bu azalmanın nedenini açıklamaktadır. Şehir nüfusu 1935 yılında % 18,1 oranındayken, bu oran 1950 yılında % 17,3'e gerilemiştir. Bu kısmi düşüşün nedeni kent alanların ilgi görmemesinden değil, kırsal alanda nüfus artışının yüksek oluşundandır²⁵¹.

2.2.XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'nın Ekonomik Durumu

Aile düzenini doğrudan etkilen hususlardan biri toplumun ekonomik durumudur. Ekonomik açıdan refah toplumlarda daha güçlü bir aile düzeninin bulunduğu; bunun tersine ekonomik açıdan sıkıntıların yoğun yaşandığı toplumlarda ise aile birliğinin kurulması ve devamına ilişkin zorluklar yaşandığı bilinen bir olgudur. Dolayısıyla İncelenen dönemde Antalya ailesinin içerisinde bulunduğu ekonomik yapının bilinmesinde fayda vardır.

Türkiye Selçuklu Devleti Sultanları, ülkenin iç ve dış ticaretini geliştirmek hedefiyle önemli ticaret yollarının güvenliği için büyük askeri mücadeleler vermişlerdir. Deniz ve kara ticaretinde stratejik öneme sahip şehirler ele geçirilmeye çalışılmıştır. Karadeniz ve Akdeniz ticaretine sahip olmak için Sinop ve Alanya gibi çok önemli iki şehir ele geçirilmiştir. Antalya, Selçuklu sultanlarının gözünde önemli bir “tüccar-kent” idi²⁵². Selçuklular döneminde Antalya, Akdeniz kıyısında önemli bir ticaret limanıydı. İç Anadolu ürünleri Avrupa'ya Antalya limanı üzerinden gönderilirken; Hindistan, Mısır, Yemen ve Suriye'nin malları da yine bu limandan iç Anadolu'ya girmekteydi²⁵³.

Osmanlı döneminde Antalya merkezindeki Müslüman ailelerin temel geçim kaynakları büyük oranda hayvancılık ve tarım üzerine kuruluydu. Antalya'da yetiştirilen bazı tarım ürünleri şunlardır; buğday, arpa, mısır, ipek, siyâm, kayısı, ceviz, palamut, burçak, hurma gibi ürünlerdir²⁵⁴. XIX. yüzyılda Antalya hayvancılık çok önemli bir geçim kaynağıydı. Toros Dağları büyük ve küçükbaş hayvancılık için ideal alanların başındaydı. Bu durum şer'iyeye sicillerine de geçmiştir. Özellikle Müslümanlara ait tereke kayıtlarında hemen

²⁵⁰ Kumaş, 2018: 330.

²⁵¹ Kumaş, 2018: 335.

²⁵² Avcı, 2015: 53-54.

²⁵³ Güçlü, 1997: 2.

²⁵⁴ Dinç, 2005: 11.

hemen her ailenin en az bir hayvana sahip olduğu görülmektedir. Yetiştirilen hayvanlar arasında inek, sığır, davar, öküz, dana, katır, tosun, koyun, at, merkep, deve başta gelmektedir²⁵⁵.

Hayvancılığın Türk halkı hayatında bu kadar yaygın oluşunda aşiret ve Türkmen geleneğinin etkisi bulunmakla beraber, memleketin coğrafi koşulları da buna etki etmektedir. İstanbul'un vilayetinin et ihtiyacı için sık sık Antalya'dan koyun ve keçi gönderilmiştir. Yine bu dönemde Antalya'da ipek üretiminin yapıldığını görmekteyiz²⁵⁶. Antalya'da halkın gelir durumuna göre ve üretimdeki çeşitlilikten dolayı farklı birçok vergi halktan alınmıştır. Zaman zaman halk bu vergileri ödemekte güçlük çekmiştir. Antalya'da önemli gelir kaynaklarından biride gümrük gelirleridir. İlerleyen dönemlerde bu gelirlerin düşmesine rağmen yine de önemli ekonomik kaynakların arasında sayılabilir²⁵⁷.

Antalya'nın 20. yüzyıl başlarındaki ithalat ve ihracatı, Osmanlı Devleti'nin genelinde bazı farklılıklar göstermekle birlikte genelde aynıdır. En önemli özelliği, ihracatın ithalattan fazla olmasıdır. Bu durum muhtemelen bütün senelerde böyle olmaktadır. İthalatın en önemlisi dokumalar ve şekerdir. Bu durum, Cumhuriyet'in ilk yıllarında neye daha çok dokuma ve şeker fabrikası yapıldığını açıklamaktadır. Aşağıdaki tablolarda XX. yüzyılın başlarında Antalya'nın ithalat ve ihracat rakamlarını görmekteyiz.

Tablo 2. 3 XX. Yüzyılın Başlarında Antalya'da İthalat

Dokumalar ve İplik	%34. 5
Şeker	%15. 4
Tütün -Tönbeki	%11. 8
Sabun	%7. 1
Tuz	%5. 4

Kaynak: Baykara, 2007: 19.

²⁵⁵ Dinç, 2005: 12.

²⁵⁶ Karstarlı, 2001: 15.

²⁵⁷ Karstarlı, 2001: 16.

Tablo2. 4 XX. Yüzyılın Başlarında Antalya’da İhracat

Un	%43,8
Kereste, Odun-Kömür	%19. 2
Hububat, her çeşit	%17. 5
Susam	%7. 6
Keçi derisi	%1. 6

Kaynak: Baykara, Antalya 2007: 19.

İhracat, ithalat miktarlarını ve ürünlerini incelediğimizde şehrin ekonomisini, yetiştirdiği ürünleri ve eksikliklerini net bir şekilde görmekteyiz. 1913 yılında Osmanlı Devleti’nin illerinden olan Antalya’nın merkezinde yetişen tarım ürünleri tablo şeklinde verilmiştir.

Tablo 2. 5 1913 Antalya Vilayeti Tarım Ürünleri Tablosu

Hâsılat	Ton
Buğday	34481
Arpa	11868
Susam	2438
Yulaf	289
Darı	1283
Mısır Buğdayı	4000
Burçak	100
Bakla	32
Fasulye	192
Nohut	269
Mercimek	12
Patates	192
Pamuk	19
Tonilato	55181

Kaynak: Güçlü, 2008: 24.

Limon, portakal, turunç, tatlı limon, mandalina, üzüm, ceviz, iğde, nar, incir, şeftali, kayısı, erik, muşmula, dut, şeker kamışı, elma, armut, kiraz, badem, vişne ve bu çeşit birçok meyve yetiştiriliyordu. Ayrıca, patates, pancar, şalgam, bamya, soğan, pırasa, lahana, karalâhana, kereviz, kabak, patlıcan, domates, uzun ve dolmalık biber, bezelye, börülce, barbunya, ayşekadın, ıspanak, enginar, kırmızı ve siyah turp, havuç, marul, marul, kıvırcık marul, salatalık, kavun, karpuz, roka gibi pek çok sebze yetiştirilen ürünler arasındadır²⁵⁸.

²⁵⁸ Beden, 2007: 190.

Antalya’da her yerde yetişebilen mahsuller vardır. Arpa, susam, yumuşak buğday iri fasulye yetişen diğer önemli yetişen ürünler arasındadır. O dönemde Antalya’da koyun, keçi, öküz, inek beslenen hayvanlar arasındadır²⁵⁹.

Tablo 2. 6 1913 yılında Antalya Limanı ithalat İstatistik Cetveli

2536000	Tehi çuval
2906	Çuval kahve-beheri 60 kilogram sıkletinde
621	Balya pamuklu mensucat
5900	Kap kuru meyve
520	Kap eşya-yüzüccaciye
141	Kap ecza-yı tıbbiye
1810	Kap hırdavat
184	Balya deri ve kösele
1576	Balya kumaş
6346	Balya madem
47910	Sanduk zeytinyağı-400 dirhem sanduklar derununda
15331	Sanduk petrol, ikişer tenekeli sanduklar derununda
1866	Çuval pirinç-100 kilogramlık çuvallar derununda
1120550	Kilogram tuz memleketin mahsulâtından olup imtiyaza tabi’dir.
717	Sanduk tütün, memleketin mahsulâtından olup imtiyaza tabi’dir
650	Kilogram tenbakü, memleketin mahsulâtından olup imtiyaza tabidir.
141259	Okka sabun

²⁵⁹ Güçlü, 2008: 24.

16829	Çuval şeker 100(bazen yalnız 69) kilogramlık çuvallar derununda
15204	Şişe şarap ve alkol
332	Koli makine, alat ve edevat

Kaynak: Güçlü, 2008: 45.

Tablo 2.7 1914/1915 yıllarında Antalya’da Ekilebilir Arazi

Arazi Türü	Miktar (Dönüm)
Her Yıl Ekilen	838.435
Nadasa Bırakılan	386.000
Ziraata Elverişli Topraklar	258.250
Tasarruflu Olan	1.482.685
Sulak Olan	182.380
Kurak Olan	1.300.305
Ziraata Elverişsiz Alanlar	28.400
Bağ	7.216
Bahçe	14.463
Dutluk	165
Güllük	226
Çayır	45.800
Mera	499.500
Orman	6.000.000
Göl	66.000

Kaynak: Beden,2007:189.

Antalya’da kullanılan zirai üretim tekniklerinin ilkel olduğunu halk tarla sürerken kara sabanı kullandığını söyleyebiliriz. Toprak sahipleri doğrudan kendi topraklarını ektikleri nadir bir durumdur. Genelde yarıcılık denilen bir usul kullanılırdı. Zamanla tarımın şehir için önemi daha da artmış, çeşitli teknik aletler ithal edilmiştir.²⁶⁰

Antalya’da gökyüzünü göremeyecek şekilde sık ormanlar vardır. Bu ormanlarda; çam, ardıç, meşe ve katran ağaçları kerestecilik için kullanılmıştır. Meşe, pınar, gürgen, çınar, andıç ve andız ağaçları ise yakıt olarak kullanılmıştır. Halkın bir kısmının bu ormanlardan geçimini sağladığını görmekteyiz. Antalya’da 250 çiçek, 40 çeşit sebze 30 çeşit meyve ağacı, 17 çeşit süs ağacı, 18 çeşit suni nebat, 12 çeşit tıbbi nebat ve 36 çeşit ot vardır.²⁶¹ Hububat, bakliyat, sınaî nebatlar miktarda yetişir. Yağmurların vaktinde meyve ağaçları, orman mahsulleri hayvancılık ve hayvan mahsulleri. Buğday, vilayetin her tarafında bol yağıp yağmamasına göre üretim miktarları değişir. Arıcılık da bölgede gelişmiştir. Yıllık 300.00kg’a yakın bal alınmaktadır. Antalya’da 2.500’ye yakın sanatkâr bulunmaktadır. Nebati sanayi, gıda sanayi, tahta işleri, demir işleri, halıcılık, dokumacılık, sirkecilik, konservecilik, şarapçılık ve taşçılık işleri ile uğraşanlardan oluşmaktadır. Şehirde 350 değirmen ile 7 fabrika bulunmaktadır²⁶².

Antalya’da ev ekonomisi, şehir ekonomisi, ulusal ekonomi ve uluslararası ekonominin hepsi bulunmaktadır. Siyasal ve ekonomik sebeplerden dolayı ticarete az bir durgunluk görülmektedir. Liman tam anlamıyla faal duruma geçememiştir.²⁶³ Yukarıda bahsettiğimiz; tarım ürünleri, ticaret faaliyetleri, arıcılık, hayvancılık, zanaatkârlık, dokumacılık, sanayi ve üretim işleri o dönemde Antalya halkının başlıca geçim kaynaklarındandır. 1914 yılında ilk defa vilayet ziraat müdürlüğü tesis edilmiştir. Yine 1926 yılında 40 dekar genişliğinde Özel İdare’nin malı olan narenciye fidanlığı kurulmuştur²⁶⁴.

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden hareketle Antalya’da Osmanlı’nın son dönemlerinde ve Cumhuriyetin başında ekonomik hayat daha çok tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Gerek iklimin uygun olması gerekse bitki örtüsü bakımından zenginliği tarım ve hayvancılığı olumlu etkilemiştir. Antalya’da birçok yerde yetişmeyen sebze, meyve, çiçek ve ağaç türü görülmektedir. Hayvanları için doğal otlakların bolluğu şehrin ekonomisine büyük katkıda bulunmaktadır. Yapılan daha önceki araştırmalarımızdan şehirde 2.500 yakın sanatkârın bulunduğu görülmüştür. Osmanlı son dönemlerinde genelde sanatkârların gayrimüslimlerden oluştuğu,

²⁶⁰ Beden, 2007: 189.

²⁶¹ Türk Akdeniz Dergisi, 1938: 9.

²⁶² Türk Akdeniz Dergisi, 1938: 10.

²⁶³ Türk Akdeniz Dergisi, 1938: 10.

²⁶⁴ Gönüllü, 2010: 389.

bunların şehirden ayrılmaları ile birlikte Türklerinde sanatkâr ve esnaf olarak şehirde yerlerini aldıklarını görmekteyiz.

1927 yılında 12 yaşını doldurmuş nüfusta erkeklerin % 85,91'i, kadınlarda % 26,70'i, toplamda bir meslek sahibi idi. Dolayısıyla toplumun sadece % 54,18'i meslek sahibi idi. Antalya'da ailelerin % 43,02'i ziraat ile geçimlerini sağlarken, sadece % 6,74'ü sınaî ve ticari meslekler ile hayatlarını kazanmaktaydı²⁶⁵. Yani Antalya halkı geçimini büyük çoğunlukla zirai faaliyetlerden sağlamaktadır. Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı'dan alınan geleneksel yapının bir devamı biçimde zanaata veya ticarete dayanmayan ekonomik profilin aynı şekilde devam ettiği anlaşılmaktadır²⁶⁶

Tablo 2. 8 1927 Nüfus Sayımı Meslek Grupları

Maden çıkarma sanayi		Tarım, Evcil hayvanlar, Av ve Balıkçılık sanayi		Doku ma sanayi		Sair Bitkisel madde ve ağaç mamulleri sanayi		Bina inşaat 1 sanayi		Maden ve Maden işletmesi sanayi ile makine imalatı sanayi		Kâğıt ve Karton sanayi		Kimya sanayi		Kar ma sana yi		Çeşitli i sanayi veya Bilinmeye n	
İşletme sayısı	Çalışan sayısı	İşletme sayısı	Çalışan sayısı	İşletme sayısı	Çalışan sayısı	İşletme sayısı	Çalışan sayısı	İşletme sayısı	Çalışan sayısı	İşletme sayısı	Çalışan sayısı	İşletme	Çalışan sayısı	Çalışan sayısı	İşletme sayısı	İşletme	Çalışan sayısı	İşletme	Çalışan sayısı
1	4	153	433	18	79	74	184	3	14	67	170	-	-	1	1	-	-	-	-

Kaynak: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1969: 34.

1927 yılı Antalya'da maden çıkaran 1 tane işletme bulunmaktadır. Bu işletmede çalışan sayısı 4 kişidir. Bu sonuca bakılacak olursa Antalya'da sanayi ile uğraşan işletmenin sadece 1 tane olduğu, çalışan sayısının ise 4, yani çok az olduğu söylenebilir. Tarım, evcil hayvanlar, av ve balıkçılık ile uğraşan işletme sayısı 153 bu işletmede çalışan insan sayısı 433 kişidir. Şehrin sanayi türünde en büyük ekonomik paya sahip alan budur. Demek ki Antalya o dönemde bir tarım şehridir.

²⁶⁵ T.C. Başvekâlet Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1929: 25-28.

²⁶⁶ Dinç, 2007b: 358.

Dokuma sanayinde çalışan 18 işyerinde 79 kişi bulunmaktadır. Bitkisel madde ve ağaç mamullerinde 74 işletmede 184 çalışan vardır. O dönem için şehrin önemli ekonomik bir faaliyeti diyebiliriz. Bir diğer ekonomik faaliyet alanı bina inşaatı alanında 3 işletmede çalışan sayısı 14'tür.

Vilayette önemli bir ekonomik faaliyet alanı ise maden işletmesi ve makine imalatı sanayisi olarak 67 işletme vardır ve bunlarda 170 çalışan vardır. Kâğıt ve karton sanayisinde işletmede çalışan yoktu. Kimya sanayin de ise 1 işyeri ve 1 çalışan bulunmaktaydı.

Resmi Antalya gazetesini incelediğimizde ekonomiyle ilgilide dikkat çeken detayların varlığından söz edebiliriz. Örneğin; 8 Temmuz 1933 tarihindeki gazetede Antalya'da iki yıldır pirinç ekiminin yapıldığı ve hayli başarılı olduğu görülmektedir. Yine şeker kamışı ekiminin yapıldığı fakat henüz bir netice görülmediği ekiminin devam edip etmemesi ise alınan sonuca göre belirleneceğidir. 17 Ağustos 1933 tarihinde yapılan habere göre portakal ve limon ağaçlarının ekimi Antalya ekonomisinde önemli bir yer kaplıyor, birçok ailenin geçim kapısını oluşturmaktadır. 19 Ağustos 1933 tarihinde yapılan bir haberi incelediğimizde Antalya'da kiraz, badem, şeftali gibi ağaçların ekiminin yaygınlaştırılmaya çalışıldığıdır. Bu haberleri dikkatli bir şekilde analiz ettiğimizde şehrin ekonomisin büyük ölçüde tarıma dayandırılmaya çalışıldığıdır. Tarımı geliştirmek için çeşitli önlemlerin alındığıdır. 21 Nisan 1933 tarihinde yapılan habere göre Antalya'da mısır yetiştirilmesinin mısır şurubu ticareti için ne kadar önemli olduğu Antalyalı için yeni bir gelir kapısı olduğu ifade edilmiştir. 24 Ağustos 1933 tarihinde yapılan habere göre Antalya'da ilginç bir girişimcilik hareketi başlıyor. Habere göre Tavukçuluk Antalya iklimi için çok uygun bir iş sahası olduğu ve Antalyalılar için büyük bir çalışma sahası oluşturmakta olduğu ifade edilmiştir. Eti, sütü ve gübresi ile ülke ekonomisi açısından önemli bir ekonomik faaliyet alanı olduğu Resmi Antalya gazetesinde ifade edilmiştir.

Tablo 2. 9 1935 Nüfus Sayımına Göre Antalya Meslek Tablosu

Meslek	Erkek	Yüzde	Kadın	Yüzde	Yekûn	Yüzde
Toprak mahsulâtı	1.520	12,8	828	7,5	2348	10,2
Sanayi ve küçük sanatlar	1.665	13,9	233	2,1	1898	8,2
Ticaret	866	7,3	29	0,3	895	3,9
Nakliye ve Muvasele (Ulaştırma)	655	5,5	11	0,1	666	2,9
Umumi idare ve Hizmetler	2.298	19,3	90	0,8	2.388	10,4
Serbest meslekler						
Ev iktisadiyatı ve şahsi hizmetler	51	0,4	212	1,9	263	1,2
Mesleksiz, mesleği meçhul veya gayri muayyen	4.765	40,8	9670	87,3	14.535	63,2
Yekûn	11.928	100	11.073	100	22.993	100

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, 1936, (6) :27.

Yukardaki tabloyu inlediğimizde Antalya'daki meslek gruplarını ve şehrin ekonomik yapısını görebiliriz. Toprak ile uğraşanlar, yani çiftçilik, erkeklerin %12,8, kadınların ise %7,5'ni oluşturmaktaydı. Meslek grupları içerisinde toplumun en fazla rakamını barındıran toprak ürünleri % 10,2'dir. Bu da bizi şöyle bir sonuca götürmektedir: Antalya geçimini büyük oranda toprağa borçludur. Tablodaki ikinci veri ise sanayi ve küçük sanatlarla uğraşan kesiminin oranlarıdır. Erkeklerde % 13,9, kadınlar da ise % 2,1'dir. Genel olarak da toplumun % 8,2'dir.

Bu verilerde dikkatimizi çeken sanayide çalışan erkek oranının toprak mahsulleri alanında çalışandan daha yüksek olmasıdır. Erkeklerin % 12,8'i toprak mahsullerinde, % 13,9'u da sanayi ve küçük sanatlar alanında çalışıyordu. Kadınlar da dâhil edildiğinde bu oranlar % 10,2, ve % 8,2 şeklinde idi.

Yine Antalya şehrinin geçim kaynaklarından biri olan ticaretin erkeklerde % 7,3'lük kısmını oluşturduğunu kadınlarda ise 0,3'lük kısmıyla hayli düşük kalmış kadınların hemen hemen ticaret hayatında hiç yer almadığını söyleyebiliriz. Nakliye ve muvasele (ulaştırma)

erkeklerde % 5,5'lik kısmını oluştururken yine bu alanda kadınları % 0,1'lik kısmıyla görmekteyiz, yani kadınların nakliye ve ulaştırma alanında hiç etkin olmadığını söyleyebiliriz.

Tabloda çok yüksek bir rakama sahip olan umumi idare hizmetler ve serbest meslekler kısmı; toplumun %10,4'lık kısmını oluşturarak şehrin en fazla istihdama sahip alanı diyebiliriz. Bu alanda erkeklerin % 19,3'lük kısmıyla en fazla bu grupta çalıştıklarını söyleyebiliriz. Yine şaşırtıcı bir durum olarak kadınların bu alanda da çok az istihdam edildiklerini görürüz. % 0,8 kısmıyla ekonomide ne kadar az bir yer kapladıklarını net bir şekilde görmekteyiz.

Ev iktisadiyatı ve şahsi hizmetler alanında çalışan kesimin toplumun çok az kısmını oluşturduğu bu oranların genelde; erkeklerde % 0,4 iken; kadınlarda ise % 1,9'dur. Diğer alanların birçoğuna göre bu alanda kadınların daha fazla çalıştığını söyleyebiliriz.

Tablomuzun en önemli kısmını oluşturan ve üzerine birçok yorum getirebileceğimiz Mesleksiz, mesleği meçhul veya gayri muayyen olan kısım; ekonomiye katılanların yarından bile fazla olan % 63,2'lik kısmını oluşturmaktadır. Erkeklerde % 40,8'lik kısmının mesleksiz olduğunu kadınlarda ise bu rakamın en yüksek orana sahip olduğunu söyleyebiliriz (% 87,3). Bu orandan yola çıkarak kadınların ekonomiye çok az katkıda bulunduğu ileri sürülebilir. Bir ihtimal ise o dönemde çalışan kesimin kayıt altına alınmasının çok sağlıklı bir şekilde yapılmadığından dolayı bu rakamlara ulaşmış olabileceğimizdir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Antalya ahalisinin çoğunlukla kırsal kesimde, tarım ve hayvancılıkla uğraştığı bilindiğine göre Mesleksiz, mesleği meçhul veya gayri muayyen olan kişilerin büyük kısmını tarım ve hayvancılıkla uğraşıp istatistiği tutulamadıkları akla gelmektedir.

Şehrin ekonomik tablosunu incelediğimizde üretime dayanmayan yeni yeni gelişmiş dünyanın ekonomik faaliyetlerini inceleyip bunlardan uygun olanlar seçilerek bölgeye uygulanmaya çalışılmıştır. Yine şehrin ekonomisinin genelde erkeklere dayandığı kadınların bu noktada daha geri planda kaldığını söyleyebiliriz.

Antalya Osmanlı Devleti döneminde hububat, hayvancılık ve kısmen de ticarete dayanıyordu. Cumhuriyet döneminde bu faaliyetlere narenciye, sebzeçilik ve sanayi ürünleri üretimi de katıldı. Küçük el tezgâhları büyütülerek, çeşitli kollarda fabrikalar kuruldu. Fabrikaların kurulması ve işlenmesine 1928 yılında faaliyete geçen elektrik santralinin önemli bir katkısı vardır. Çeltik ve pamuğun üretiminin artmasıyla bu alandaki fabrikalarda da bir artış görülmüştür. Narenciye, sebzeçilik ve çiçekçilik günümüze kadar şehrin ekonomisinde önemli bir yer tutar²⁶⁷.

²⁶⁷ Güçlü, 2008: 110.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on beş yılında devlet ekonomide hep öncü olmak zorunda kalmıştır. Zamanın şartları, kalifiye nüfusun savaşlarda kaybedilmesi, devir alınan mirasın yetersizliği, üstelik buna bir de Osmanlı'dan kalan borçlar eklenince tablo tamamen karanlık bir hal almıştır. Özel sektörün deneyimsizliği ve yeterli sermaye birikiminin olmaması da devleti ve devletçiliği zorunlu kılan sebepler olarak görülmüştür²⁶⁸. Antalya'nın ekonomik faaliyetlerini değerlendirirken Türkiye'nin ekonomik faaliyetlerinden ayrı olarak değerlendirmek mümkün değildir.

²⁶⁸ Durmuş, 2016: 166.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTALYADA AİLE (1908-1945)

3. 1. Aile Birliğinin Oluşumu (Evlilikler)

Tez kapsamında Antalya’da aile kurumunu incelerken Osmanlı ve Cumhuriyet dönemler şeklinde iki kısımda ele almak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Her ne kadar Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal eden toplum aynı yapıda olsa da toplum aile hukuku bakımından Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde tamamen farklı kanunlarla dizayn edilmiştir. Ayrıca her iki dönemin incelenmesi için kullanılan kaynaklar da birbirlerinden tamamen farklıdır. Bu nedenle her iki dönem kendi başlıklarında incelenmiştir.

3. 1. 1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı döneminde aile hukuku, ailenin oluşumu tamamıyla şer’î kurallar çerçevesinde yapılmaktaydı. Bu çerçeve içerisinde her bölgede farklı evlenme âdetleri olabilirdi. Öte yandan II. Meşrutiyet devrinin sonlarına doğru çıkarılıp birkaç yıl uygulamada kalan “*Hukuk-ı Aile Kararnamesi*” tezin inceleme kapsamında bulunmaktadır. Dolayısıyla incelenen dönemde aile kurumunun hukuken bağlı olduğu kanun Hukuk-ı Aile Kararnamesi’dir. Kararname’nin uygulayıcıları hâkimler olduğundan buna dair kayıtlar yine şer’iye sicillerinde tespit edilebilmektedir.

Şer’iye sicillerinden Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nin Antalya’da uygulanıp uygulanmadığı, uygulandı ise ne şekilde hayata geçirildiği gibi soruları da yanıtlama imkânı bulunmaktadır. Bu kapsamda 1917-1919 yıllarına ait hükümleri barındıran 68 numaralı Antalya şer’iye sicili defterinin bu konuya dair olduğu tespit edilmiştir. Defter içeriği nikâh ve boşanma hükümlerine münhasırdır. Bu nedenle kapağında “*münakehat ve münaferet*” defteri olarak adlandırılmıştır.

68 numaralı Antalya şer’iye sicilinde yer alan bilgilere göre çok sayıda evlilik kaydına ulaşılarak Antalya’da evliliğin nasıl gerçekleştiğiyle ilgili bilgiler edinildi. Bu defterden alınan bilgiler 1917-1919 yıllarına aittir. Defterde gelinin ve damadın adı, ikametgâhları, memleketleri, nikâh mekânı, evliliğin vesaitleri, ilk evlilikleri olup olmadığı, yaşları, ekonomik durumları, mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel ödemeleri, vekâlet durumları gibi bilgilerin alındığı 46 evlilik kaydı örnek olarak kullanıldı.

46 örnek nikâhtan sadece birinde gelinin rahmetli eşinin ismiyle belirtildiği görülmektedir. Diğerleri baba adıyla birlikte ifade edilmiştir²⁶⁹.

3.1.1.1.Evliliklerde Yaş Farklılıkları

Evliliklerde ilk öne çıkan hususlardan biri gelin ve damat arasında yaş farkı olup olmadığıdır. Damadın veya gelinin yaşının büyük olması veya yakın olması evliliklerde birtakım fikirler verebilmektedir. 68 numaralı Antalya şer‘iyye sicilinden bu konuda alınan bazı örnekler şöyledir:

1873 (1289) doğumlu yani 45 yaşındaki Yusuf Çavuş ile 1900 (1316) doğumlu 18 yaşındaki Zahide 17 Mart 1918 (17 Mart 1334) tarihinde evlenmişlerdir. Gelin ve damat arasında 27 yaş gibi çok yüksek bir fark görülmektedir. Bununla ilgili birçok sebep sıralanabilir. Örneğin damadın varlıklı ve iyi bir aileden olması olasıdır. O yüzden yaş farkı görmezden gelinmiş olabilir²⁷⁰.

Yaş farkının yüksek olduğu bir diğer örnek 1875 (1291) doğumlu Rüştü Bey ile 1899 (1315) doğumlu 19 yaşındaki Envere Hanım’ın evlilikleridir²⁷¹. Rüştü Bey Envere Hanım 18 Mart 1918 (18 Mart 1334) tarihinde evlendiklerinde aralarında 24 yaş gibi çok fazla bir fark vardı. Bu iki evlilikte ciddi şekilde yaş farkı bulunmaktadır. O dönemde yaş farkı çok yadırganmıyor mu? Sorusu için henüz erken olsa da bizi o düşünceye sevk etmektedir.

1874 (1290) doğumlu Mehmet Efendi Oğlu Hakkı Efendi ile 1885 (1301) doğumlu Merhum Şemsettin Efendi kızı Münire ile 28 Mart 1918 (28 Mart 1334) günü evlenmişlerdir. Bu tarihte damadın yaşı 44, gelinin ise 33’tür. O dönem için 11 yaş fark yadırganmasa da hem gelinin hem de damadın yaşının hayli fazla olması da dikkat çekicidir. Genelde belgelerde damadın yaşının fazla olması görülmekle beraber bu defa gelinin yaşı da fazladır. İleri yaşlarda yapılan bu evliliklerin ikinci/üçüncü evlilik olma ihtimali yüksektir. Diğer evliliklerdeki yaş farkına nazaran 11 yaş farkı o dönem için normal sayılmalıdır²⁷².

Gelin ve damadın yaşlarının dönemine göre ileri olduğu bir diğer örnek ise 1873 (1289) doğumlu Ali Efendi (45) ile Kızılsaray Mahallesinden 1885 (1301) doğumlu merhum Mehmet Ağa kızı Fethiye (33) 31 Mart 1918 (31 Mart 1334) tarihinde evlenmişlerdir. Bu nikâhta da gelinle damat arasında bir miktar yaş farkı olduğu görülmektedir. Damat ve gelinin ikinci/üçüncü evlilikleri olma ihtimali yüksektir²⁷³.

²⁶⁹ “müteveffâ Ahmet’in zevcesi Derviş kızı Vasviye”. AŞS., 68/9-18.

²⁷⁰ AŞS., 68/1-1.

²⁷¹ AŞS., 68/1-2.

²⁷² AŞS., 68/3-5.

²⁷³ AŞS., 68/3-6.

Benzer bir örnek de 1869 (1285) doğumlu Mehmet oğlu Ahmet yaşı evrakta belirtilmeyen Süleyman kızı Hasibe'nin evlilikleridir. Ahmet ile Hasibe 3 Nisan 1918 (3 Nisan 1334) tarihinde nikâhlanmıştır. Ahmet 49 yaşında iken gelinin yaşı belirtilmemiştir. Olasılıkla onun yaşı da 30'lu veya 40'lı yaşlarda idi²⁷⁴.

Bir başka bir örnekte 1887 doğumlu (1303) Eyüp Sabri Efendi oğlu Avni Efendi 1898 (1314) doğumlu Muallim Hasan Efendi Kızı Ümmügülsüm 25 Mart 1918 (25 Mart 1334) tarihinde evlenmiştir. Gelin ve damat arasında 11 yaş fark bulunmaktadır. O dönem için normal bir farktır²⁷⁵.

1891 (1307) doğumlu Ali kızı Hatice ile 1880 (1296) doğumlu Durmuş oğlu Mehmet'in de 4 Mayıs 1918 (4 Mayıs 1334) günü nikâhları kıyılmıştır. Aralarında 11 yaş bulunmaktadır²⁷⁶.

Muallim Osman Zeki Efendi kızı Saadet Hanım 192 (1318) doğumlu, İzmit Hacı Mehmet Mahallesi'nde ikamet eden 1893 (1309) doğumlu muallim Mehmet Sami Efendizade Nazif Efendi 8 Nisan 1918 (8 Nisan 1334) günü evlenmiştir. Aralarında 9 yaş vardır²⁷⁷.

Yaş farklarının çok olmadığı evliliklerin sayısı da az değildir. Sözelimi 1900 (1316) doğumlu Ali Efendi kızı Düriye Hanım ile 1911 (1327) doğumlu Kâmil oğlu Mehmet Ağa ile nikâhları 15 Nisan 1918 (15 Nisan 1334) günü kıyılmıştır. Gelin ve damat arasında 7 yaş bulunmaktadır²⁷⁸.

Başka bir örnekte daha öncesinde vefat eden Ahmet'in zevcesi bulunan Vasviye Derviş kızı ile 1851 (1267) doğumlu İsmail oğlu Mustafa 11 Nisan 1918 (11 Nisan 1334) günü nikâhları kıyılmıştır. Damat 67 yaşındaydı, gelinin yaşı evrakta belirtilmemesine rağmen ölmüş Ahmet'in dul kalan eşi olduğu ve ikinci evliliğini yaptığı göz önünde bulundurulursa kadının yaşının da ileri olduğu tahmin edilmektedir²⁷⁹.

Bir başka örnek diğerlerinden farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1900 (1316) doğumlu Hasan Ali oğlu Ahmet Ağa, 1899 (1315) doğumlu Hacı Hasan kızı Tevfik'e ile 5 Nisan 1918'de evlenmiştir. Hiç görmediğimiz bir detayı da fark ediyoruz. Gelinin 19, damadın ise 18'dir. Yani gelin damattan bir yaş büyüktür. Bu tespit edilen gelinin yaşının damattan büyük olduğu iki örnekten biridir²⁸⁰.

²⁷⁴AŞS., 68/4-7.

²⁷⁵AŞS., 68/2-4.

²⁷⁶AŞS., 68/18-35.

²⁷⁷AŞS., 68/8-16.

²⁷⁸AŞS., 68/11-22.

²⁷⁹AŞS., 68/9-18.

²⁸⁰AŞS., 68/7-13.

Osmaniye Mahallesinden (Yabancıyan) 1894 doğumlu Hamidoğlu Recep (24) ile yine aynı mahalleden 1900 doğumlu Seniye Hanım'ın (18) (bikr-i bâliğa) evlilikleridir. 24 Mart 1918 günü nikâhlandıklarında gelin damattan 6 yaş büyüktü²⁸¹.

Yine başka bir örnekte 1900 (1316) doğumlu Kerim kızı Hamide ile 1900 (1316) doğumlu Ahmet oğlu Hamit 14 Mayıs 1918 (14 Mayıs 1334) yılında nikâhları kıyılmıştır. Bu evlilikte gelin ve damadın yaşlarının aynı oldukları görülmektedir²⁸².

Bir diğer örnek de 1900 (1316) doğumlu İsmail Ağa Kızı Güldali Hanım ile 1893(1309) doğumlu Ali Efendizade Fuat Cemal Efendi arasında 3 Nisan 1918 (3 Nisan 1334) tarihli nikâhtır. Bu evlilikte gelin ile damat arasında çok fazla yaş farkı yoktur. 7 yaş normal kabul edilmektedir²⁸³.

Görüldüğü üzere bazı evliliklerde gelin ve damadın yaşlarının evlilik için yüksek sayılabilecek yaşlarda olduğu, bunların ise olasılıkla ikinci veya üçüncü evlilikleri olabileceği akla gelmiştir. Diğer yandan evliliklerde genel olarak damadın yaşı gelininkine göre daha büyüktür. Ancak az da olsa aynı yaş veya gelinin yaşının birkaç yaş büyük olduğu örnekler de mevcuttur.

3.1.1.2. Evliliklerde İkamet Yerleri

Evliliklerde ikamet yerleri önemlidir. Yapılan evliliklerin aynı mahalle veya aynı köyden yapılıp yapılmadığı konusu bir şehrin ve ailelerin dışa açıklık/kapalılığını göstermesi açısından birinci derecede önem arz etmektedir. Bu açıdan incelenmesi gerekmektedir.

Şahsen veya ailecek birbirlerini tanımayan kişilerin evlenmeleri pek rastlanan bir olay değildir. Dolayısıyla evliliklerde ikamet yerlerinin çoğu zaman yakın olması beklenir. Bu yakınlık aynı şehir, aynı mahalle veya aynı köy şeklinde olabilir. Diğer yandan 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde nikâhın evlilik yapacak eşlerden birinin ikametgâhının bulunduğu şehirde yapılması hükmü de bulunmaktadır (madde 37) (Çeker, 2012: 30).

İncelenen 46 nikâh kaydının önemli özelliklerinden biri gelin ve damadın yaşadıkları yerlerdir. 46 kayıt içerisinde gelin ve damadın aynı mahalleden olduğu 10 evlilik gerçekleşmiştir. Belgelerden tespit edildiği üzere Antalya'daki evliliklerde ailelerin veya çiftlerin birbirlerini önceden tanımaları büyük rol oynuyordu. Bu bakımdan komşu ailelerin fertleri arasındaki evliliklere sık rastlanılmaktadır. Bu hususa dair örnekler şunlardır:

²⁸¹AŞS., 68/2-3.

²⁸²AŞS., 68/23-44.

²⁸³AŞS., 68/8-15.

Meydan Mahallesi 18 numaralı evde ikamet eden müteveffâ Ahmet'in zevcesi Derviş kızı Vasviye ile Meydan Mahallesi 20 numaralı evde oturan 1851 doğumlu İsmail oğlu Mustafa'nın 11 Nisan 1918 günü nikâhları kıyılmıştır. Bu örnekte gelin ve damadın kapı komşusu oldukları görülmektedir. Bu durumda kız ve erkek tarafının birbirlerini çok iyi tanıdıkları anlaşılmaktadır²⁸⁴.

Zeytinköy Mahallesi 93 numaralı evde ikamet eden Hüseyin kızı Ayşe ile aynı Mahallenin 38 numaralı hanesinde oturan Zincirci Ali oğlu Ali Efendi 29 Nisan 1918 tarihinde nikâhlanmışlardır. Adreslere baktığımızda gelin ve damadın komşu oldukları görülür²⁸⁵.

Timurcu Kara Mahallesi 105 numaralı evde ikamet eden Kerim kızı Hamide ile aynı mahalle 108 numaralı evde oturan Ahmet oğlu Hamit 14 Mayıs 1918 günü evlenmişlerdir²⁸⁶.

Osmaniye Mahallesi 93 numaralı evde ikamet eden Hüseyin kızı Ayşe ile aynı Mahallenin 38 numaralı hanesinde oturan Zincirci Ali oğlu Ali Efendi 29 Nisan 1918 tarihinde nikâhlanmışlardır. Adreslere baktığımızda gelin ve damadın komşu oldukları görülür²⁸⁵.

Başka şehirlerden gelerek hemşehrileri ile evlenenler de vardır. İstanbul'dan 1303 (1887) doğumlu Antalya Darülmuallimler Mektebi Muavini Eyüp Sabri Efendi oğlu Avni Efendi ile yine İstanbul'da Teşvikiye mahallesinde oturan 1314 (1898) doğumlu Muallim Hasan Efendi Kızı Ümmügülsüm 25 Mart 1918 tarihli nikâh ile evlenmişlerdir²⁸⁸. Bu çift aslen İstanbullu olmakla beraber Antalya'da tanışmışlardır. Hemşehri olmalarının ve damadın mesleğinin gelinin babasıyla aynı olmasının evlilikte büyük rol oynadığına şüphe yoktur²⁸⁹.

Bir diğer örnekte aslen İzmitli olup Teşvikiye mahallesinde (yabancıyan olarak geçiyor) ikamet eden Muallim Osman Zeki Efendi kızı Saadet Hanım ile yine aslen İzmit'in Hacı Mehmet Mahallesinden 1893 doğumlu Muallim Mehmet Sami Efendizâde Nazif Efendi 8 Nisan 1918 günü evlenmişlerdir. Bu çift aslında İzmitlidir. Fakat babaları Antalya'da görev icabı bulunurken tanışıp evlenmişlerdir.

²⁸⁴AŞS., 68/9-18.

²⁸⁵AŞS., 68/16-31.

²⁸⁶AŞS., 68/23-44.

²⁸⁷AŞS., 68/2-3.

²⁸⁸AŞS., 68/2-4.

²⁸⁹AŞS., 68/8-16.

Bir başka örnek Osmaniye Mahallesi Yabancıyanından Hamidoğlu Recep ile yine aynı mahallenin yabancıyanından Seniye Hanım'ın evlilikleridir. Gelin ve damat Osmaniye Mahallesi'nin yabancıyanından idi ve ailecek eskiden beri tanışıklardı²⁹⁰.

Bir başka örnekte Murtuna'nın Gürlü Mahallesinde yapılan evlilikleri analiz edeceğiz. Murtana'nın Gürlü Mahallesinde 2 numaralı evde oturan Hasan Ali oğlu Ahmet Ağa, aynı mahallenin 3 numaralı evinde ikâmet eden Hacı Hasan kızı Tefike ile 5 Nisan 1918'de evlenmiştir. Bu iki ailenin komşu idi. Biri 2 numaralı evde diğeri 3 numaralı evde oturmaktaydı. Bu da evliliklerin yakın çevreden tercih edilmekte olduğunu göstermektedir²⁹¹.

Murtuna'nın Gürlü Mahallesinde 4 numaralı evde ikamet eden Kerim kızı Zeliha ile aynı mahallenin 6 numaralı evinde oturan Küçük Kadir Ağa Oğlu Süleyman Bey'in nikâhları 15 Nisan 1918 günü kıyılmıştır. Gelin ve damadın adreslerine bakınca çok yakın kapı komşuları oldukları görülmektedir²⁹².

Yine Murtuna'nın Gürlü Mahallesinde 46 numaralı hanede ikamet eden Molla Hüseyin kızı Dudu ile aynı mahallede 65 numaralı evde oturan Rençber Karakulak Süleyman oğlu Mahmut 28 Nisan 1918 günü evlenmiştir²⁹³. Bu örnekler Murtuna'daki evliliklerin daha çok içe kapanık bir şekilde gerçekleştiğini göstermektedir.

Evlenen eşlerin ailelerinin birbirleriyle tanışık olduklarını gösteren bu örnekler yanında ailelerin ikamet yerlerinin uzak olduğu örnekler de vardır.

Örneğin İzzet kızı Ayşe Denizlili olup Antalya'da askerlik yapmakta olan Salih oğlu Mehmet Çavuş ile 18 Mayıs 1918 tarihinde evlenmiştir²⁹⁴. Bu evlilikte Ayşe'nin ailesinin Mehmet Çavuş'u ve onun ailesini daha önceden tanımadığı kesindir.

Ahmet Kaptan kızı Safvet Hanım ile Şamlı Ahmet oğlu Reşit Efendi'nin 13 Nisan 1918'de nikâhları kıyılmıştır. Jandarma efradı olan damadın ailesi ile gelinin ailesinin daha önceden tanışmış olma ihtimali düşüktür²⁹⁵.

Âşık Doğan Mahallesi'nin 67 numaralı hanesinde ikamet eden 1285 (1869) doğumlu Mehmet oğlu Ahmet, Takyeci Mustafa Mahallesinde 79 numaralı hanede oturan Süleyman kızı Hasibe ile 3 Nisan 1918 günü evlenmiştir.²⁹⁶ Bu örnekte Antalya şehrinin farklı mahallelerinde bulunan iki kişinin evlenmesi söz konusudur.

²⁹⁰AŞS., 68/2-3.

²⁹¹AŞS., 68/7-13.

²⁹²AŞS., 68/9-17.

²⁹³AŞS., 68/14-27.

²⁹⁴AŞS., 68/24-46.

²⁹⁵AŞS., 68/10-19.

²⁹⁶AŞS., 68/4-7.

Şeyh Ali kızı Fatma ile Fethiyeli Ahmet Efendi oğlu Abdüllatif Efendi'nin 25 Nisan 1918 tarihinde nikâhları kıyılmıştır. Bu örnekte gelin ve damadın ailecek tanışık olduklarını söylemek zordur²⁹⁷.

Takyeci Mustafa Mahallesi'nde 38 numaralı evde ikamet eden Ali kızı Hacer ile Tuzcular Mahallesi 20 numaralı evde oturan Mehmet oğlu Hasan'ın 18 Nisan 1918'de nikâhları kıyılmıştır. Gelin ve damat Antalya şehrinde farklı mahallelerde ikamet etmekteydiler²⁹⁸. Tuzcular mahallesi Kaleiçi'nde iken Takyeci Mustafa Mahallesi kale dışı mahallelerindendi.

Görüldüğü üzere Antalya'da gerçekleşen evlilikler birbirlerini tanıyan aileler arasında olabildiği gibi daha önceden birbirlerini tanımayan aileler arasında da olabiliyordu. Bu hususa bakarak Antalya halkının dışı acıka bir yapıda olduğu sonucuna ulaşılabilir.

3.1.1.3.Evlilikte Nikâh Mekânı

1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi'ne göre nikâh akdinin yapılacağına nikâhtan evvel ilan olunması gerekmektedir (33. madde). Buna karşın nikâh işleminin nerede yapılacağı konusu açıklığa kavuşturulmamıştır. Sadece nikâhın, evlenecek kişilerden birinin ikametgâhı bulunan kaza hâkimi veya bunun özel izinnamesi ile görevlendirilecek naibin hazır bulunduğu “*meclis*”te yapılması yeterli görülmüştür (37. madde)²⁹⁹. Buradan şunu anlamak gerekir: Kanunnameye göre nikâh işlemleri Şer'î mahkeme hâkiminin veya onun özel izinnamesini alan yardımcısının huzurunda herhangi bir yerde yapılabilecektir. Bu mahkeme, ev, cami vb. mekânlar olabilmektedir.

İncelenen 68. numaralı Antalya şer'îye sicilinden alınan 46 örnek içerisinde 38'inde nikâh yerleri belirtilmiştir. Akit mekânları belirtilmeyen nikâhların mahkemede yapıldığı varsayılabilir. Ancak bunun kesin olduğunu söylemek mümkün değildir.

Nikâh mekânlarına bakarak ekonomik ve sosyal anlamda kız veya erkek taraftan hangisinin daha baskın olduğu hakkında çıkarımlarda bulunabiliriz.

1. İzmit'in Hacı Mehmet mahallesinden 1893 doğumlu Muallim Mehmet Sami Efendizade Nazif Efendi 8 Nisan 1918 günü Teşvikiye mahallesinde ikamet eden aslen yine İzmitli Muallim Osman Zeki Efendi'nin kızı Saadet Hanım ile nikâhlanmıştır. Nikâh Teşvikiye mahallesinde Osman Zeki Efendi'nin hanesinde, yani kızın evinde yapılmıştır³⁰⁰. Nikâhın kız tarafında yapılması kızın ailesinin daha güçlü

²⁹⁷ AŞS., 68/13-25.

²⁹⁸ AŞS., 68/12-23.

²⁹⁹ Çeker, 2012: 30.

³⁰⁰ AŞS., 68/8-16.

- olduğu kanısına ulaşmaktayız. Muallim Osman Zeki Efendi'nin mektepte diğer muallim Nazif Efendi'den daha kıdemli olduğu tahmin edilebilir.
2. Osmaniye mahallesinde 54 numaralı evde ikamet eden Ahmet kaptan kızı Safvet Hanım ile Şamlı Ahmet oğlu Reşit Efendi 13 Nisan 1918 günü evlendiklerine nikâhları gelinin evinde kıyılmıştır. Bu örnekte damat asker olduğu için nikâh kızın evinde kıyılmıştır³⁰¹.
 3. Timurcu Kara Mahallesi 119 numaralı hanede oturan Bahçıvan Ali kızı Fatma Hatun ile hangi mahalleden olduğu belirtilmeyen Manavoğullarından Süleymanoğlu Mehmet Ali Onbaşı 15 Nisan 1918 günü evlendiklerinde nikâh kızın evinde yapılmıştır. Damat asker olduğu için nikâhın kız tarafında yapılması, baskın olan tarafın gelin olduğunu söyleyebiliriz³⁰².
 4. Hatip Süleyman Mahallesi 38 numaralı evde ikamet eden Ali Efendi kızı Düriye Hanım ile Meydan Mahallesinde ikamet Kamil oğlu Mehmet Ağa'nın nikâhları 15 Nisan 1918'de damadın evi olan Hatip Süleyman Mahallesi 38 numaralı evde kıyılmıştır³⁰³.
 5. İğidir Hasan mahallesinde ikamet eden Hacı Mustafa kızı Behice ile nerede ikamet ettiği kayıtlı olmayan Ahmet oğlu Hamdi Efendi, 24 Nisan 1918 tarihinde iğidir Hasan Mahallesinde Hacı Mustafa hanesinde nikâhlanmışlardır. Damadın mesleğinin asker olduğu belirtilmiştir. Bu yüzden nikâh yeri olarak kızın evi seçilmiş, yine bu yüzden damadın adresi de belirtilmemiştir³⁰⁴.
 6. Bu örnekte de çok sık rastlanılan asker damatlardan birini görmekteyiz. Teşvikiye Mahallesi 64 numaralı evde ikamet eden Mustafa kızı Bahriye ile Bandırmalı İbrahim oğlu Mustafa Onbaşı 28 Nisan 1918 tarihinde gelinin evi olan Teşvikiye Mahallesi 64 numaralı evde nikâhlanmışlardır³⁰⁵.
 7. Timurcu Kara mahallesinden İsaogullarından Satılmış oğlu Mustafa ile Timurcu Süleyman mahallesinden Hasan Hüseyin kızı Fatma'nın 3 Nisan 1918 tarihinde damadın evinde, Timurcu Kara mahallesi 50 numaralı evde evlenmişlerdir. Nikâhın yapıldığı yere bakılarak baskın olan tarafın damat olduğu söylenebilir³⁰⁶.
 8. Şeyh Sinan mahallesinde 28 numaralı evde oturan Ali Efendi kızı Feride ile ikamet adresi belirtilmeyen Hasan oğlu Mustafa'nın nikâhları 28 Nisan 1918 günü gelinin evi

³⁰¹AŞS., 68/10-19.

³⁰²AŞS., 68/10-20.

³⁰³AŞS., 68/11-22.

³⁰⁴AŞS., 68/13-26.

³⁰⁵AŞS., 68/17-33.

³⁰⁶AŞS., 68/4-8.

- olan Şeyh Sinan mahallesinde 28 numaralı evde kıyılmıştır. Bu durumda da baskın olan tarafın gelinin ailesinin olduğu söylenebilir³⁰⁷.
9. Bir başka örnekte Ahmediye Köyünde ikamet eden Molla Hüseyin kızı Nazlı ile İzmirli asker Ömer oğlu Salih Efendi ile 29 Nisan 1918 günü Takyeci Mustafa Mahallesi Kalaycı Mehmet Çavuş hanesinde nikâhları kıyılmıştır. Mehmet Çavuş nikâhta gelinin vekili konumundadır. Yani nikâh gelinin vekilinin evinde kıyılmıştır. Bu ise çok sık karşılaşılmayan bir durumdur³⁰⁸.
 10. Tuzcular Mahallesi 44 numaralı evde ikamet eden Hacı Mustafa kızı Kamile ile ikameti ve ismi belirtilmeyip mesleğiyle ifade edilen (Kumandan) kişinin 9 Mayıs 1918 tarihli nikâhları Sağır Bey mahallesinde Mustafa Naci Efendi hanesinde kıyılmıştır. Nikâhın yapıldığı evin kime ait olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır³⁰⁹.
 11. Teşvikiye Mahallesinde 236 numaralı evde ikamet eden zaptiye Halil kızı Melek Hanım ile Aydın Çineli Eyüp oğlu Hasan Hüseyin Efendi ile 9 Mayıs 1918 günü kızın evi olan Teşvikiye mahallesinde 236 numaralı evde evlenmişlerdir³¹⁰.
 12. Teşvikiye Mahallesi 122 numaralı evde ikamet eden Hacı Ali kızı Naciye ile Aydın Çineli Süleyman oğlu İbrahim Efendi ile 7 Mayıs 1918 günü damadın yine asker olmasından dolayı kızın evi olan Teşvikiye Mahallesi 122 numaralı evde evlenmişlerdir³¹¹.
 13. Sofular Mahallesi 189 numaralı evde oturan İzzet kızı Ayşe ile Denizlili Salih oğlu Mehmet Çavuş Antalya Mahkemesinde 18 Mayıs 1918 yılında nikâhlanmışlardır. Bu alınan örnekler içerisinde mahkemede nikâhlardan biridir³¹².
 14. Timurcu Kara Mahallesinde 105 numaralı evde oturan Kerim kızı Hamide ile aynı mahallenin 108 numaralı evinde oturan Ahmet oğlu Hamit'in nikâhları 14 Mayıs 1918'de Antalya Mahkemesi'nde kıyılmıştır³¹³.
 15. Timurcu Kara Mahallesi 108 numaralı evde ikamet eden Ahmet Çavuş kızı Kerime ile (Bikr-i baliğa) Cami-i Atik Mahallesi 57 numaralı evde oturan İbrahim oğlu Ahmet 14 Mayıs 1918'de Antalya mahkemesinde nikâhlanmışlardır. Yine mahkemede kıyılan bir nikâhla karşılaşıyoruz³¹⁴.

³⁰⁷AŞS., 68/14-28.

³⁰⁸AŞS., 68/15-29.

³⁰⁹AŞS., 68/20-38.

³¹⁰AŞS., 68/21-40.

³¹¹AŞS., 68/18-34.

³¹²AŞS., 68/24-46.

³¹³AŞS., 68/23-44.

³¹⁴AŞS., 68/23-45.

16. Ekşili Köyünde ikamet eden Mehmet oğlu Osman ile Takyeci Mustafa Mahallesinde oturan Mehmet Ali kızı Melek 4 Nisan 1918’de evlenmişlerdir. Nikâh yeri olarak Antalya Mahkemesi olarak belirtilmiştir. Nikâhın mahkemede yapılmasının nedeni olağanüstü bir durum olabilir. Mahkemede kıyılan nikâhlara çok az rastlanmaktadır ki bu nikâh da bunlardan biridir³¹⁵.
17. Takyeci Mustafa Mahallesi 71 numaralı evde oturan Osman kızı Fatma ile Timurcu Süleyman Mahallesi 18 numarada oturan Ali oğlu Abdülkerim Usta’nın nikâhları 17 Nisan 1918 gününde Ayan Ağa camiinde kıyılmıştır³¹⁶.
18. Takyeci Mustafa Mahallesinde 38 numaralı evde oturan Ali kızı Hacer ile Tuzcular Mahallesi 20 numaralı evde oturan Mehmet oğlu Hasan 18 Nisan 1918 tarihinde damadın evi olan Tuzcular Mahallesi 20 numarada nikâhlanmışlardır³¹⁷.
19. Takyeci Mustafa Mahallesinde 82 numaralı evde oturan Ahmet kızı Ayşe ile Şeyh Şücaeddin Mahallesi 34 numaralı evde oturan Halil oğlu Emin Efendi 18 Nisan 1918 günü gelinin evi olan 82 numaralı evde evlenmişlerdir³¹⁸.
20. Sofular mahallesinde 72 numaralı evde ikamet eden Şeyh Ali kızı Fatma ile Fethiyeli Ahmet Efendi oğlu Abdüllatif Efendi’nin nikâhları 25 Nisan 1918 günü kız tarafına ait olan 72 numaralı evde kıyılmıştır³¹⁹.
21. Osmaniye Mahallesi 38 numaralı evde ikamet eden, Mustafa Çavuş kızı Saadet Hanım (Bikr-i balığa) ile Ahmediye Köyünün 26 numaralı hanesinden Hasan oğlu Mustafa’nın nikâhları 8 Mayıs 1918 günü Osmaniye Mahallesinde Hasan oğlu Giritli Mustafa’nın evinde kıyılmıştır. Bu örnekte de nikâhın damadın evinde yapıldığını görmekteyiz³²⁰.
22. Kızılsaray Mahallesi 39 numaralı evde ikamet eden Hacı Ömer kızı Hatice ile Tahıl Pazarı Mahallesi 1 numaralı evde oturan Ahmet oğlu İbrahim 12 Mayıs 1918 günü damadın evinde nikâhlanmışlardır³²¹.
23. Osmaniye Mahallesi 372 numaralı evde oturan Nuri kızı Fatma ile Kızılsaray Mahallesi 110 numaralı evde ikamet eden Kasap Yusuf oğlu Bekir Efendi’nin nikâhları 11 Mayıs 1918’de damadın evi olan 110 numaralı hanede kıyılmıştır³²².

³¹⁵AŞS., 68/5-9.

³¹⁶AŞS., 68/11-21.

³¹⁷AŞS., 68/12-23.

³¹⁸AŞS., 68/12-24.

³¹⁹AŞS., 68/13-25.

³²⁰AŞS., 68/19-37.

³²¹AŞS., 68/20-39.

³²²AŞS., 68/22-43.

24. Âşık Doğan Mahallesi'nin 67 numaralı hanesinde ikamet eden 1285 (1869) doğumlu Mehmet oğlu Ahmet, Takyeci Mustafa Mahallesi'nde 79 numaralı hanede oturan Süleyman kızı Hasibe ile 3 Nisan 1918'de Âşık Doğan Mahallesi'nde 67 numaralı hanede evlenmiştir. Dolayısıyla nikâh damadın evinde kıyılmıştır³²³.
25. Meydan Mahallesi 18 numaralı evde oturan Derviş kızı Vasviye (Dul) ile Meydan Mahallesi 20 numaralı evde oturan 1851 doğumlu İsmail oğlu Mustafa 11 Nisan 1918'de Meydan Mahallesi 20 numaralı evde, yani damadın evinde evlenmişlerdir. Gelin ve damat aynı mahallede oturdukları, nikâhın da erkek tarafında yapıldığını görmekteyiz³²⁴.
26. Murtuna'nın Gürlü Mahallesi'nde 4 numaralı evde oturan Kerim kızı Zeliha ile aynı mahallenin 6 numaralı hanesinde oturan Küçük Kadir Ağa Oğlu Süleyman Bey 15 Nisan 1918'de Antalya Çarşısı Yüksek Camide nikâhları kıyılmıştır³²⁵.
27. Murtananın Gürlü Mahallesi'nde 46 numaralı evde ikamet eden Molla Hüseyin kızı Dudu ile yine Murtananın Gürlü Mahallesi'nde 65 numaralı evde ikamet eden Rençber Karakulak Süleyman oğlu Mahmut 28 Nisan 1918 günü Paşa Camii'nde evlenmişlerdir. Bu örnekte de camide kıyılan nikâhlardan birine rastlamaktayız.³²⁶
28. Zeytinköy Mahallesi'nde 93 numaralı evde oturan Hüseyin kızı Ayşe ile Zeytinköy Mahallesi'nde 38 numaralı evde oturan Zincirci Ali oğlu Ali Efendi'nin nikâhları 29 Nisan 1918 yılında Zeytinköy Mahallesi'nin 93 numaralı hanesinde, yani kız tarafında kıyılmıştır³²⁷.
29. Kandıra köyü 50 numaralı evde oturan Hacı Hüseyin kızı Durkadın (Bikr-i baliğa) ile aynı köyden 20 numaralı hanede oturan Durali Hoca oğlu Molla Ahmet 10 Mayıs 1918'de gelinin velisi ve yine Kandıra köyünden Hatip Molla hanesinde evlenmişlerdir. Bu örnek, nikâhın gelinin velisi bulunan kişinin evinde kıyıldığına ilişkin tek örnektir³²⁸.
30. Bali Bey Mahallesi Hacı Ömer Ağa Sokağı'nda 35 numaralı evde ikamet eden Hacı Hüseyin kızı Şerife ile Bali Bey Mahallesi'nde aynı sokakta 42 numaralı evde oturan Mustafa oğlu Yusuf Efendi 13 Mayıs 1918'de kız tarafın evinde, yani 42 numaralı hanede nikâhlanmışlardır³²⁹.

³²³AŞS., 68/4-7.

³²⁴AŞS., 68/9-18.

³²⁵AŞS., 68/9-17.

³²⁶AŞS., 68/14-27.

³²⁷AŞS., 68/16-31.

³²⁸AŞS., 68/18-36.

³²⁹AŞS., 68/21-41.

31. Teşvikiye Mahallesinde ikamet eden Yahya Efendi ile Osmaniye Mahallesinde Halim kızı Fatma Zehra ile 22 Nisan 1918 evlenmişlerdir. Nikâh kızın evinde Osmaniye Mahallesinde 157 numaralı evde gerçekleşmiştir³³⁰.
32. Hatip Süleyman Mahallesinde oturan Osman Efendi oğlu Hafız Hamdi Efendi ile Şeyh Sinan Mahallesinde 12 numaralı evde ikamet eden Hacı Osman kızı Ayşe Hanım 5 Nisan 1918 tarihinde evlenmişlerdir. Nikâh kız tarafın evinde, yani Şeyh Sinan Mahallesinde 12 numaralı evde kıyılmıştır³³¹.
33. Murtunanın Gürlü Mahallesinde ikamet eden Mustafa oğlu Hüseyin Ağa ile Alaylı köyünde 8 numaralı evde ikamet eden Mustafa kızı Ayşe Hanım 5 Nisan 1918 tarihinde evlendiklerinde nikâh kız tarafın evi olan Alaylı köyünün 8 numaralı hanesinde kıyılmıştır³³².
34. Elmalı Mahallesinde 42 numaralı evde oturan İbrahim kızı Gülsüm ile Has Balaban Mahallesinin 42 numaralı hanesinde oturan Hasan oğlu Emin Efendi 3 Nisan 1918'de evlenmişlerdir. Nikâh Elmalı Mahallesinde 5 numaralı evde yapılmıştır. Nikâhın kimin evinde yapıldığına dair bir bilgi yoktur. Ancak olasılıkla aile büyüklerinin birinin evinde olmalıdır.³³³
35. Şeyh Sinan Mahallesinde 107 numaralı evde oturan İsmail Ağa Kızı Güldali Hanım ile Ahi Kızı Mahallesinde oturan Ali Efendizâde Fuat Cemal Efendi, 3 Nisan 1918'de damadın evi olan Şeyh Sinan Mahallesinde 107 numaralı evde nikâhlanmışlardır³³⁴.
36. Meydan Mahallesi 23 numaralı evde ikamet eden Mustafa kızı Sahibe Kamile ile Çıvgalar Köyünde ikamet eden İbrahim oğlu Osman 30 Nisan 1918'de Teşvikiye Mahallesi Abdulgani Efendi hanesinde nikâhları kıyılmıştır. Abdulgani Efendi, nikâhta gelinin vekilidir. Bu örnek de vekilin evinde yapılan bir nikâhtır³³⁵.
37. İkamet adresi belli olmayan daha önce vefat etmiş bulunan Ahmet kızı Ayşe ile Osmaniye Mahallesi 4 numaralı evde oturan Zafer oğlu Süleyman Efendi 30 Nisan 1918'de Zeytinköy Mahallesi 45 numaralı evde nikâhlanmışlardır. Nikâhın kıyıldığı yer vekilin evi olduğu tahmin edilmektedir³³⁶.

³³⁰AŞS., 68/5-10.

³³¹AŞS., 68/6-11.

³³²AŞS., 68/6-12.

³³³AŞS., 68/7-14.

³³⁴AŞS., 68/8-15.

³³⁵AŞS., 68/15-30.

³³⁶AŞS., 68/16-32.

38. Kütükçü Mahallesi 8 numaralı evde ikamet eden Ali kızı Hatice ile Duacı köyü 3 numaralı evde ikamet eden Durmuş oğlu Mehmet'in nikâhları 4 Mayıs 1918'de Çömlekçi Mahallesi camisinde kıyılmıştır³³⁷.

39. Şeyh Sinan Mahallesi 153 numaralı evde oturan Debbağ Mehmet Çavuş kızı Necibe Hatun ile Timurcu Kara Mahallesi 270 numaralı evde ikamet eden Manav Mehmet oğlu Yusuf'un nikâhları 15 Mayıs 1918'de kızın evi olan Şeyh Sinan Mahallesi 153 numaralı evde kıyılmıştır³³⁸.

Görüldüğü üzere Osmanlı dönemi nikâh kayıtları ile ilgili incelenen 46 örnek içerisinde 39'unda nikâh yerleri belirtilmiştir. Bunlardan 16'sı kızın, 8'i damadın evinde kıyılmıştır. 4'ü Antalya mahkemesinde, 4'ü de camide yapılmıştır. Elbette bu seçim evlenecek tarafların tercihlerine kalmış bir şeydi. Ancak kız tarafının daha yoğun kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Nikâh adreslerine bakılacak olursa erkek ve kız taraflarında nikâhların kıyılabilirdiği, ancak çoğunluğun kız tarafın evinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Elbette ki bu sonucun farklı sebepleri vardır. Genelde damadın asker olduğu evliliklerde nikâh kız tarafın evinde yapılmıştır. Zira damadın ailesi Antalya'da bulunmadığından bu doğal karşılanabilir. Nikâhın camide kıyılması evliliğe ve nikâha dinsel bir hüviyet katmakta olduğundan tercih edildiği tahmin olunabilir. Mahkemede yapılması evliliğe daha resmi bir hüviyet kazandırmaktaydı.

3.1.1.4.Evliliklerde Damatların Meslekleri

Evliliklerin tarih boyunca çoğu zaman statü ve meslek bakımından birbirlerine eşit/yakın gruplar arasında olduğu bilinmektedir. Burada eşitlik veya yakınlık damat ile gelinin babası arasındadır.³³⁹ 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde “*mâl ve hırfet gibi hususlarda erkeğin kadına kûf olmasi nikâhın lüzûmunda şarttır*” denilmektedir. Yani evlilikte erkeğin kadına servet ve mesleki yetenek bakımından üstün olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bir erkeğin kadına malda kefâet etmesi, mehr-i muaceli vermeye ve karısının nafakasını tedarike muktedir olması anlamındadır. Hırfettekefaet ise kocanın girdiği işin şerefçe karısının velilerinin meslekleriyle yakın olmalıdır. Ancak bu eşitlik veya yakınlık durumu evlilik sonrasında değişebilir. Bu ise nikâha zarar vermez³⁴⁰.

Tezde Antalya'da Osmanlı döneminde yapılan evliliklerde meslek eşitliğine bakılıp bakılmadığı sorusuna da yanıt arandı. Buna göre 68 numaralı Antalya şer'iyye sicilinden

³³⁷AŞS., 68/18-35.

³³⁸AŞS., 68/22-42.

³³⁹Cin, 1974:162-163.

³⁴⁰Çeker, 2012: 33-34.

alınan 46 örnek nikâhta mesleği kayıtlı damatlar incelendi. Kayıtların büyük çoğunluğunda gelinin babalarının meslekleri zikredilmemiştir. Bu ise aileler arasında mesleki statü benzerliklerinin/farklılıklarının bulunup bulunmadığı sorusunun yanıtının verilmesinde zorluklar yaşanmasına neden olmuştur.

Buna göre incelenen 46 örnek içerisinde damadın mesleği asker olan 10 örnek tespit edilmiştir. Bazı asker olan damatlarda hiç bilgi bulunmazken bazılarının nereli oldukları gibi bilgiler yer almaktadır. Mesleği asker olarak kaydedilen damatların aslında esas meslekleri ikisi hariç (subay ve kumandan) askerlik değildir. Askerlik görevleri sonrasında hayatlarını idame ettirecekleri mesleklerini icra edeceklerdir. Bu örnekler şunlardır:

Ahmet Kaptan kızı Safvet Hanım ile Şamlı Ahmet oğlu Reşit Efendi'nin 13 Nisan 1918'de nikâhları kıyılmıştır. Damadın mesleği jandarma efradı olarak geçmiştir³⁴¹.

1312 doğumlu (1896) Bahçıvan Ali kızı Fatma Hatun ile Manavoğullarından Süleymanoğlu Mehmet Ali Onbaşı 15 Nisan 1918'de evlenmişlerdir. Bu örnekte damadın asker olduğu görülmektedir³⁴².

Hacı Mustafa kızı Behice ile Ahmet oğlu Hamdi Efendi'nin 24 Nisan 1918'de nikâhları kıyılmıştır. Damadın mesleği asker idi. Ayrıca damadın adresi de belirtilmemiştir. Bu sebeple damadın Antalyalı olmayıp askerlik için burada bulunduğu tahmin edilmektedir. Yani damat büyük ihtimalle farklı bir vilayetten/sancaktan gelmiştir³⁴³.

Bir diğer asker örneği, İsaogullarından Satılmış oğlu Mustafa ile Hasan Hüseyin kızı Fatma'nın 3 Nisan 1918'de gerçekleşen evlilikleridir. Damadın mesleği topçu subayı olarak kayda geçmiştir. Bütün diğer örneklerde olduğu gibi damat asker olduğu için çok detaylı bir bilgiye sahip değiliz³⁴⁴.

Yine başka bir örnekte Ali Efendi kızı Feride ile ikamet adresi belirtilmeyen Hasan oğlu Mustafa'nın 28 Nisan 1918'günü nikâhlarıdır. Damadın mesleği askerlik olarak belirtilmiştir. Damat asker olduğu için ikamet adresi belirtilmemiştir³⁴⁵.

Mustafa kızı Bahriye ile Bandırmalı İbrahim oğlu Mustafa Onbaşı'nın 28 Nisan 1918'de nikâhları kıyılmıştır. Damadın mesleği 38. Alay makine tüfek bölümünde asker olarak geçmektedir³⁴⁶.

Bir başka örnekte damat askeriye'den yüksek rütbeli bir kumandan idi. Hacı Mustafa kızı Kamile ile ikameti ve ismi belirtilmeyip mesleğiyle ifade edilen Kumandan olarak geçen

³⁴¹AŞS., 68/10-19.

³⁴²AŞS., 68/11-22.

³⁴³AŞS., 68/13-26.

³⁴⁴AŞS., 68/4-8.

³⁴⁵AŞS., 68/14-28.

³⁴⁶AŞS., 68/17-33.

kişinin 9 Mayıs 1918'denikâhları kıyılmıştır. Damadın mesleği 172 Alay 2. Tabur. 5 Bölük kumandanı olarak belirtilmiştir³⁴⁷.

Zaptiye Halil kızı Melek Hanım ile Aydın Çinelî Eyüp oğlu Hasan Hüseyin Efendi 9 Mayıs 1918günü evlenmişlerdir. Damadın mesleği 57. Fırka karargâhında asker olarak geçmektedir³⁴⁸. Yine asker bir damat karşımıza çıkmaktadır.

Hacı Ali kızı Naciye ile Aydın Çinelî Süleyman oğlu İbrahim Efendi ile 7 Mayıs 1918'denikâhlanmışlardır. Damat 135.Alay makine tüfek bölümünde asker olarak görev yapmaktaydı³⁴⁹.

Başka bir örnekte İzzet kızı Ayşe ile Antalya'da asker olup memleketi Denizli olan Salih oğlu Mehmet Çavuş Antalya Mahkemesi'nde 18 Mayıs 1918 günü nikâhlanmışlardır³⁵⁰.

Bu örneklerden anlaşıldığına göre Antalya'da ailelerin askerlere kız vermesi oldukça olağan durumlardan biri idi.

Evlilikleri incelerken yukarıdaki örneklerde asker olan damatlara değinildi. Şimdi ise diğer meslek gruplarına mensup damatlara yer verilecektir. Bunlar da şehrin ekonomik ve sosyal durumuna ilişkin belirleyici bir ölçütlerdir:

Osman kızı Fatma ile Ali oğlu Abdülkerim Usta'nın 17 Nisan 1918'denikâhları kıyılmıştır. Ali oğlu Abdülkerim Usta kalaycı idi³⁵¹.

Antalya Darülmuallimler Mektebi Muavini Eyüp Sabri Efendi oğlu Avni Efendi ile Muallim Hasan Efendi Kızı Ümmügülsüm 25 Mart 1918 tarihinde evlenmişlerdir. Memati, Darülmuallim mektebi müdür muavinidir. Dikkati çeken başka bir detay ise kızın babasının da muallim olmasıdır³⁵². Damadın da aynı meslekten gelmesi akla evliliklerde sosyal statüye uygun evlilikler yoluna gidildiğini göstermektedir.

Takyeci Mustafa Mahallesinde 38 numaralı evde ikamet eden Ali kızı Hacer ile Tuzcular Mahallesi 20 numaralı evde ikamet eden Mehmet oğlu Hasan'ın 18 Nisan 1918'de nikâhları kıyılmıştır. Damadın mesleğinin ekmekçilik olduğu kayıtlarda ifade edilmiştir³⁵³. Burada kızın babasının mesleği hakkında bilgi verilmemiştir.

³⁴⁷AŞS., 68/20-38.

³⁴⁸AŞS., 68/21-40.

³⁴⁹AŞS., 68/18-34.

³⁵⁰AŞS., 68/24-46.

³⁵¹AŞS., 68/11-21.

³⁵²AŞS., 68/2-4.

³⁵³AŞS., 68/12-23.

Yine başka bir örnekte Ahmet kızı Ayşe ile Halil oğlu Emin Efendi 18 Nisan 1918’de evlenmişlerdir. Emin Efendi’nin mesleği hammallık olarak ifade edilirken gelinin babasının mesleği hakkında bilgi verilmemiştir³⁵⁴.

Şeyh Ali kızı Fatma ile Fethiyeli olduğu belirtilen Ahmet Efendi oğlu Abdüllatif Efendi’nin 25 Nisan 1918 tarihinde nikâhları kıyılmıştır. Abdüllatif Efendi’nin mesleği halat esnafı idi³⁵⁵.

1896 doğumlu Mustafa Çavuş kızı Saadet Hanım (Bikr-i baliğa) ile Hasan oğlu Mustafa’nın 8 Mayıs 1918’denikâhları kıyılmıştır. Mustafa’nın mesleği rençber olarak geçmektedir³⁵⁶.

Başka bir örnekte Osmaniye Mahallesinden (Yabancıyan) Hamitoğlu Recep ile Seniye Hanım 24 Mart 1918 tarihinde evlenmişlerdir. Belgeden Hamidoğlu Recep’in mesleğinin berber olduğu öğrenilmektedir³⁵⁷.

Hacı Ömer kızı Hatice ile Ahmet oğlu İbrahim 12 Mayıs 1918’denikâhlanmışlardır. İbrahim’in mesleği kalaycı esnafı idi³⁵⁸.

Bir diğer örnekte Nuri kızı Fatma ile Kasap Yusuf oğlu Bekir Efendi 11 Mayıs 1918’denikâhlanmışlardır. Bekir Efendi’nin mesleği kasaplık olarak geçmektedir³⁵⁹. Anlaşıldığı kadarıyla Bekir Efendi, baba mesleğini icra etmekteydi.

3.1.1.5.Eviliklerde Mehr Ücretleri

Mehr, terim olarak erkeğin evleneceği kadına nikâh nedeniyle vereceği ve her iki tarafın da kabul etmesiyle belirlenen para veya mal demektir. Belirlenen mehrin tamamının peşin (mehr-i müsemma); bir kısmının peşin (mehr-i muaccel), kalanının veya tamamının daha sonra verilmesi (mehr-i müeccel), şeklinde olabilmekteydi³⁶⁰. Mehrin miktarı, ödemesi evlenecek kişilerin ekonomik durumlarına göre evlenilecek kadının daha önceden evlenip evlenmediğine göre değişebilmekteydi³⁶¹.

Elbette bu bir kanuni zorunluluk olmamakla birlikte bireylerin yetiştikleri toplumun ve çevrenin kültüründen kaynaklanmaktaydı. Öte yandan incelenen dönemde 1917 157 maddelik tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nin 12 maddesi doğrudan mehr hakkındadır (80. – 91. maddeler).

³⁵⁴AŞS., 68/12-24.

³⁵⁵AŞS., 68/13-25.

³⁵⁶AŞS., 68/19-37.

³⁵⁷AŞS., 68/2-3.

³⁵⁸AŞS., 68/20-39.

³⁵⁹AŞS., 68/22-43.

³⁶⁰Cin, 1974: 217.

³⁶¹Özdemir, 1990: 56-57.

Kanunnamenin 80. maddesinde “*Mehir ya da mehr-i müsemmâdır ki tarafeynin az ya da çok tesmiye ettikleri mâldır. Veya mehr-i mislidir ki zevcenin babası tarafından ve olmadığı takdirde beldeşi ahâlisinden akrân ve emsâli kadınların mehridir*” denilmektedir. 81. maddede ise “*mehr-i müsemmânın tamamen veya kısmen ta‘cil veya te‘ciliçâzidir*” denilerek mehr-i muaccel veya mehr-i müeccel biçimleri olduğu ifade edilmiştir. 86. maddede ise nikâh sırasında mehir konusunda ihtilaf olup da mehir sabit olmazsa “*mehr-i misl*” uygulanır denilmektedir. Tesmiyeyi iddia eden taraf kadın ise mehir onun iddia ettiği miktarı geçemez. Erkek ise onun iddia ettiği miktardan aşağı olamaz³⁶².

Mehr ile ilgili belirtilmesi gereken bir başka husus da şudur: Ülkenin bazı bölgelerinde uygulanmakta olan başlık parası, yani kızını evlendiren babanın/annenin bunun için damadından para veya mal alması mehir anlamında değerlendirilmesi ve uygulanması yasaklanmıştır. Kanunnamenin 90. maddesinde “*bir kızı tezvic veya teslim için ebeveyn veya akrabasının zevceden akçe veya eşyâ-yısâire almaları memnûdur*” denilerek başlık parasının herhangi bir şekilde alınamayacağı ifade edilmiştir³⁶³.

İncelemeye konu edinilen dönemde (Osmanlı dönemi) Antalya’da mehir uygulamasının istisnasız uygulandığı görülmektedir. Nikâh kayıtlarının topluca yer aldığı 68 numaralı Antalya şer‘iyye sicilinden incelenen⁴⁶ nikâh kaydının tamamında mehr-i müeccel ve/veya Mehr-i muaccel ücretleri belirlenmiştir:

³⁶² Çeker, 2012: 41-42.

³⁶³ Çeker, 2012: 42.

Tablo 3.10 Evliliklerdeki Mehr Ücretleri

	Damat	Gelin	Mehr-i Muaccel	Mehr-i Müeccel	Tarih	Belge
1.	Yusuf Çavuş	Bacaksızoğlu kızı Zahide (bikr-i bâliğa)	501 kuruş	901 kuruş	17 Mart 1918	AŞS.,68/1-1
2.	Rüştü Bey ile evlenmiştir. Rüştü Bey genç eşine mehir ücreti vermemiştir	Envere Hanım (bikr-i bâliğa)	501 kuruş	1001 kuruş	18 Mart 1918	AŞS.,68/1-2
3.	Hamidoğlu Recep	Seniye Hanım (bikr-i bâliğa)	-	1001 kuruş	24 Mart 1918	AŞS.,68/2-3
4.	Eyüp Sabri Efendi oğlu Avni Efendi	Muallim Hasan Efendi Kızı Ümmügülsüm	7501 kuruş	7501 kuruş	25 Mart 1918	AŞS.,68/2-4
5.	Mehmet Efendi oğlu Hakkı Efendi	Şemsettin Efendi kızı Münire (bikr-i bâliğa)	10 miskal inci, 2 beşi bir yerde Osmanlı altını, 2 yorgan, 2 döşek, 2 yastık, bir kilim, 4 bakır tencere, 5 kapaklı sahan, Fransız lirasından mamul 1 çift altın küpe	1501 kuruş	28 Mart 1918	AŞS.,68/3-5

6.	Ali Efendi	Mehmet Ağa kızı Fethiye (Şeybe)	501 kuruş	501 kuruş	31 Mart 1918	AŞS.,68/3-6
7.	Mehmet oğlu Ahmet	Süleyman kızı Hasibe (Şeybe)	-	501 kuruş	3 Nisan 1918	AŞS.,68/4-7
8.	İsaoğullarından Satılmış oğlu Mustafa	Hasan Hüseyin kızı Fatma (Şeybe)	-	501 kuruş	3 Nisan 1918	AŞS.,68/4-8
9.	Mehmet oğlu Osman	Mehmet Ali kızı Melek	Bir adet beşi bir yerde, bir Osmanlı altını, altın küpe, çanak ve tabak	1001 kuruş	4 Nisan 1918	AŞS.,68/5-9
10.	Yahya Efendi	Halim kızı Fatma Zehra	2300 kuruş	2500 kuruş	22 Nisan 1918	AŞS.,68/5-10
11.	Osman Efendi oğlu Hafız Hamdi Efendi	Hacı Osman kızı Ayşe Hanım	1350 kuruş	1001 kuruş	5 Nisan 1918	AŞS., 68/6-11
12.	Mustafa oğlu Hüseyin	Mustafa kızı Ayşe Hanım	2adet beşi birlik Osmanlı altını, 30 adet eski 10'luk altın	9001 kuruş	5 Nisan 1918	AŞS., 68/6-12
13.	Hasan Ali oğlu Ahmet Ağa	Hacı Hasan kızı Tefike	Bir adet beşi bir yerde, bir adet Osmanlı altını	301 kuruş	5 Nisan 1918	AŞS., 68/7-13
14.	Hasan oğlu Emin Efendi	İbrahim kızı Gülsüm	Beşi birlik Osmanlı ziynet altını, 1	1001	3 Nisan 1918	AŞS., 68/7-

			zira altın,1 adet kilim, 1 takım gömlek elbise, altın küpe, 1 inci, gümüş kemer, 1 adet ipekli Bağdat cari,1 adet şemsiye, 1 çift iskarpin,1 takım yatak ve yorgan, yastık 5 adet kapaklı sahan, 1 adet çorba tası, 2 adet tencere 1 adet desti, 1 adet sandık	kuruş		
15.	Ali Efendi Zade Fuat Cemal Efendi	İsmail Ağa Kızı Güldali Hanım (bikr-i bâliğa)	3 adet sahih beşi bir yerde Osmanlı boyunlu altını bilezik	1201 kuruş	3 Nisan 1918	AŞS., 68/8-15
16.	Muallim Mehmet Sami Efendizade Nazif Efendi	Muallim Osman Zeki Efendi kızı Saadet Hanım (bikr-i bâliğa)	7501 kuruş	7501 kuruş	8 Nisan 1918	AŞS., 68/8-16
17.	Küçük Kadir Ağa Oğlu Süleyman Bey	Kerim kızı Zeliha (bikr-i bâliğa)	1000	1000	15 Nisan 1334	AŞS.,68/9-17
18.	İsmail oğlu Mustafa	Ahmet'in zevcesi Derviş kızı Vasviye (Şeybe)	500 kuruş	-	11 Nisan 1918	AŞS.,68/9-18
19.	Şamlı Ahmet oğlu Reşit	Ahmet kaptan kızı Safvet	500 kuruş	-	13 Nisan	AŞS.,68/10-

	Efendi	Hanım (Şeybe)			1918	19
20.	Manavoğullarından Süleymanoğlu Mehmet Ali Onbaşı	Bahçıvan Ali kızı Fatma Hatun (Şeybe)	1500 kuruş	-	15 Nisan 1918	AŞS.,68/10- 20
21.	Ali oğlu Abdül Kerim Usta	Osman kızı Fatma	500 kuruş	6001 kuruş	17 Nisan 1918	AŞS.,68/11- 21
22.	Mehmet Ağa	Ali Efendi kızı Düriye Hanım Zeliha (bikr-i bâliğa)	1001 kuruş	1001 kuruş	15 Nisan 1918	AŞS.,68/11- 22
23.	Mehmet oğlu Hasan	Ali kızı Hacer	2 adet beşi bir yerde Osmanlı altını, bir adet gümüş bilezik	1001 kuruş	18 Nisan 1918	AŞS.,68/12- 23
24.	Halil oğlu Emin Efendi	Ahmet kızı Ayşe	-	2500 kuruş	18 Nisan 1918	AŞS.,68/12- 24
25.	Ahmet Efendi oğlu Abdüllatif Efendi	Ali kızı Fatma	1001 kuruş	1001 kuruş	25 Nisan 1918	AŞS.,68/13- 25
26.	Ahmet oğlu Hamdi Efendi	Hacı Mustafa kızı Behice	5001 kuruş	5001 kuruş	24 Nisan 1918	AŞS., 68/13- 26

27.	Karakulak Süleyman oğlu	Mahmut Molla Hüseyin kızı Dudu	1 beşi bir yerde Osmanlı bütün, 30 ziynet altını	1001 kuruş	28 Nisan 1918	AŞS., 68/14-27
28.	Hasan oğlu Mustafa	Ali Efendi kızı Feride Zeliha (bikr-i bâliğa)	1 kat yatak, 2 adet bakır tencere, 1 adet tava	5001 kuruş	28 Nisan 1918	AŞS., 68/14-28
29.	İzmirli asker Ömer oğlu Salih Efendi	Molla Hüseyin kızı Nazlı	501 kuruş	1001 kuruş	29 Nisan 1918	AŞS., 68/15-29
30.	İbrahim oğlu Osman	Mustafa kızı Sahibe Kamile (Şeybe)	-	501 kuruş	30 Nisan 1918	AŞS., 68/15-30
31.	Zincirci Ali oğlu Ali Efendi	Hüseyin kızı Ayşe	-	201 kuruş	29 Nisan 1918	AŞS., 68/16-31
32.	Zafer oğlu Süleyman Efendi	Müteveffa Ahmet kızı Ayşe	130 kuruş	130 kuruş	30 Nisan 1918	AŞS., 68/16-32
33.	Bandırmalı İbrahim oğlu	Mustafa Onbaşı'nın Mustafa kızı Bahriye	1001 kuruş	501 kuruş	28 Nisan 1918	AŞS., 68/17-33
34.	Aydın Çinelî Süleyman oğlu İbrahim Efendi	Hacı Ali kızı Naciye	Beşibiryerde Osmanlı altını, bir liralık küpe, bir takım bakır sahan, bir yatak ve sandık	2501 kuruş	7 Mayıs 1918	AŞS., 68/18-34

35.	Durmuş oğlu Mehmet	Ali kızı Hatice (bikr-i bâliğa)	-	301 kuruş	4 Mayıs 1918	AŞS., 68/18-35
36.	Durali Hoca oğlu Molla Ahmet	Hacı Hüseyin kızı Durkadın(bikr-i bâliğa)	-	301 kuruş	10 Mayıs 1918	AŞS., 68/18-36
37.	Hasan oğlu Mustafa	Mustafa Çavuş kızı Saadet Hanım (bikr-i bâliğa)	-	901 kuruş	8 Mayıs 1918	AŞS., 68/19-37
38.	Kumandan	Hacı Mustafa kızı Kamile	1 çift elmas küpe, 1 pırlanta yüzük, bir altın saat, 1 gümüş küpe	1001 kuruş	9 Mayıs 1918	AŞS., 68/20-38
39.	Ahmet oğlu İbrahim	Hacı Ömer kızı Hatice	Bir adet beşi bir yerde	751 kuruş	12 Mayıs 1918	AŞS., 68/20-39
40.	Aydın Çinelî Eyüp oğlu Hasan Hüseyin Efendi	Zaptiye Halil kızı Melek Hanım	1adet beşi bir yerde, bir altın küpe, bir altın lira	1001 kuruş	9 Mayıs 1918	AŞS., 68/21-40
41.	Mustafa oğlu Yusuf	Hacı Hüseyin kızı Şerife	501 kuruş	501 kuruş	13 Mayıs 1918	AŞS., 68/21-41
42.	Manav Mehmet oğlu Yusuf	Debbağ Mehmet Çavuş kızı Necibe Hatun (Şeybe)	1 adet beşi bir yerde Osmanlı altını, elbise, 500 kuruş	501 kuruş	15 Mayıs 1918	AŞS., 68/22-42
43.	Kasap Yusuf oğlu Bekir	Nuri kızı Fatma	İki Osmanlı altını	2001	11 Mayıs	AŞS., 68/22-

	Efendi			kuruş	1918	43
44.	Ahmet oğlu Hamit	Kerim kızı Hamide	-	5001 kuruş	14 Mayıs 1918	AŞS., 68/23- 44
45.	İbrahim oğlu Ahmet	Ahmet Çavuş kızı Kerime (bikr-i bâliğa)	1 adet beşi bir yerde Osmanlı altını, 1 adet altın lira, 1 kat yatak, 1 takım bakır çanak,1 adet çarşaf	1001 kuruş	14 Mayıs 1918	AŞS., 68/23- 45
46.	Mehmet Çavuş	İzzet kızı Ayşe	1001 kuruş	1001 kuruş	18 Mayıs 1918	AŞS., 68/24- 46

İncelenen 46 evlilik kaydının tamamında mehr-i müeccel veya mehr-i muaccelin verildiğini görmekteyiz. Buna göre damat zengin ya da fakir olsun bu geleneği bir şekilde yürütmekteydi. Verilen rakamlara bakıldığında damatların ekonomik durumları hakkında bilgiye sahip olabiliyoruz. Bazılarında damatların ekonomik durumlarının hayli iyi olduğunu görebiliyoruz. Verilen mehir ücretleri içerisinde en yüksek olanı 9001 kuruştur.

3.1.1.6. Gelin ve Damatlar İçin Kullanılan Unvanlar

Osmanlı döneminde kişiler için kullanılan unvanlar o kişilerin bireysel ve toplumsal statülerinin belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır. Bu unvanlar kişinin yaş, cinsiyet, zenginlik, saygınlık, eğitim, meslek vb. özelliklerine göre değişebilmektedir. Örneğin bey unvanı yaşça çok genç olmayan, ekonomik açıdan da geri olmayan ve diğer yandan daha çok aile reisi konumunda bulunan erkekler için kullanılmaktadır. “Efendi” unvanı ise daha çok okuması yazması olan erkekler için kullanılmaktadır³⁶⁴. Kadınlar için kullanılan “hanım” unvanı ise sosyal açıdan nispeten yüksek olanlar için kullanılmaktadır³⁶⁵. Bu ise davranış ve ahlak bakımından uyumlu, etrafta sayılıp sevilen bir insan profili çizmektedir.

Nikâh kayıtlarının yer aldığı 68. numaralı Antalya şer‘iyye sicilinde gelinler ve damatlar için unvanlar kullanılmıştır. Örnekleme alınan 46 nikâhta Hanım, Bey, Efendi ve Ağa gibi unvanları kullanan gelin ve damatlar bulunmaktadır. Sözgelimi 1875 doğumlu Rüştü Bey ile 1899 doğumlu 19 yaşındaki Enver’e Hanımla 18 Mart 1918 tarihinde evlenmişlerdir³⁶⁶. Bu örnekte damat için “bey”, gelin için ise “hanım” unvanı kullanılmıştır.

1874 doğumlu Mehmet Efendi Oğlu Hakkı Efendi ile 1885 doğumlu Merhum Şemsettin Efendi kızı Münire 28 Mart 1334 (28 Mart 1918) yılında evlenmişlerdir. Bu örneğimizde damada efendi unvanı kullanmıştır. Bu da damadın eğitilmiş, iyi bir sosyal çevreden geldiği fikrini oluşturmaktadır³⁶⁷.

1894 doğumlu Hamidoğlu Recep ile 1900 doğumlu Seniye Hanım 24 Mart 1918 tarihinde evlenmişlerdir³⁶⁸. Burada damat Hamidoğlu Recep için herhangi bir unvan kullanılmazken gelin için hanım unvanı kullanılmıştır. Bu evlilikte damat 24, gelin ise 18 yaşındadır.

³⁶⁴Pakalın, 1993: 505.

³⁶⁵Pakalın, 1993: 730.

³⁶⁶AŞS., 68/1-2.

³⁶⁷AŞS., 68/3-5.

³⁶⁸AŞS., 68/2-3.

1873 doğumlu Ali Efendi ile 1885 doğumlu merhum Mehmet Ağa kızı Fetiye 31 Mart 1918günü evlenmişlerdir. Bu örnekte de damadın efendi unvanını kullanması eğitilmiş biri olduğu fikrini uyandırmaktadır³⁶⁹. Ayrıca gelinin babası da ağa unvanına sahiptir.

1893 doğumlu Muallim Mehmet Sami Efendizade Nazif Efendi 8 Nisan 1918 tarihinde 1902 doğumlu Osman Zeki Efendi kızı Saadet Hanım ile evlenmiştir. Damada efendi, geline de hanım unvanı verilmiştir³⁷⁰. Damadın efendi unvanı alması eğitim gördüğünü göstermektedir. Gelin için ise hanım unvanı kullanılmış olup, babasının mesleği muallimlikdir. Bu ise ailelerin toplumsal statü açısından yakın olduklarını ortaya koymaktadır.

İzmirli Ömer oğlu Salih Efendi (asker) Molla Hüseyin kızı Nazlı ile 29 Nisan 1918 tarihinde nikâhlanmışlardır. Burada damada efendi unvanının verildiği damadın eğitilmiş olduğu fikrini doğrulamıştır³⁷¹.

Şamlı Ahmet oğlu Reşit Efendi Osmaniye Mahallesi 54 numaralı evde ikamet eden Ahmet kaptan kızı Safvet Hanım ile gelin tarafının evinde 13 Nisan 1918'de evlenmiştir³⁷². Burada damada efendi, geline hanım unvanı verilmiştir.

Emin Efendi ile Ahmet kızı Ayşe 18 Nisan 1918günü evlenmişlerdir. Bu örnekte farklı bir bilgi daha bulunmaktadır. Bu örnekte damada efendi unvanı verilmiş, fakat damadın mesleği hamallık olarak gösterilmiştir³⁷³.

Aslen Fethiyeli olan Ahmet Efendi oğlu Abdüllatif Efendi 25 Nisan 1918'de Ali kızı Fatma ile nikâhlanmıştır. Burada damadın halat esnafı olduğu için efendi unvanı almış olabileceği akla gelmektedir³⁷⁴.

Bir diğer örnekte Kasap Yusuf oğlu Bekir Efendi ile Nuri kızı Fatma ile 11 Mayıs 1918'de nikâhlanmışlardır³⁷⁵. Bu da yukarıdaki değerlendirmemizi destekleyen bir örnektir. Damadın mesleği kasaplık olduğu ve damada efendi unvanı verildiği, bununda esnaflara verilen bir unvan olduğu anlaşılmaktadır.

Farklı bir örnek olarak 1900 doğumlu Hasan Ali oğlu Ahmet Ağa, 1899 doğumlu Hacı Hasan kızı Tevfike ile 5 Nisan 1918'de evlenmiştir³⁷⁶. Damat yaşça gelinden bir yak küçük olmasına rağmen ağa unvanı verilmiştir. Bu ekonomik açıdan varlıklı bir aileden geldiğini göstermektedir.

³⁶⁹AŞS., 68/3-6.

³⁷⁰AŞS., 68/8-16.

³⁷¹AŞS., 68/15-29.

³⁷²AŞS., 68/10-19.

³⁷³AŞS., 68/12-24.

³⁷⁴AŞS., 68/13-25.

³⁷⁵AŞS., 68/22-43.

³⁷⁶AŞS., 68/7-13.

Mustafa oğlu Hüseyin Ağa ile Mustafa kızı Ayşe Hanım 5 Nisan 1918 günü nikâhlanmışlardır³⁷⁷. Geline hanım lakabının verilmesi ve nikâhın gelinin evinde kıyılması kız tarafının baskın olduğuna işaret etmektedir. Bu örnekte damada ağa unvanı verilmesi ekonomik açıdan varlıklı bir aileyi göstermektedir. Bu örneklerin sayısını arttırmak mümkündür.

3.1.1.7. Nikâhta Vekil ve Veli Kullanımı

Şer‘î hukukta vekil tayini birçok durumda yapılabilir. Bunlardan biri de vekilin nikâhta kullanımıdır. Nikâhta vekil kullanımında tarafların bizzat bulunmaları gerekmemektedir. Hiçbir özürleri olmasa bile, veli veya vekil mârifetiyle nikâh kıydırabilmek mümkündür. Nikâhlarda vekil kullanımı eskiden beri uygulanan bir usuldü. Benzer şekilde nikâhta velî kullanımı da mümkün olabilmektedir. 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi bütün bu işlemleri düzenlemiştir. Kararnamenin 10. maddesi “*Nikâhta velî, ale’t-tertibbi-nefsihiasabe olan kimsedir*”³⁷⁸ denilmektedir. Nikâhta vekil kullanımı gelin ya da damat tarafından olabilirken veli kullanımı sadece gelin tarafından olmuştur. Burada gelinin yaşı önemli gözükmektedir. Veli kullanımında örneklerin neredeyse tamamında genç yaştaki gelinler söz konusudur.

Antalya’da Hukuk-ı Aile Kararnamesi’nin uygulaması olan 68 numaralı Antalya şer‘iyye sicilinden alınan ve incelediğimiz 46 örneğin tamamında gelin ya da damat tarafından vekil kullanımı var iken 7’sinde gelinin velisi bulunmaktadır. Veliler, baba, anne, birader, kardeş, amcadan oluşmuştur. Bazen velinin gelinin neyi olduğunun ifade edilmediği örnekler de vardır. Sözelimi Hacı Mustafa kızı Kamile ile ikameti ve Antalya’da görevli tabur kumandanının 9 Mayıs 1918 tarihli nikâhında gelinin velisi Gülsüm Hanımdır. Velinin aileden biri olduğu muhtemel olup kim olduğuna dair net bir bulunmamaktadır³⁷⁹. Bu örneklerle sıklıkla rastlamak mümkündür. Vekil ve veli kullanımında bunların isimleri verilse dahi gelinin nesi olduğuna ilişkin bilgi çoğu zaman yoktur. Bunlara dair bazı örnekler verilmesi yeterli olacaktır.

- 1- Doğum tarihi belirtilmeyen Teşvikiye Mahallesinden Hacı Ali kızı Naciye ile Süleyman oğlu İbrahim Efendi 7 Mayıs 1918’den nikâhlandıklarında Naciye’nin velisi validesi idi. Nikâh velisinin “*muvâfakati*” ile kıyılmıştır³⁸⁰. Bu husus nikâh belgesinden açıkça ifade edilmiştir. Üstelik bu nikâhta Naciye görevli huzuruna bizzat

³⁷⁷ AŞS., 68/6-12.

³⁷⁸ Çeker, 2012: 25

³⁷⁹ AŞS., 68/20-38.

³⁸⁰ AŞS., 68/17-34.

çıkamamış, onun yerine vekili Mehmet oğlu Hüseyin adlı kişi çıkmıştır. Bu kişi büyük olasılıkla aile yakınlarından idi.

- 2- Bir başka örneğimizde yine vekil seçilirken mesleki çevreden tercih edildiğini görmekteyiz. Osmaniye Mahallesi'nde 54 numaralı evde ikamet eden Ahmet Kaptan kızı Safvet Hanım ile Şamlı Ahmet oğlu Reşit Efendi'nin nikâhları Osmaniye Mahallesi'nde 54 numaralı evde, yani kızın evinde, 13 Nisan 1918 tarihinde nikâhları kıyılmıştır. Kızın vekilinin jandarma efradından olduğu belirtilmiştir. Ancak ismi yazılmamıştır. Damadın jandarma efradından olmasının vekilin de jandarma efradından olmasına yol açmış görünmektedir³⁸¹.
- 3- Hacı Ömer kızı Hatice, Ahmet oğlu İbrahim ile 12 Mayıs 1918'de nikâhlanırken velisi hemşiresi, kız kardeşi olarak kayıtlara geçmiştir. Hatice de görevli huzuruna bizzat çıkmamış, onun yerine vekili Ahmet oğlu Hasan nikâhta hazır bulunmuştur³⁸².
- 4- Kerim kızı Zeliha (bikr-i bâliğa) Küçük Kadir Ağa Oğlu Süleyman Bey ile 15 Nisan 1918'deyilinde nikâhlandığında velisi amcasının oğluydu. Zeliha'nın vekili ise Demirci Hasan oğlu İbrahim idi³⁸³.
- 5- 1899 doğumlu Hacı Hüseyin kızı Durkadın (bikr-i bâliğa) Durali Hoca oğlu Molla Ahmet ile 10 Mayıs 1918 tarihinde nikâhlandığında velisi erkek kardeşiydi. Vekili ise Alaylı köyünden Durali Hoca oğlu Molla Süleyman olmuştu³⁸⁴.
- 6- İbrahim kızı Gülsüm Hasan oğlu Emin Efendi ile 3 Nisan 1918'de evlendiğinde velisi babası olmuştur. Vekili ise Binbaşı Cemal Bey idi³⁸⁵.
- 7- 1900 doğumlu İsmail Ağa Kızı Güldali Hanım (bikr-i bâliğa) 1893 doğumlu Ali Efendizade Fuat Cemal Efendi ile 3 Nisan 1918'de nikâhlandığında vekili babası idi³⁸⁶.
- 8- 1891 doğumlu Kütükçü'den Ali kızı Hatice Duacı köyünden 1880 doğumlu Durmuş oğlu Mehmet ile 4 Mayıs 1918'de evlendiğinde velisi amcası oğlu Mustafa idi. Vekili ise Ahatlı aşiretinden Gök Ahmet oğlu Mustafa olmuştu³⁸⁷.
- 9- Yine başka bir örnekte Tuzcular Mahallesinden Hacı Mustafa kızı Kâmile ile ikameti ve ismi belirtilmeyip sadece Kumandan olarak belirtilen kişi 9 Mayıs 1918 tarihinde evlendiklerinden nikâhta vekâlet kullanılmıştır. Kızın vekili babası olmuştur³⁸⁸.

³⁸¹AŞS., 68/10-19.

³⁸²AŞS., 68/20-39.

³⁸³AŞS., 68/9-17.

³⁸⁴AŞS., 68/18-36.

³⁸⁵AŞS., 68/7-14.

³⁸⁶AŞS., 68/8-15.

³⁸⁷AŞS., 68/18-35

³⁸⁸AŞS., 68/20-38.

10- İstanbul'dan 1303 (1887) doğumlu Antalya Darülmuallimler Mektebi Muavini Eyüp Sabri Efendi oğlu Avni Efendi ile yine İstanbul'da Teşvikiye mahallesinde oturan 1314 (1898) doğumlu Muallim Hasan Efendi Kızı Ümmügülsüm 25 Mart 1918 tarihli nikâh ile evlendiklerinde iki taraf da vekil kullanmıştır. Avni Efendi'nin vekili Darülmuallimin Ulum-ı tabiiye muallimi Elmalılı Niyazi Efendi, gelinin vekili ise muallim Kâzım bey idi³⁸⁹.

Evliliklerde velilerin itirazları da söz konusu olabiliyordu. Bu itirazlar nikâh yapıldıktan belirli bir süreye kadar yapılabilirdi. Örneğin Karakulak Süleyman oğlu Mahmut ile Molla Hüseyin kızı Dudu evlenmek üzere mahkemeye başvurmuşlardır. Ancak gelinin babası Molla Hüseyin bu evliliğe itiraz etmiştir. İtiraz başvurusu üzerine yapılan tetkikat 18 Nisan 1918 günü sonuçlandırılarak reddedilmiştir. Bunun üzerine evlilik gerçekleşmiştir³⁹⁰.

3. 1. 2. Cumhuriyet Dönemi

3.1.2.1. Antalya'da Evlilikler

1911-1918 yılları arasında cereyan eden, Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'ni her açıdan geri bırakmıştı. Savaşların sonunda Sevr Anlaşması imzalanmış Osmanlı İmparatorluğu resmen ortadan kalkmıştı. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal, İtilaf devletlerine karşı ulusal Kurtuluş Savaşı'nı Samsun'da başlattı. 1919-1922 yılları arasında Türk Milleti var ya da yok olma savaşına girdi. 1922 yılı sonbaharında Türkiye Kurtuluş Savaşı'nı fiilen sona erdi ve yeni bir döneme girerken Osmanlı İmparatorluğundan iyi bir miras devralmıyordu. Ülkenin büyük kısmı düşman tarafından harap edilmiş, büyük bir dış borç yükü yeni Türkiye'ye intikal etmişti. Arkada 10 yıllık sürede yaşanan savaşlar Türkiye'de şehit çok sayıda şehir ve gazi bırakmıştı. Anadolu ve Trakya toprakları üzerinde yaşayan nüfusun büyük kısmı, çocuklardan, yaşlılardan, kadın ve savaş malûllerinden meydana geliyordu. Toplam nüfusun % 82'si köylerde yaşıyor, okuryazar oranı ise % 11'i geçmiyordu³⁹¹. 12,5 milyonluk nüfusun çok büyük bir bölümü köylerde yaşıyordu. Bu nüfus, durağan olduğu kadar nitelikli işgücü açısından da elverişli değildi. Yaşam koşulları oldukça ağırdı. Beslenmeden sağlığa son derece ilkel şartlar mevcuttu³⁹².

³⁸⁹AŞS., 68/2-4.

³⁹⁰AŞS., 68/14-27

³⁹¹Türk, 1982: 7.

³⁹²Çokgezen, 2004: 62.

Tablo 3.11 Antalya’da Yapılan Nüfus Sayımlarına Göre Sayısal Veriler (1927-1945)

Yıllar	Rakam
1927	17.373
1935	22.993
1940	24.947
1945	25.037

Kaynak: Güçlü, 1997: 48.

Cumhuriyetin ilk yıllarında savaş koşulları etkisiyle yapılamayan evlilikler gerçekleşti. Dolayısıyla bu tarihlerde evlilik hızında yükselme görülür. Hatta evlilikleri teşvik için bazı yöntemler de düşünülmüştür. Bu ise gelişmeler evlenme yaşının düşmesine yol açmıştır.³⁹³ Evliliği özendirmek için ülke genelinde devlet tarafından çeşitli önlemler alınmıştır. Bunlardan biri de bekârlık vergisinin çıkarılması önerisidir. Öneri kabul edilmese de önemli bir adım olarak döneme damgasını vurmuştur³⁹⁴.

Yeni Cumhuriyet’in ilk yıllarında toplum yapılanma sürecinde olduğundan aile açısından fazla çeşitlenmelerin olmadığı, yozlaşmaların fazla görülmediği, devrimlerin yerleşmekte olduğu, çağdaş toplum olma çabasının yoğunlaştığı görülür. Bu nedenle aile yapısında nispeten istikrarlı bir dönem yaşanmıştır. Yukarıda sayılan özelliklerin hemen hemen hepsi Antalya ailesinin özellikleri için de sıralanabilir.

Osmanlı döneminin sonlarına doğru 1917 yılında çıkarılan Hukuk-ı Âile Kararnamesi bir buçuk sene sonra, 19 Haziran 1919’da yürürlükten kaldırıldı. Nikâh kıyma işi, eskiden olduğu gibi kadıların verdiği izinnâme üzerine imam ve diğer dini cemaatlerin ruhânî reislerine verildi. TBMM hükümetinin 1921 tarihinde çıkardığı kanunla mahalle ve köy imamları ile muhtarlarının altı ayda bir nikâh işlemlerine dair bilgileri nüfus defterine vermekle mükellef kılınmışlardır. Aynı yıl çıkarılan diğer bir kanunla da izinnâmesiz evlenenlerin veya bu evliliği kıyanların, altı ay içinde kaydettirmek şartıyla, cezalandırılmayacakları duyurulmuştur. 1924 yılında ise Mehâkim-i Şer’iyye ilga edilince izinnâme verme yetkisi aynı kanunla sulh mahkemelerine verilmiştir. 1926 yılında ise İsviçre medenî kanununun iktibasıyla evlilik için belediye kaydı esas alınmaya başlandı.³⁹⁵

³⁹³ Başkaya ve Ünal, 2017: 338-339.

³⁹⁴ Özer, 2013: 173-191.

³⁹⁵ Ekinci, 2006: 49

Antalya’da Cumhuriyet’in ilk yıllarında yerliler yanında Mora, Mısır, Girit, Selanik, Kıbrıs, Ege adaları ve Balkan ülkelerinden gelip yerleşen halk da bulunduğu yukarıda belirtmişti. Mübadele antlaşması sonrasında şehirde Rum ahali kalmamıştı. Bunların hepsinin kendilerine özgü aile ve evlilik adetleri bulunmaktadır. O dönemle ilgili yapılan araştırmaya göre bu gurupların evliliklerinin kendi aralarında yapıldığı ve dışarıdan nadir durumlarda evlenildiği ve bu duruma da hoş bakılmadığı görülmüştür.

1927 yılı nüfus sayımına göre Antalya’da 19 yaş ve üzeri nüfusun evlilik oranı % 39,09 idi.³⁹⁶ Bu oran kadınlarda % 38,66, erkeklerde % 39,56 oranındaydı. Evlilik oranları kadın ve erkeklerde birbirine yakın iken dul oranlarında büyük farklar vardı. Erkeklerde dul oranı % 1,03 olurken, bu oran kadınlarda % 17,11 gibi yüksek bir orana tekabül etmişti³⁹⁷. Bu ise uzun yıllar süren savaşların getirdiği bir sonuçtu.

İncelenen dönemde Antalya’da yaşanan evlilik sayısları verildiğinde evlilik konusunda daha açık bir fikir edinilebilir. Bakıldığında şu rakamlar karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3.12 Antalya Vilayeti İl ve İlçe Merkezlerinde Evlenme Miktarları (1932-1944)

1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
310	340	249	308	318	389	436	399	352	286	374	438	476	499

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü, 1960: 1; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1963: 5.

1932 ile 1945 yılları arasında Antalya vilayeti genelinde bulunan il ve ilçe merkezlerindeki evlilik sayılarına bakıldığında da dalgalanma ile karşılaşılır. 1932’de 310 olan evlilik sayısı ertesi yıl 340 sayı artmış, fakat bir sonraki yıl keskin bir düşüş göstermiştir. Sonraki yıllarda II. Dünya Savaşı’nın başlangıç yılı olan 1939’a kadar da devamlı bir artış gözlenmiştir. Savaşın ilk üç yılında evlilik sayılarında düşüşler yaşanmıştır. Bu gerilemenin sebebi II. Dünya Savaşı sebebiyle evlenebilecek yaşa erişen erkeklerin sınır koruması amacıyla askere alınmasıydı. Nitekim savaşın bitmesiyle 1942 yılından itibaren ise yeniden bir yükseliş söz konusudur.

³⁹⁶T.C. Başvekâlet Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1929: 21.

³⁹⁷T.C. Başvekâlet Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1929: 39.

Tablo 3.13 1935 Yılı Antalya Nüfusunun Medeni Hali

Medeni Hal	Erkek	%	Kadın	%	Yekûn	%
Bekâr	6.923	55.6	5.038	45.5	11.661	50.7
Evli	5.095	42.7	4.258	38.5	9.353	40.7
Dul	163	1.4	1.649	14.9	1.812	7.9
Boşanmış	37	0.3	122	1.1	159	0.7
Meçhul	2	0	6	0	8	0
Yekûn	11.920	100	11.073	100	22.993	100

Kaynak: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, 1936: 23.

1935 yılı Antalya nüfus sayımlarına göre; bekâr erkek oranının %55,6 olduğu kadın oranının ise %45,5 olduğu bekâr erkeklerin kadınlardan yüzde %10'luk gibi yüksek bir orana sahip olması hayli dikkat çekicidir. Genel manada bakılırsa toplumun %50,7'si bekârdır. Evli olan erkek oranı ise %42,7 iken kadın oranı %38,5'dir. Genel olarak toplumun %40,7 evlidir. Dul nüfusuna baktığımızda kadın ve erkekler arasında çok büyük bir uçurumun olduğu gözükmemektedir. Erkeklerde oran % 1,4 iken kadınlarda %14,9'dur. Yaklaşık %14 gibi bir fark vardır. Dul kadınların çoğunlukta olmasının en temel sebepleri çok yakın bir dönemde sona eren Kurtuluş Savaşı'ndan dolayı birçok erkek cephelerde şehit olmuş, kadınlar dul kalmışlardır.

Aynı yıl Antalya şehir merkezinde erkeklerde evli olanların büyük çoğunluğu 1.192 kişi (% 23,3) ile 19-25 yaş aralığındaydı. Kadınlarda ise aynı yaş Aralığında 907 evli (% 21,3) vardı ve bu evli kadınların en kalabalık olduğu yaş grubuydu.

Boşanma oranı neredeyse hiç denecek düzeylerde idi. Boşanmış erkeklerin oranı %0,3 iken kadınların oranı %1,1'dir. Kadınların erkeklere göre daha yüksek olmasının nedeni yine uzun yıllar süren savaşlardır. Tabloya baktığımızda toplumun medeni hali ile ilgili önemli bilgilere ulaşıldığını görmekteyiz.

Tablo 3.14 1935 Yılında Antalya’da Erkek Nüfusun Yaş İtibariyle Medenî Durumu

Yaş grupları (Erkek)	Bekâr %	Evli %	Dul %	Boşanmış %	Meçhul %	Yekûn %
0-4	100.0	-	-	-	-	
5-9	100.0	-	-	-	-	
10-14	100.0	-	-	-	-	
15-19	84.9	14.8	0.2	0.0	0.1	
20-24	45.6	53.4	0.7	0.1	0.2	
25-29	19.3	79.3	1.1	0.2	0.1	
30-34	5.4	93.1	1.0	0.3	0.2	
35-39	3.1	95.0	1.4	0.4	0.1	
40-44	2.6	95.1	1.8	0.3	0.2	
45-49	2.1	95.4	2.3	0.2	-	
50-54	2.0	95.1	2.4	0.3	0.2	
55-59	2.2	93.4	3.9	0.3	0.2	
60-64	2.7	90.7	5.9	0.7	-	
65-69	2.8	88.2	8.5	0.5	-	
70-74	5.5	82.3	11.4	0.4	0.4	
75-79	5.1	78.4	15.8	0.7	-	
80-84	5.3	73.5	19.4	0.7	1.1	
85-89	7.7	65.9	26.4	-	-	
90-94	8.5	68.3	22.0	1.2	-	
95- +	4.7	62.8	30.2	-	2.3	
Meçhul	-	-	-	-	-	
Yekûn	60.0	38.7	1.0	0.1	0.2	

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, 1936: 36.

Yukarıdaki yaş gruplarına göre medeni durum tablosunu incelediğimizde;15 yaşından küçük erkeklerde evlilik yoktu. Anlıyoruz ki 15 yaş altında Antalya’da evlilik yasal olarak mümkün olmadığından görülmemektedir.15-19 yaş arasında % evli erkek sayısı % 14,8’dir.Bu oran erkeklerin erken yaşlarda evlenmediğini göstermesi açısından önemlidir. Ancak bunların ne kadarının 15-16 veya ne kadarının 18-19 yaşlarında evlendiği bilinmemektedir. 20-24 yaş aralığındaki erkeklerin henüz % 45,6’sının bekâr oldukları göz önünde bulundurulursa erkeklerde erken evlenmenin çok yaygın olmadığı sonucu ortaya çıkar. Antalya’da erkekler çoğunlukla 25-29 yaşları arasında evleniyordu. Bu yaş grubunda erkekler toplamın % 79,3’lük kısmını oluşturmaktadırlar. 30’lu yaşlara gelindiğinde evlilik yapmayan erkek sayısı Antalya’da düşük seviyelerdeydi. 30’lu yaşlardan sonra evli erkeklerin oranı 65 yaşlarına kadar % 90’nın üzerindedir.

20’li yaşlarda dul ve boşanmış olanların yüzdelik dilimleri yok denecek düzeydedir. 30-34 yaşa gelince bekârların oranı bir miktar artsa da azdır (%5,4). Evlilerin oranı ise %93,1’dir. 35-39 ile yaş arasında erkeklerin %95’nin evli olduğunu görmekteyiz. Bu yaş grubunda bekârların oranı %3’lük bir kısımdadır. İlerleyen yaşlarda erkeklerde evli olanlarının oranlarının yavaş yavaş düşmekte olduğunu görmekteyiz. 55-59 yaşlarda önce %93,4’e, 60-64 yaşlarda 90,7’e, 65-69 yaşlarda %88,2’ye,70-74 Aralığında %82,3’e, 75-79 yaşlarda % 78,4’e düşmüştür. Bu düşüşlerin tamamı yaşların ilerlemesi ile oluşan ölümlerden kaynaklıdır. Çünkü evlilerin oranı düşerken dulların oranı yükselmiştir. Tabloyu incelediğimizde boşananların ve meçhullerin oranının çok düşük olduğunu dönemle ilgili yaptığımız araştırmalarda boşanmanın yaygın olmadığı ispatını rakamlarımızla görmekteyiz.

Tablo 3.15 1935 Antalya Kadın Nüfusun Yaş İtibariyle Medenî Durumu

Yaş grupları (Kadın)	Bekâr %	Evli %	Dul %	Boşanmış %	Meçhu l %	Yekû n %
0-4	100.0	-	-	-	-	100.0
5-9	100.0	-	-	-	-	100.0
10-14	100.0	-	-	-	-	100.0
15-19	76.5	22.7	0.5	0.1	0.2	100.0
20-24	15.5	81.8	1.9	0.7	0.2	100.0
25-29	4.5	90.7	3.7	1.0	0.1	100.0
30-34	3.0	88.7	5.9	1.2	0.2	100.0
35-39	2.7	84.4	11.1	1.4	0.4	100.0
40-44	2.8	68.5	26.2	1.8	0.7	100.0
45-49	3.0	55.0	40.4	1.2	0.4	100.0
50-54	3.6	38.6	55.9	1.1	0.8	100.0
55-59	3.0	35.1	60.6	0.7	0.6	100.0
60-64	4.0	23.1	71.8	0.8	0.3	100.0
65-69	3.4	18.7	76.8	0.5	0.6	100.0
70-74	4.6	12.5	81.7	0.8	0.4	100.0
75-79	4.1	12.0	82.9	0.8	0.2	100.0
80-84	6.1	7.3	85.5	0.6	0.5	100.0
85-89	5.8	9.9	84.3	-	-	100.0
90-94	5.1	9.6	84.7	-	0.6	100.0
95 +	1.0	15.0	83.0	1.0	-	100.0
Meçhul	64.6	15.9	7.3	1.2	11.0	100.0
Yekûn	46.1	38.9	14.2	0.6	0.2	100.0

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, 1936, (6) :36.

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde kadınlarda 10-14 yaş arasında evlenen kadın yoktu. Antalya’da evlilik kültürü ile ilgili yapılmış araştırmalarda kadınların çok erken yaşlarda evlendirilmediği en az 17 veya 18 yaşında evlilik yapıldığını görmüştük. Bu bilgilerimizin doğruluğu tablodaki veriler tarafından teyit edilmiştir. 15-19 yaş arasında bekârların oranının %76,5; evlilerin ise % 22,7 olduğudur. 20-24 yaş aralığında bekârların oranı %15,5’edüşerken, evlilerin oranı 81,8’e çıkmaktadır. Bu rakamlardan da anladığımız kadarıyla 20-24 yaşa gelen kadınlarda evliliğin genelde yapılmış olduğu, ileri yaşlara bırakılmadığıdır. 25-29 yaş aralığına bakıldığında bekârların oranının %4,5’e düştüğü görülmektedir. Dolayısıyla 15-15 Aralığında bekâr kadın oranının hayli düşük olmasına bakarak evliliği destekleyen bir toplumsal yapının varlığından söz etmemiz mümkündür. Bunu da şu şekilde teyit edebiliriz; 25-29 arasındaki evlilerin oranı %90,7’dir. Dikkatimizi çeken başka bir detay ise 15-19 yaş aralığında dul oranı %0. 5, 20-24 yaş aralığında %1,9; 25-29 yaş aralığında %3,7; 30-34 yaş aralığında %5,9; 35-39 yaş aralığında %11,1; 40-44 yaş aralığında %26,2’dir. Dulların oranının sürekli olarak arttığını görmekteyiz. Hatta ilerleyen yaş aralıklarında bu oranlar hayli yüksek rakamlara ulaşmaktadır. Çok erken yaşlardan itibaren kadınların dul kalmasının nedeni savaşlarda erkeklerin hayatlarını kaybetmesidir. Erkeklerle kadınları kıyasladığımızda erkeklerin dul kalma oranlarının kadınlara göre çok düşük olduğunu görmekteyiz. Örneğin 45-49yaş aralığında erkeklerde dul kalma oranı %2,3 iken, kadınlarda bu oran %40,42’dür. Arada çok büyük bir oran bulunmaktadır. Demek ki 40’lı yaşlara gelen erkekler artık hayatta değildir. Bunun nedeni açıklandığı üzere uzun yıllar süren savaşlardı. Boşanma oranlarına gelince kadınlarda da bu oranların çok düşüktü. Fakat erkeklere göre bu oran kadınlarda biraz daha fazladır.

3. 2. Aile Birliğinin Bozulması (Boşanma)

Evlilik birliğinde eşlerin kurdukları yuvayı ölünceye kadar ayakta tutmaları ve evliliğin tabii bir olay olan ölüm ile sona ermesi beklenendir. Fakat bazı durumlar yaşanırken evliliğin sürdürülmesinin imkânsızlığı ortaya çıkmaktadır. Bu gibi durumlarda evlilik birliğinin sona erdirilmesine boşanma adı verilmektedir³⁹⁸.

Türkiye’de sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte bu yasal ve toplumsal ekonomik değişiklikler, aile yapısını ve aile içindeki bireylerin durumlarını etkilemiştir. Ailenin yapısı, işlevleri ve rollerindeki bu değişimler birtakım sosyal sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri de boşanmadır³⁹⁹. Boşanma, nikâh akdinin

³⁹⁸ Atalı, 1991: 95.

³⁹⁹ Özkiraz ve İşçi, 2016: 91.

bozulmasıdır. Nikâh akdi, evlenecek olan kadın ve erkeğin ortak rızasıyla olmasına rağmen boşanma çok çeşitli şekillerde gerçekleşebilmektedir⁴⁰⁰. İslâm hukuku boşanma konusunda kadını erkeğe mahkûm etmemiş, bilakis kadının haksızlık ve mutsuzluklarına karşın onun yanında olmuş, kadına da birtakım şartlar muvacehesinde boşama hakkı vermiştir. Ancak bu hak erkeğe direkt olarak verilirken kadına dolaylı olarak verilmiştir⁴⁰¹.

3.2.1. Osmanlı Dönemi

İncelenen dönemde Osmanlı Antalya'sında boşanma vakaları hukuki olarak şer'î kurallara tabi olup 1917 yılından itibaren kısa süre uygulanan Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin boşanma hükümlerinin geçerli olduğunu görmekteyiz.

Osmanlı Devleti'nde boşanma çok yaygın olmamakla birlikte incelediğimiz evraklarda çeşitli boşanma örneklerine rastladık. Osmanlı'da boşama manasına gelen talâk ise bir fıkıh terimi olarak belli sözlerle evlilik bağına çözmek, evlilik ilişkisini sona erdirmektir. Bu tür boşanmada “*ehl-i mükellef*” kocadır. Ayrıca eşini tatlik eden (boşayan) koca bu durumu mahkemeye bildirmek zorundadır⁴⁰².

İslâm hukukunda talâk kelimesinin hem tek taraflı irade beyanıyla yapılan boşanmayı, hem tarafların anlaşarak evliliğe son vermelerini (muhalâ'a) hem de mahkeme kararıyla olan boşanmayı kapsadığı belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'nde mesela kadın, geçimsizlik yaşadığı kocasından boşanmasının mevcut yasalar ve fiili uygulamalar karşısında zorluğunu anladığında şimdilik hukukî haklarının büyük bir bölümünden ya da tamamından vazgeçmek suretiyle özgürlüğüne kavuşmayı yeğlemiştir⁴⁰³. Kadının istemediği bir evlilikten kurtulmasının iki yolu vardır. Kadın, ya bir mal yâda genellikle mehir alacağı veya nafaka bedeli karşılığında kocasını kendisini boşamaya ikna eder(muhalaa) veya belirli durumlarda mahkemeye müracaatla kazai(tefrik) boşanma talebinde bulunur. Muhalaada kocasının rızası gerektiği halde, tefrikte bu rıza aranmaz. Kadın evlenirken boşanma yetkisinin kendisinde de olacağı şartını ileri sürmüş, koca da bu şartı kabul etmiş ise; dilediği zaman boşanma hakkına sahiptir. Kadının boşanmasında bir hâkim kararı şarttır⁴⁰⁴.

Osmanlı dönemi Antalya'sında evlenme ve boşanma kararlarına münhasır 68. numaralı Antalya şer'iyye sicili incelendiğine bakıldığında boşanma vakalarının yoğun olduğu söylenemez. Antalya'daki boşanmaların çoğunlukla talâk-ı selâse veya muhalaa ile gerçekleştiği görülmektedir. Talâk-ı selâsenin şahitler huzurunda fakat mahkemede olması

⁴⁰⁰ Yüksek, 2014: 353.

⁴⁰¹ Yüksek, 2014: 343.

⁴⁰² Çeker, 2012: 49-50.

⁴⁰³ Işık, 2018: 38.

⁴⁰⁴ Saruhan, 2003: 81.

gerekmez iken muhalaanın mahkemede gerçekleşmesi gerekiyordu. Ayrıca boşanma mahkeme tarafından yazılan bir tezkire ile nüfus sicil müdürlüğüne de bildiriliyordu.

Fatma Hatun mahkemeye gelerek dilekçe ile müracaat etmiştir. Verdiği ifadesinde kocası Mustafa Onbaşı'nın kendisini 6 ay önce (Kasım 1918) tarihinde şahitler huzurunda talâk-ı selâse ile boşadığını söylemiştir. Dolayısıyla Mustafa Onbaşı'dan boşandığını öne sürmüştür. Bunun üzerine Mustafa Onbaşı tezkire ile mahkemeye çağrılmış ve bu durumu doğrulamıştır. Dolayısıyla Fatma Hatun ile Mustafa Onbaşı arasındaki evliliğin son bulduğu kararı verilmiştir⁴⁰⁵. Bu örnekte de görüldüğü gibi kocanın karısını talâk-ı selâse ile boşaması yeterli değildi. Bunu mahkemeye giderek bildirmek durumundaydı. Bu çiftin evlilikleri de kısa sürmüştür. 3 Nisan 1918 tarihinde evlenmişlerdi.

Bu örnek bu dönemde gerçekleşen boşanmaların da evlilikler gibi resmi bir hüviyet taşıdığını açık bir şekilde göstermektedir. Zira yukarıda belirtildiği gibi Hukuk-ı Aile Kararnamesi'ne göre (madde 110) eşini tatlik eden koca bu durumu mahkemeye bildirmeye mecburdu. Bu durum mahkemeye intikal ettikten sonra durum ilgili kazanın nüfus müdürlüğüne bildirilmekteydi. Böylece boşanma işlemi kanun önünde de resmileşmiş oluyordu.

Ahmet mahkemeye gelerek karısı Hasibe Hatun'u talâk-ı selâse (üç kez boş ol diyerek) ise boşadığını ifade etmiştir. Boşanma 19 Mayıs 1918 tarihinde Ali Efendi, Teşvikiye mahallesinden Rüştü Efendi huzurunda mahkemede kayıt ve tescil edildi. Bu olay nüfus idaresince talak muamelesi ifa olunmak üzere 25 Mayıs 1920 tarih ve 45 numaralı tezkere ile nüfusa yazılmıştır⁴⁰⁶. Bu çift 3 Nisan 1918 tarihinde nikâhlanmıştı. Yani henüz 1,5 ay önce evlenmişti.

Bir diğer örnek vakada ise Kamil Efendi, karısı Düriye Hanım'ı şahitler huzurunda talak-ı bain ile boşadığını ve karısının da bunu tasdik ettiğini 23 Mayıs 1918 tarihinde mahkemeye gelerek kaydettirmiştir. Akabinde bu durum mahkeme tarafından nüfus sicil müdürlüğüne bildirilmiştir.⁴⁰⁷

1 Ağustos 1918 tarihinde evlenen Mustafa Bey ile Şerife Hanım'ın evlilikleri de uzun sürmemiştir. Mustafa Bey nikâhtan henüz 6 ay geçmeden, 5 Aralık 1918 tarihinde mahkemeye gelerek karısı Şerife Hanım'ı 4 Aralık 1918 tarihinde talâk-ı selâse ile boşadığını ikrar ve itiraf etmiştir⁴⁰⁸.

⁴⁰⁵AŞS., 68/4-8.

⁴⁰⁶AŞS., 68/4-7.

⁴⁰⁷AŞS., 68/11-22.

⁴⁰⁸AŞS., 68/49-99.

Benzer bir diğer örnek Fatma Hatun ile Ali Onbaşı'nın boşanma vakasıdır. Fatma Hatun mahkemeye gelerek zevci Ali Onbaşı'nın kendisini 9 Temmuz 1916 tarihinde şahitler huzurunda talâk-i bain (kinayeli veya mübalâğa ve şiddet ifade eden sözlerle yapılan boşama) ile boşadığını iddia etmiştir. Ali Onbaşı da mahkemeye çağrılarak gerçekte Fatma Hatunu o tarihte şahitler huzurunda talak-ı bain ile boşadığını ikrar ve itiraf etmiştir. Bu ifadeler üzerine mahkeme tarafından boşama kararı verilmiştir⁴⁰⁹.

Antalya'da kadınların da mahkemeye giderek boşanma talepleri olabiliyordu. Bu durumda çoğu zaman muhalaa gerçekleşiyordu. Bu tür boşanmalarda kadınlar birçok haklarından vazgeçerek kendi istekleri ile mahkemeye başvurmuşlardır. Bu ise kadının evlilikten ne kadar mustarip hale geldiğini, evliliğini yürütemeyecek durumda bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Burada önemli olan evliliğini yürütemeyecek durumda bulunan kadına mahkemeye gitme hakkının tanınmış olmasıdır. Kadın kocasıyla anlaştığı takdirde boşanma gerçekleşiyordu.

Kadının mahkemeye giderek yaptığı müracaatlara bir örnek de Feride Hatun ile kocası Mustafa'nın boşanmasıdır. Feride Hatun 29 Aralık 1919 tarihinde mahkemeye giderek mehir, nafaka-i iddet, ücret-i hakkani ve çocuğu Ali'yi nezdine alıp ayrılmak istediğini belirtmiştir. Kocasını Mustafa da mahkemede hazır bulunarak ayrılmaya razı olduğunu ifade etmiştir. İki tarafın anlaşması sonucu boşanma kayıt altına alınmıştır⁴¹⁰. Mustafa ile Feride'nin nikâhları 28 Nisan 1918 tarihinde kıyılmıştı.⁴¹¹ Dolayısıyla evliliklerinin yaklaşık 1,5 yıl sürdüğü görülmektedir.

Örneğin 20 Mart 1919 tarihinde Emine Hatun ile kocası Ahmet Şevki mahkemeye giderek boşanmak istediklerini bildirmişlerdir. Mahkemede Emine Hatun nafakadan feragatle hul'atalib ve ayrılmaya istekli olup, kocası Ahmet Şevki de muhâlaa ederek birbirinin zimmetlerini ibra eylediklerini kabul etmişlerdir. Bunun üzerine mahkeme boşanmalarına karar vermiştir⁴¹². Bu çift 16 Mayıs 1918 tarihinde evlenmişti. Yani evliliklerinin üzerinden henüz bir yıl geçmişti.

Şefika Hatun ile Hamdi 20 Şubat 1335 tarihinde mahkemeye gelerek boşanmak istediklerini belirtmişlerdir, Şerife Hatun mehrini ve eşyalarını tamamen alarak hul olmaya talip olduğunu Hamdi kaptan da muhâlaa ve birbirinin zimmetini kabul etmeleriyle

⁴⁰⁹AŞS., 68/10-20.

⁴¹⁰AŞS., 68/14-28.

⁴¹¹AŞS., 68/14-28.

⁴¹²AŞS., 68/23-45.

boşanmaları kabul edilmiştir⁴¹³. Bu çift henüz bir hafta öncesinde, 13 Şubat 1919 tarihinde evlenmişlerdi.

Bir başka örnekte Hamide Hatun ve eşi Mehmet Onbaşı 17 Ekim 1918 tarihinde mahkemeye gelerek boşanmak istediklerini ifade etmişlerdir. Hamide Hatun mahkemede kocası huzurunda aralarında “*hüsn-i muaşeret*” kalmadığını ve hali hazırda hamile olmadığını açıklamıştır. Mehrinden, nafaka-i iddetindenferagatlahul olmayı talep etmiştir⁴¹⁴.

Osmanlı dönemi Antalya’ında boşanma vakalarının yoğun yaşanmadığı, buna karşın bazı evliliklerin oldukça kısa sürdüğü anlaşılmaktadır.

3.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet Türkiye’si Osmanlı devrinden farklı olarak yepyeni bir toplum yaratma amacındaydı. Bu amaca ulaşabilmek için yapılması gerekenlerin başında ise aile birliğinin korunması geliyordu. Cumhuriyet Türkiye’si aile hayatını yasal düzenlemelerle destekledi. 1926 yılında İsviçre Medeni Yasası iktibas edildi. Bu yasayla evlenme, boşanma, aile mal varlığının yönetimi ve mirasın paylaşımında kadın ve erkek eşit hale getirildi. 1930’da kadınlara yerel seçimlerde oy kullanma, 1934’te genel seçimlerde de oy kullanma hakkı de tanındı. Tüm bu hukuki, toplumsal ve siyasi değişimler kadınların eğitimde, ekonomide erkeklerle aynı haklara sahip oldular.⁴¹⁵ Elbette ki bu değişimler birtakım sosyal sıkıntıları da beraberinde getirdi. Bunlardan biri de boşanmaydı. Türkiye’de boşanma sayılarında Cumhuriyet döneminde büyük bir artış gözlemlendi. 1930’lardan 1960’lara gelindiğinde boşanma sayıları iki kat artmıştı.⁴¹⁶

Antalya’daki boşanmalara da baktığımızda bu artışı görebilmek mümkündür. Aşağıdaki tabloda 1930’lu ve 40’lı yıllara ait boşanma sayıları verilmiştir.

⁴¹³AŞS., 68/101-34.

⁴¹⁴AŞS., 68/37-73.

⁴¹⁵ Kongar, 2013:585.

⁴¹⁶ Doğan, 1998: 68.

Tablo 3.16 Yıllara Göre Antalya'daki Boşanma Oranları (1930-1945)

Yıllar	Adet
1930	49
1931	49
1932	47
1933	47
1934	45
1935	31
1936	60
1937	61
1938	52
1939	51
1940	50
1941	57
1942	78
1943	92
1944	93
1945	105

Kaynak: Başvekâlet İstatistik U.M,1941:39, Başvekâlet İstatistik U.M,1960:4.

Antalya'daki boşanma oranlarına baktığımızda rakamların çok düşük olduklarını yerli hakla yaptığımız söyleşilerden esinlenerek o dönemde şehirde boşanmaya pek hoş bakılmadığını görmekteyiz. Elimizde 1930'lu yıllardan itibaren boşanma rakamları mevcuttur. Buna göre 1930'da resmiyete yansıyan 49 boşanmanın olduğu,1931'de yine bu rakamın 49'da devam ettiği, 1932 ve 1933 yıllarında rakamın biraz düşerek 47'ye gerilediği, 1935 yılında gerilemenin devam ederek 45'e düştüğüdür. 1935 yılına geldiğimizde 5 yıl içinde rakamın hayli düşerek 31'e kadar gerilediğini görmekteyiz. 1930 yılında 49 olan rakam 1935 yılında çok yüksek bir düşüş göstererek 31'e kadar düşmüştür. 1936 yılına geldiğimizde yalnızca 1 yıl içerisinde rakamın yine büyük bir sıçrama katı artış göstererek 60'a çıktığını görmekteyiz. 1937 yılında geldiğimizde yine bu oranın yüksek

olduğunu rakamın 61 olduğunu söyleyebiliriz. 1938’de 52,1939 yılında ise 51 ile yine büyük bir düşüş görmekteyiz. 1940 yılında rakam 50’de durmuş, aşağı yukarı 1930’lardaki sayılarla çok yakın seyrettiğini söyleyebiliriz. Rakamların düşüşünde II. Dünya Savaşı’nın büyük etkisini görmekteyiz. 1941’de rakam 57’ye çıkmış yine büyük bir fark oluşmuş, şaşırtıcı olan 1942’de rakam 78’e çıkarak toplumda boşanmanın daha normalleştiği anlaşılmaktadır. 1943’rakam 92’ye, 1944’te rakam 93’e çıkmış ve son olarak da 1945 yılında bu rakamın 105’e çıkmıştır. Yani başladığımız yere dönersek 1930 yılında 49 olan boşanma oranı 1945 yılına gelindiğinde 105’e çıkmıştır. Buna göre 15 yıl içinde boşanmanın iki katından fazla artış gösterdiğini görülmektedir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında sosyal yapının, Türk kültür ve aile yapısının geleneksel bir çizgide korunduğu yıllar olmuştur. Bu nedenle, bu süreçteki boşanma ve dul kalmaların günümüzdeki sosyolojik, ekonomik değişme ve gelişmelerin aile hayatına farklı yansımasıyla yaşanan ayrılma ve dul kalma olayları kapsamında düşünülmemesi gerektiğini ifade etmek gerekir.

3. 3. Ailenin Sayısal Verileri (Çok Eşlilik, Çocuk Sayısı)

Aile ile ilgili bilgiler ele alındığında ve bunlar belli bir sayısal veri haline dönüştürüldüğünde incelenen kentin aile yapısının daha iyi anlaşılabilir. Ailelerin kaçar kişiden oluştuğu, çocuk sayıları, kız-erkek çocuk oranları gibi özellikler bu şekilde daha ayrıntılı değerlendirilebilmektedir. Osmanlı döneminde ailenin sayısal verileri hakkında bilgi edinmek için 76, 83 ve 88 numaralı Antalya şer‘iyye sicil defterleri incelendi. Bu defterlerde yer alan tereke kayıtlarından rastgele seçilen kayıtlardaki farklı 68 ailenin çocuk sayıları kullanıldı. Bu defterler içerisinde çok eşlilik, kız ve erkek çocuk rakamları, toplam çocuk sayısı gibi verilere ulaşabilmekteyiz.

Tablo 3.17 1915-1918 Yıllarında Çocuk Sayıları Tablosu

	Aile Toplamı	Erkek çocuk	Kız çocuk	Çocuk Toplamı
Çocuksuz Aile	-	-	-	-
1 Çocuklu Aile	8	8	-	8
2 Çocuklu Aile	7	7	9	16
3 Çocuklu Aile	14	19	23	42
4 Çocuklu Aile	9	18	10	28
5 Çocuklu Aile	12	54	26	80
6 Çocuklu Aile	8	17	23	40
7 Çocuklu Aile	6	24	18	42
8 Çocuklu Aile	1	5	3	8
9 Çocuklu Aile	1	7	2	9
10 Çocuklu Aile	2	9	11	20
Toplam	68	168	125	293

Kaynak: AŞS., 76, AŞS., 83, AŞS., 88.

Ailenin sayısal verilerinin bulunduğu tabloda toplam 68 aile incelenmiştir. Bu ailelerimiz içerisinde çocuksuz hiç aile bulunmamaktadır. 1 çocuklu 8 aile vardır ve bu çocukların hepsi erkek çocuklardır. Bu durum tesadüf mü yoksa çocuk sahibi olamayan aileler evlat edinme yoluna gidip erkek çocuğu özellikle tercih mi ettiler veyahut da bir erkek evlada sahip olan aileler ikinci bir çocuğa gereksinim duymadılar mı bunu net bir şekilde ifade edemiyoruz. Bu dönemde aileler genelde çok çocuklu olmayı tercih ediyorlardı. Tek çocuğun olması ve erkek olması evlatlık şüphesini arttırmıştır.

2 çocuk sahibi 7 aile bulunmaktadır. Bu ailelerde 7 erkek ve 9 kız olmak üzere toplam 16 çocuk vardır. O dönemki aile yapılarına bakılınca 2 çocuk az görülmektedir. Zaten örneklerimizde de 2 çocuklu aile oranı hayli az olarak görülmüştür. Kız çocukların erkeklerden biraz daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Tüm veriler içerisinde en fazla 3 çocuklu aileye rastlanmıştır. 3 çocuğu olan 14 aile tespit edilmiştir. Demek ki o dönemlerde Antalya'da 3 çocuk yeterli olarak görülmektedir. Günümüzde aynı düşünceye sahip bir toplum yapısını da görmekteyiz. Bu anlamda benzeştiklerini ve aynı anlayışın devam ettiğini

görülmektedir. 3 çocuklu ailelerde 19 erkek, 23 kız olmak üzere toplamda 42 çocuk mevcuttur. Bu çocuklarda kız çocuğun fazla olduğu görülmüştür.

Yine tabloya bakıldığında 4 çocuklu 9 aile mevcuttur ve bu ailede 18 erkek, 10 kız olmak üzere toplamda 28 çocuk vardır. Bu grupta erkek çocukların ağırlıkta olduğu görülmektedir. 5 çocuklu 12 aile bulunmaktadır. 3 çocuklu aileden sonra toplumda en fazla 5 çocuklu aile görülmektedir. Demek ki toplum çok çocuğu desteklemektedir. 5 çocuklu ailede 54'ü erkek 26'sı kız olmak üzere toplamda 80 çocuk mevcuttur. Erkek çocuğun daha çok tercih edildiği bu rakamdan da anlaşılmaktadır. 6 çocuklu 8 tane aile mevcuttur. Çok fazla olmasa 6 çocuklu ailenin de azımsanmayacak bir rakamda olduğunu görmekteyiz. 6 çocuklu 8 aile 17 erkek 23 kız olmak üzere toplamda 40 çocuğa sahipti. 7 çocuklu 6 aile mevcuttur. 24 erkek, 18 kız olmak üzere toplamda 42 çocukları vardı. 7 çocuklu ailelerden 4'ü iki eşli idi. Yani 4 ailede evde iki anne vardı.

Toplumda daha az görülen, hatta nadir diyebileceğimiz çocuk sayılarına da rastlamaktayız. 8 çocuklu 1 aile mevcuttur. Bu ailede 5'i erkek 3'ü kız olmak toplam 8 çocuk mevcuttur. Yine az görülen diğer bir örnek ise 9 çocuklu ailedir. 9 çocuklu sadece bir aile vardır. Bu ailede 7'si erkek 2'si kız olmak üzere 9 çocuk mevcuttur. Son örneğimiz ise 10 çocuklu aile olup, buna dair 2 aile tespit edilmiştir. Bu ailelerde 9 erkek 11 kız olmak üzere toplamda 20 çocuk vardır. 10 çocuklu ailelerden biri iki eşli idi. Yani evde iki anne vardı.

İncelediğimiz 68 aile içerisinde 168'si erkek, 125'i kız olmak üzere 293 çocuk sayısı mevcuttur. Erkek çocukların fazlalığı yukarıda da belirttiğimiz gibi toplumda bunun desteklenmesinin bir sonucu olduğu söylenebilir.

Tablo 3.18 1915-1918 Yıllarında Çok Eşli Ailelerde Çocuk Sayıları

	Çocuk Sayısı	Çok Eşli Aile
1. Aile	7	2 Eş
2. Aile	7	2 Eş
3. Aile	7	2 Eş
4. Aile	5	2 Eş
5. Aile	7	2 Eş
6. Aile	10	2 Eş
7. Aile	5	2 Eş

Kaynak: AŞS., 88, AŞS., 83, AŞS., 76.

Osmanlı aile yapısı çok eşli evlilik (poligami) nadir de olsa görülmektedir. Ahmet Tabakoğlu'na göre klâsik dönem Osmanlı toplumunda birden fazla kadınla evlilik oranı % 9 idi.⁴¹⁷ XIX. yüzyıl ortalarında yapılan bir değerlendirmeye göre Antalya'da çok eşlilik yaygın olmamakla birlikte varlıklı ailelerde görülebilmekteydi. İncelenen döneme ait incelenen 68 aileden 7'sinde çok eşlilik tespit edilmiştir. Bu çok eşlilik ise iki eşli şeklindedir. Üç eşli evliliğe rastlanılmamıştır. 1. ailede 7 çocuk mevcuttur çok eşli evliliklerde çocuk sayısının fazla olması normal görülen bir durumdur. Tespit edilen 7 ailenin 4'ünde de çocuk sayısı 7'dir. 2'sinde çocuk sayısı 5'dir. 1 tanesinde çocuk sayısı 10'dur. Belgelerde çok eşliliğe dair eş isminden başka herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Tespit edilen aileler üzerinden yapılacak değerlendirmeye göre çok eşliliğin Antalya toplumu içerisinde % 10 dolaylarında olduğu sonucu çıkar ki bu bakıldığında yüksek bir orandır. Bu ise rastgele örnek olarak alınan ailelerle ilgili bir durum olsa gerektir.

Çocuk sayılarına Cumhuriyet devrinde baktığımızda daha farklı bir durumla karşılaşmaktayız. 1927 yılı nüfus sayımına göre her 100 haneye isabet eden nüfus miktarı 420 kişi idi. Buna göre bir hanenin ortalama nüfusu 4,2 olmaktadır. Diğer bir deyişle çocuk oranı 2,2 idi. Aynı yıl 1000 erkek nüfusa 1192 kadın nüfus karşılık gelmekteydi⁴¹⁸.

Cumhuriyet döneminde ise çok eşliliğe yasal olarak izin verilmemektedir. Türk Medeni Kanuni evlilikte kadını ve erkeği eşit kabul ettiğinden çok eşlilik Cumhuriyetle birlikte yasal olarak tarihe karışmıştır. Antalya'da yasal olmasa da uygulama alanında da örneğine rastlanılmamıştır.

3.4. Cumhuriyet Döneminde Antalya'da Aile Kültürü

Yüzyıllardır birçok kültüre ev sahipliği yapmış, topraklarında farklı uygarlıkları barındırmış olan Antalya'da yerleşik bir aile yapılanmasının çok eski zamanlara dayandığı görülmektedir. Yörüklerde aile yapısı erkek hâkimiyetine dayanır. Ancak eşlerinin düşüncelerine de önem verirler. Tek evlilik vardır. Yörüklerde mal dışarı gitmesin diye akraba evlilikleri de sık görülürdü⁴¹⁹.

Antalya'da kadınlar öğretmenlik dışındaki hizmetlerde görülmezdi. Kadınlar ancak ev işleri ile uğraşır, bütün gün evinde iş kıyafetini giymiş, başını bağlamış olarak temizlik, yemek, çamaşır hizmetlerini yapar ve akşamüzeri güzel elbiselerini giymiş, güzel kokular sürünmüş ve çok defa başına bir gül veya karanfil takmış olarak kocasını karşılardı. Zengin evlerde hizmetçi veya evlatlık bulunurdu. Aileler akşamları gaz veya mum fenerleriyle

⁴¹⁷ Tabakoğlu, 1992: 93.

⁴¹⁸T.C. Başvekâlet Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1929: 16, 18.

⁴¹⁹Kılınç, 2010: 28.

birbirlerinin evlerine ziyarete giderler, buralarda eğlenceler yapılır, çerezler yenilir, yatıya dahi kalınabilirdi⁴²⁰.

Antalya’da ailenin en önemli alanlarından biri de evleridir. Evlerinde oturma odaları, yatak odaları, sofaları genelde kilimle kaplanır. İstirahat birimleri makat veya minderden olurken, halılar misafir odasına konurdu. Misafir odalarında Burdur veya Maraş işi çeşitli misafir takımları kullanmak moda idi. Ahşap evlerin tabanları ve merdivenler kalın tahtadan imal edilirdi. Evlerde kullanılan eşya tipleri çok daha basitti. Yemek kalaylı tencerelerde ocak veya maltızda pişer, pompalı gaz yağı ocakları acil durumlarda kullanılırdı. Düdüklü tencere, tüp gaz gibi şeyler gibi şeyler henüz icat edilmemişti⁴²¹.

Antalya’da ev yapımları ile ilgili “Güneş girmeyen eve hekim girer” atasözüne uygun olarak evler güneye bakacak şekilde yapılırdı. Evlerin alt katları kargir, üst katları ahşap olarak inşa edilirdi. Evlerin alt katında misafir odası, kiler, ambar, kömürlük, ahır bulunurken üst katta ortada bir salon kenarlarda birçok oda vardır. Aile fertleri bu üst katlarda yaşırdı. Evlerin üzeri ise alaturka kiremitle örtülmekteydi⁴²².

Antalya ailesinde ve dolayısıyla toplumsal yapılanmasında samimiyet hâkimdi. Esnaf, konu ve komşular birbirlerini tanırdı. Hatta kasap, lokanta, bakkal gibi esnaflar veresiye verir, ödemeler ay sonunda toptan yapılırdı. Çok zengin aileler dışında toplumda lüks hâkim değildi ve yamalı kıyafet giymek ayıplanmazdı. Çocuklara haftalık harçlık verilir, yılda bir takım elbise ve çift ayakkabı alınırdı. Bu malzeme sene sonunda dar gelmeye başlarsa küçük kardeşe verilirdi. Yeni elbise, ayakkabı alımları dinî bayram arifelerinde yapılırdı⁴²³.

Aile konumuzu işlerken çok önemli bir alandan da yani basından da faydalanılması gerektiği düşünülmüştür. Antalya basınında aileyi ilgilendiren haberler taranmış fakat ulaşabildiğimiz kaynakların çok sınırlı olduğu fark edilmiştir. Özellikle Osmanlı dönemine ait gazetelere çok fazla ulaşılammamış; ulaşılanlarda ise aileyle ilgili haberlere rastlanılmamıştır. Cumhuriyet döneminde Antalya’da aile ilgili birçok haberin Resmi Antalya gazetesinden halka ulaştığını görmekteyiz. Dönemin aile hayatı ile ilgili objektif bir bilgi vermek için özellikle 1930 ile 1935 yılları arasındaki bu haberleri inceleyerek çeşitli yorumlamalara ulaşmaya çalıştık. Resmi Antalya gazetesi 28 Mart 1930 tarihinde yapılan bir habere göre: “Çocuk Haftası” ile “Çocuk Bayramı” arasındaki farkın uzun uzun anlatıldığı bir makale

⁴²⁰ Erten, 2007: 30.

⁴²¹ Erten, 2007: 28.

⁴²² Güçlü, 1997: 79.

⁴²³ Erten, 2007: 29.

kaleme alınmıştır. Toplumun çocuk konusunda eğitmeye çalışıldığı gözlenmiştir. Çocuk ailedeki en önemli unsur olduğu için bu konu üzerinde hassasiyetle durulmuştur⁴²⁴.

Resmi Antalya Gazetesi'nde 29 Ağustos 1930 tarihinde yapılan bir haberde karşımıza çok ilginç bir haber çıkmıştır. Vilayetçe yapılan duyuruda düğünlerde fazlaca israf edildiği ve israfın yasak olmasından dolayı israf edenler hakkında karakol tarafından işlem uygulanacağı bildirilmiştir. Belediye tarafından da israfın yasak olması ile ilgili bir kanunname hazırlanması gerektiği bildirilmiştir. Aile hayatının başlangıç aşaması olan düğünlerin önemsendiği fakat haddinden fazla masrafa gerek olmadığı ifade edilmiştir⁴²⁵. Hatta bu konuyla ilgili bir karakol amiri görevinden alınmıştır. Düğünlerde israfın çok fazla yapıldığı amirin bunu engellemediği gerekçesiyle görevine son verilmiştir. Düğünlerde israf meselesi bu tarihlerde elbette ki 1929 yılında başlayan Dünya Ekonomik Buhranı'nın Türkiye'ye yansımaları olarak da değerlendirilebilir. Türkiye'yi de etkisine alan ekonomik krizin Antalya'daki evlilikleri de etkisine aldığına şüphe yoktur.

Resmi Antalya gazetesi 12 Haziran 1931 tarihinde yapılan bir habere göre; Elmalı muhasebe-i husûsiye memuru Recep Efendi'nin eşi Mazlume Hanım biri kız biri erkek ikiz bebekler dünyaya getirmiş, çocuklar sağlıklı bir şekilde annelerinin kucağına teslim edilmiştir. Doğum haberleri ara ara gazetelerde yer teşkil ederken ikiz bebek haberleri ise ilgi görmüştür⁴²⁶. Yukarıdaki haberimiz Antalya'da doğumlarında bir haber niteliği taşıdığını söyleyebiliriz.

19 Haziran 1931 tarihinde yapılan bir habere göre 23 Temmuz Yetimler Günü olduğu için Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından 6000 rozet gönderilmiş, rozetlerin gelirleri fakir ve yetim çocuklara bağışlanmıştır. Bu da çocukların ne denli önemsendiğini göstermektedir. Sık sık Himaye-i Etfal Cemiyeti fakir ve yetim çocuklar için çeşitli etkinliklerde bulunmuştur⁴²⁷. Bu etkinlikler Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin o dönem için ne denli önemli bir etkinlikte bulunduğunu görmekteyiz.

8 Temmuz 1932 tarihinde yapılan bir habere göre maarif kâtiplerinden Sırrı Bey'in bir erkek çocuğunun doğduğu ve Sırrı Bey bu haberi gazeteye ilan vererek doğumda emeği geçenlere teşekkür etmiştir. Bu da o dönemde, Antalya'da bebeklerinin doğumunu ne denli önemsendiği görülmektedir⁴²⁸.

Resmi Antalya gazetesi 19 Ağustos 1932 tarihinde yapılan bir habere göre; iki doğum haberi daha verilmiştir. Biri şehrin hâkiminin, bir diğeri ise matbaa makinistinin çocuklarının

⁴²⁴ "Çocuk Haftası", Resmi Antalya Gazetesi, 28.03.2018.

⁴²⁵ "Düğünlerde İsfraf Memnudur", Resmi Antalya Gazetesi, 29.08.2018.

⁴²⁶ "Doğum", Resmi Antalya Gazetesi, 12. 06. 1931.

⁴²⁷ "Yetimler Günü", Resmi Antalya Gazetesi, 19. 06. 1931.

⁴²⁸ "Teşekkür", Resmi, Antalya Gazetesi, 08. 07. 1932.

haberleridir. Bu ilanlar genelde toplumda biraz daha eğitimli ve ekonomik durumu iyi aileler tarafından verilmektedir⁴²⁹.

Resmi Antalya gazetesi 21 Aralık 1933 yılında yapılan bir habere göre; Manavgat meclis üyesi İbrahim Bey'in bir oğlu dünyaya gelmiştir⁴³⁰. Yine bir doğum haberi gazetede çıkmış ve bu haberde de dikkat çeken detay ise toplumun üst kısmının doğum haberlerinin gazetelerde önemli yer tuttuğudur.

Bir başka doğum haberi Resmi Antalya gazetesinin 5 Ağustos 1932 günlü sayısındadır. Numune Fidanlığı memuru Mevlüt Bey'in bir kız çocuğu dünyaya gelmiş ve Meral ismi verilmiştir. Doğum haberlerinin bu kadar sıklıkla gazetede yer alması Antalya'da bunun bir adet haline geldiğini göstermektedir⁴³¹. Yine aynı sayfadaki diğer bir haber ise çocuk bakıcısı mektebinin açılması bununla ilgili öğrenci alımı ilanının verilmesi ile ilgilidir. Bu haber de göstermektedir ki çocuk bakımının Antalya'da önemsenerek bilimsel hala getirilmeye çalışıldığı gösterilmektedir. Her sayıda aileyi ilgilendiren bir haber görülmektedir.

1932 eğitim öğretim yılı başında bir okulda yapılan balo yapılmış ve baloda toplanılan para okullardaki kimsesiz çocukların yemek ve kıyafet masraflarına harcanmıştır. Bu etkinlik aile kurumunun yetersiz kaldığı durumlarda Antalya'daki kurumların ailenin görevini üstlenerek çocuklara karşı koruyucu rol üstlendikleri görülmüştür⁴³². Bu tarz etkinliklerin o dönemde çok sık yapılmasına şahit olmaktayız. Bunun en önemli sebebi de tüm dünya gibi ülkemizde 1929 ekonomik buhranından ciddi anlamda etkilenmesidir.

Resmi Antalya gazetesi 9 Aralık 1932 yılında yapılan bir habere göre; Himaye-i Etfal Cemiyeti'nden yapılan bir açıklama ile sağlıklı bir çocukta olması gereken özellikler köşe yazısı şeklinde verilmiştir. Bu ise çocuğun doğru şekilde yetiştirilmesinin ne denli önemsendiği gösterilmiştir. Bu konuyla ilgili de çok sık olarak haberlerinde çıktığını görmekteyiz. Yeni devlet sisteminde çocuğun gelişimine ne denli önem verildiği görülmektedir⁴³³.

Resmi Antalya gazetesi 10 Mart 1933 tarihinde yapılan bir habere göre; Antalya'nın ileri gelen ailelerinden Meliha Hanım ve Sedat Bey'in nişan törenleri ilan edilmiştir⁴³⁴. Şehrin ileri gelen ailelerinin nişan, evlilik, düğün gibi havadisleri haber değeri taşımaktadır.

Resmi Antalya gazetesi 17 Ağustos 1933 tarihinde yapılan bir habere göre; Şehrin mimarı Raşit Bey ile kırtasiyeci İbrahim Efendi'nin kızı Mürüvvet Hanım'ın nikâhlarının

⁴²⁹ "Doğum", *Resmi Antalya Gazetesi*, 19. 08. 1931.

⁴³⁰ "Doğum", *Resmi Antalya Gazetesi*, 21. 1. kanun. 1933.

⁴³¹ "Doğum", *Resmi Antalya Gazetesi*, 05. 08. 1931.

⁴³² "Sene Başı Balosu", *Antalya Gazetesi*, 09 Aralık 1932.

⁴³³ "Çocuk Tahayyülün Mevkii Ve Ehemmiyeti", 9 Kanunu Sâni 1932.

⁴³⁴ "Nişan Merasimi", *Resmi Antalya Gazetesi*, 10. 03. 1931.

belediye salonunda kıyılması ile ilgili bir haber yer almaktadır. Antalya Resmi gazetesinde genelde şehrin ileri gelenlerinin nikâh haberleri yer etmiştir⁴³⁵. Yukarıdaki iki haberimizde biri düğün bir diğeri ise nişan haberidir. Bu haberlere bakıldığında evliliğin önemsenerek özendirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

17 Ağustos 1933 tarihli bir başka habere göre Antalya Resmi gazetesinde ara ara köşe yazılarında çocukların ruhi ve fiziki gelişimleri ile ilgili bilgiler verilmektedir. Lise muallimlerinde Nahit “Çocuk” adlı yazısında çocuğun nasıl yetiştirilmesi gerektiği ile ilgili bilgi vermiştir⁴³⁶.

Resmi Antalya gazetesinin 24 Ağustos 1933 tarihli sayısında lise muallimlerinden İsmail Hakkı Bey’in yeğeni Ayşe Hanım’la lise Tarih Öğretmeni Ahmet Bey’in evlenme ilanına yer verilmiştir. Ayrıca düğünün danslı bir çay eğlencesi şeklinde olması geleneksel kültürden Avrupa tarzına geçişi de yansıtmaktadır⁴³⁷.

17 Ekim 1933 tarihli bir başka habere göre bir Cumhuriyet balosu tertip edilecek ve balonun geliri Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne bırakılacaktır. Dikkat çeken detay ise baloya katılımın ailecek olmasının zorunluluğudur⁴³⁸. Bu ise yeni kurulan Cumhuriyet’te yaratılmak/dönüştürülmek istenen toplumda aileye ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Bu durum bariz biçimde Antalya’da da tertip edilen eğlencelerde önemle üzerinde durulan konular arasındaydı.

1933 Nisanı’nda, 23 Nisan Çocuk Haftası olması nedeniyle çocukların beslenmesi, giyinmesi ve temizliği ile ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. Emzirmenin öneminden bahsedilmiştir. Antalya’da basın çocuk bakımını önemsemiş insanları bu anlamda bilgilendirmeye çalışmıştır⁴³⁹.

Resmi Antalya gazetesi 28 Nisan 1933 tarihinde yapılan bir habere göre; “*çocuk müsamereleri, konferanslar, eğlencelerle dolu bir hafta; devlet, memleket ve çocuk mefhumları arasındaki sıkı münasebeti ve bağlılığı gayet vâzih ifade etti*”, başlığıyla çocuk haftasının önemi üzerinde durulmuştur. Bununla ilgili birçok haber yapılmıştır. O dönemlerde çocuk bayramı ne kadar önemsendiği birçok etkinliğin yapılmasıyla anlaşılmaktadır⁴⁴⁰.

Resmi Antalya gazetesi Mayıs 1933 tarihinde, portakal bahçıvanı Osman Ağa, oğlu Ahmet Efendi’yi evlendir, aynı gün oğulları Kemal, Hüseyin ve Mustafa’yı da sünnet ettirmiştir. Çocuklarının sünnet törenlerinde civar köylerden 15 fakir çocuk da sünnet

⁴³⁵ “Nikâh Merasimi”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 17. 08. 1931.

⁴³⁶ “Çocuk”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 17. 08. 1931.

⁴³⁷ “Evlenme”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 24. 08. 1933.

⁴³⁸ “Cumhuriyet Balosu”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 17. Teşrinievvel 1933.

⁴³⁹ “Çocuk Gıdaları”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 21. 04. 1933.

⁴⁴⁰ “23 Nisan ve Çocuk”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 28. 04. 1933.

ettirilmiştir. Çocuklara kıyafet ve kasket alınmış; şekerleme ve ziyafet verilmiştir. Bu haberde çocuk ve aile kurumunun toplumun zenginleri tarafından desteklendiği gözlenmiş, toplumun birbirine ne denli destek olduğu görülmüştür⁴⁴¹.

Resmi Antalya gazetesi 24 Ağustos 1933 tarihinde yapılan bir habere göre; daha evvelde rastladığımız haber serisinin devam olan lise muallimlerinden Nahit'in "Çocuk" adlı yazısında çocuğun sıhhatle ve terbiye içinde yetiştirilmesi için gerekli olanlarla ilgili halka bilgiler verilmeye devam edilmiştir. Daha evvel de belirttiğimiz gibi yeni nesil'in yani çocukların eğitimi ve fiziksel gelişimi ile ilgili sürekli olarak yazı dizisi halinde bilgiler verilmiştir⁴⁴².

Resmi Antalya gazetesi 31 Ağustos 1933 tarihinde yapılan bir habere göre; Zafer Bayramı dolayısıyla bir balo tertip edilmiş bu baloya da katılımın ailecek olması şart olarak koşulmuştur. Cumhuriyetin aile kurumunu destekleyerek modern hayatın içine katması gözden kaçmaması gereken etkenlerden biridir. Ayrıca Cumhuriyet ve Zafer Bayramlarında baloların sık sık yapıldığını ve ailecek katılımın teşvik edildiğini görmekteyiz⁴⁴³. Resmi Antalya gazetesi 31 Ağustos 1933 tarihinde yapılan bir habere göre; yapılan habere göre Mehmet Efendi denen kişinin bir doğumda üç kız çocuğu olmuştur. Üçünün de sağlıklı olduğu ifade edilmiştir. Bu haber de çok nadir görülen üçüz doğum Antalya halkına ilan edilmiş haber değeri görülmüştür. Tabii ki her doğum haberi gazetelere konu olmamıştır, genelde sosyal bakımdan güçlü ailelerin doğum haberleri gazetelere konu olmuştur⁴⁴⁴.

Resmi Antalya gazetesi 31 Ağustos 1933 tarihinde yapılan bir habere göre; lise muallimlerinden Nahit "Çocuk" adlı yazısında yine daha önceki yazıların devamı niteliğinde olan çocuğun yetiştirilmesindeki ve fiziki, ruhsal evrelerden bahsedilmiştir. O dönemde sık sık bu tarz yazıların yayınlanması toplumu bu konuda eğitme konusunda ne kadar duyarlı davranıldığının kanıtıdır. Bu işi de yaparken medyanın etkin gücünden yararlanıldığı ortadadır⁴⁴⁵.

Resmi Antalya gazetesinin 27 Ocak 1933 tarihli sayısında "*Türk Kadını ve Erkeği*" adlı bir yazı başmakale olarak yayınlanmıştır. Yazıda kadının erkeklerle aynı şartlar altında yetiştirilerek toplumsal ve mesleki anlamda eşit bir şekilde bulunmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Cumhuriyet'in en önemli hedeflerinden biri olan kadın ve erkeğin eşitliği

⁴⁴¹ "Evlenme ve Sünnet Düğünü", *Resmi Antalya Gazetesi*, 19. 05. 1933.

⁴⁴² "Çocuk", *Resmi Antalya Gazetesi*, 24. 08. 1933.

⁴⁴³ "Zafer Bayramı Balosu", *Resmi Antalya Gazetesi*, 31. 08. 1933.

⁴⁴⁴ "Doğum", *Resmi Antalya Gazetesi*, 31. 08. 1933.

⁴⁴⁵ "Çocuk", *Resmi Antalya Gazetesi*, 31. 08. 1933.

konusu sık sık medya yoluyla topluma duyurulmuş ve toplum bu konuda eğitilmeye çalışılmıştır⁴⁴⁶.

1935 yılı Çocuk Bayramı haftası münasebetiyle Resmi Antalya gazetesinin 23 Nisan sayısının 3. sayfasının tamamı çocuklarla ilgili yazı, şiir ve makalelere ayrılmıştır. “*Sıhhatli Bir Çocuğun Sevdiği ve Nefret Ettiği Şeyler*” adlı yazıda bir çocukla ilgili halka detaylı bilgi verilmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumu’nun 100 yoksul çocuğu giydirdiği ve Çocuk Haftası ile ilgili müsamerelerin yapılacağı haber olarak duyurulmuştur⁴⁴⁷. Çocuk sağlığı ve terbiyesi ile ilgili birçok habere daha öncede rastlanıldığı ve Cumhuriyetin bu konuda ne kadar özenli olduğu vurgulanmıştır.

Resmi Antalya gazetesinde yapılan haberleri incelediğimizde ailenin geçtiği haberlere sıklıkla rastlanmaktadır. Bu haberlerin içeriği genelde doğum, düğün, kadın, çocuk yetiştirme ve çocuk eğitimi üzerinedir. Habere konu olan ailelerin ise toplumun eğitilmiş ve ekonomik olarak iyi kesimlerinden oluştuğu görülmektedir. Yine dikkat çeken bir detay ise Antalya’da Cumhuriyetle birlikte aile kavramının hızla modernleştiği, özellikle şehir merkezindeki kesimin Batı adetlerine ayak uydurmaya çalışılarak geleneksel aile yaklaşımından gittikçe uzaklaşıldığı görülmektedir. Ayrıca gözden kaçırılmaması gereken bir detay ise basının toplumun dönüşmesinde ve gelişmesinde Antalya’da ne denli önemli bir görev üstlendiği ile ilgilidir. İnkılâpların basın yoluyla halka tanıtılarak özümsemeleri yolunda önemli adımlara vesile olduğu söylenebilir. Özellikle basın, aile kavramının yeniden şekillenmesinde örnekleri sık sık sayfalarına taşıyarak topluma önemli bir hizmette bulunmuştur. Bu örnekleri gören halk aile yaşamında yeniliği daha çabuk benimsemiştir.

Dikkatimizi çeken başka bir detay ise taranan gazetelerin hepsinde boşanma haberlerine hiç rastlanılmamış, o dönemdeki sayısal verilerin ışığında boşanmanın az olduğu bilinmektedir. Fakat rakam az da olsa basına böyle bir haberin hiç yansıtılmadığı dikkatten kaçmamıştır. Bu da toplumda boşanmanın çok hoş karşılanmadığının göstergesi olarak kabul edilmiştir.

3. 5. Antalya’da Aile Kurumuna Dair Canlı Tanıklar

Antalya’da aile kültürüyle ilgili bilgilerimizi toplarken yaşayan canlı tanıklardan önemli ölçüde faydalanarak şehrin ailevi yapısı hakkında doğrudan sağlıklı bilgiler edinilmiştir. Aşağıda Antalya’nın yerli aileleri ile yaptığımız söyleşilerle şehrin aile kültürüne ışık tutulmaya çalışılmıştır. Her ailenin yaşadıkları anlatılırken kültürel öğelere, gelenek ve

⁴⁴⁶ “Türk Kadını ve Erkeği”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 27. 2. kanun. 1993.

⁴⁴⁷ “Sıhhatli bir çocuğun sevdiği ve nefret ettiği şeyler”. *Resmi Antalya Gazetesi*, 23. 04. 1935.

göreneklere değinilmiştir. Burada sözlü tarih çalışmasıyla Antalya ailesi üzerine edinilen bilgiler derlenmektedir.

Hüseyin ÇİMRİN:⁴⁴⁸Antalyalı araştırmacı Hüseyin ÇİMRİN ile yaptığımız sohbetle hem kendi ailevi yaşamları, hem de Antalya'nın aile yaşamı ile ilgili aydınlatıcı bilgilere erişmemize yardımcı olmuştur.

1946 doğumlu Hüseyin Bey, Üsküp göçmeni İbrahim Sami ile Selanik mübadili Havva çiftinin üç çocuğundan en büyüdür. Balkan Savaşları sonrasında gelip Antalya'ya yerleşen babası memleketi Üsküp'e bir daha dönmemiştir. Babası İbrahim Sami Bey annesi Havva Hanım'ı kaçırarak evlenmiştir. Bu yüzden Havva Hanım'ın ailesi kızlarına damatlarına ve torunlarına karşı yıllarca soğuk ve mesafeli bir tavır sergilemişlerdir. Bu olaydan anladığımız ise Antalya'da ailenin müsaadesini almadan evlenme durumuna hoş bakılmadığıdır. Hüseyin Bey de bu durumu teyit etmiştir. İbrahim Sami Bey ve Havva Hanım çiftinin üç çocukları olmuştur. İkbâl (1942) , Hüseyin (1946), Cenân (1950) isimlerini vermişlerdir. Babası gazoz fabrikası açmıştır. Bu da şehrin ekonomik yapısı hakkında bize farklı bir bilgi sunmaktadır. Antalya'da ailenin ekonomik yapılanmasında farklı bir meslek olarak karşımıza çıkmaktadır. Hüseyin Bey 10 yaşında iken babasını kaybetmiştir. Ailenin en büyük erkek çocuğu olmasından dolayı evin bütün maddi ve manevi sorumluluğu 10 yaşında olmasına rağmen omuzlarına yüklenmiştir. Hüseyin Bey'in ailesini ve hayatını kaleme alırken Antalya'daki aile yaşantısı hakkında önemli ipuçları edinmekteyiz. Annenin kaçarak evlenmesinden dolayı babanın ölümünden sonrada annenin akrabalarından gereken desteği Hüseyin Bey ve ailesi maalesef görememişlerdir. Aslında o dönemlerde Antalya'da geniş aile yapılanması hâkimken yani aile üyelerinin birbirine destek olduğu aile, bu tür sınırlı sayıda farklı örneklerle rastlamaktayız. Yine bu aile yapılanmasının oluşmasında göçmenlerin çektikleri sıkıntılar, psikolojik etmenlerin aileye yansıdığını görmekteyiz.

Hüseyin Bey'in anlatımlarında babasının sert bir mizaca sahip olduğu, ailenin reisi olarak babanın görüldüğü ve aile içi ilişkilerde bir ketumluğun söz konusu olduğu ifade edilmiştir. Verilen bu bilgilerin yalnızca Hüseyin Bey'in ailesi için geçerli olmadığı Antalya'nın genel aile yapısında evin reisi olarak babanın kabul edildiği ve çocukların babadan hayli çekindiği saygının üst düzey olduğu bir aile yapısının varlığından söz edebiliriz. Babasının ölümü üzerine evin reisi konumuna geçen Hüseyin Bey, ablası evlenirken babanın görevini üstlenerek çeyizini almıştır. O dönemde çeyiz âdeti Antalya'da çok önemsenen, atlanılmaması gereken bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelde sedir çaktırılır, kaneviçe örtüler işlenir, çeyiz sandığı, sini ve altlığı dönemin önemli çeyizleri

⁴⁴⁸ Hüseyin ÇİMRİN'le "Aile" üzerine söyleşi, 24.02.2018, Muratpaşa-Antalya.

arasında görülmekteydi. Bazı zengin aileler ilerleyen süreçlerde masa alarak çeyizin içine onu da eklemişlerdir.

Antalya’da evler eskiden genelde büyüktür, kalabalık aile şeklinde yaşandığı için her oda bir aileye tahsis edilmiştir. Yemekler genelde ortak olarak yenilir, gece yatmak için herkes odalarına çekilirdi. Ailenin hâkimi yalnızca erkek değildir, en yaşlı erkektir. Son sözü en yaşlı erkek vererek karar mekanizması ona aittir. Kadınların hakları daha sınırlı olarak yansımıştır. Evlilik yaşları çok küçük değildir. 18 yaşının altında olduğu nadir olarak görülmektedir. Bu ise verilen istatistikî rakamları da teyit etmektedir.

Hüseyin Bey’den edindiğimiz bilgilere göre o dönemle ilgili Antalya içerisinde birçok farklı aile yapılanmasını barındırmaktadır. Süregelen zaman içerisinde bu yapılanmalar çeşitli değişimlere maruz kalmışlardır. Mübadiller, yerliler ve göçmenler arasında belirli farklar vardır. Antalya’da aile evin reisi dediğimiz erkek egemenliği üzerine kuruludur. Şehir merkezinde Girit, Mora, Kıbrıs ve Balkan ülkelerinden gelip yerleşen halk, yerliler, Arap menşeli (Mısır kökenli), Karaferye (Romanlar) ve civardan göçüp gelen Yörükler vardı. Yerli halkın gözünde Girit, Mora, Kıbrıs ve Balkan ülkelerinden gelip yerleşen halkın ekonomik olarak diğer yaşayan halktan daha iyi olduğu; buna karşın Arap menşeli halk ile Karaferyali Romanlar ekonomik olarak biraz daha kısıtlı kesimde idi. Bu anlatılan grupların hepsinde aile kültürü farklılıklar göstermektedir. Ayrıca Girit, Mora, Kıbrıs ve Balkan ülkelerinden gelip yerleşen göçmenler yerli halka göre daha laik bir yaşantıya sahip olup, bu kıyafetler ve yaşamlarındaki modernlikle tebarüz etmiştir.

Antalya aile kültürünü hayatına yansıtan Hüseyin Bey kendisi evli iki çocuk babasıdır. İlk evliliğini 1969 yılında Keriman Hanım’la yapmış bu evlilikten Berna Nilay (1971) ve Cem Burak (1981) dünyaya gelmiştir. 1991 yılında kanser sebebiyle eşini kaybetmiştir. 1992 yılında Habibe Hanım’la ikinci evliliğini yapmıştır. Antalya’da yaşayan tüm kesimlerde düğün âdeti mevcuttur. Hemen hemen düğünler benzer özellik taşımaktadır. Hüseyin Bey de ilk eşiyle bir gece düğün yaparak nikâhla evlenmişlerdir. O dönemde resmî nikâh yapılırken, bunun yanında dinî nikâhta yapılmaya devam edilmiştir. Düğünler davul, zurna ve karşılama şeklinde yapılırdı. Başlık parası denilen bir uygulama söz konusu değildi. Çiftlerin ev kurması esnasında erkek tarafı sadece yatak odasını alırken, diğer tüm eşyalar kız tarafından yapılmıştır.

Yalçın MAYTALMAN;⁴⁴⁹ Antalya’nın eski ve önemli simalarından biri olan Yalçın Bey’den hem kendi ailesiyle hem de şehrin aile kültürü ile ilgili yaptığımız sohbetleengin bilgiler edindik.

⁴⁴⁹ Yalçın MAYTALMAN’la “Aile” üzerine söyleşi, 03.03.2018, Muratpaşa-Antalya.

Yalçın Bey 02.04.1934 tarihinde Antalya’da doğmuştur. Yenikapı ve Bahçelievler’de yaşamını geçirmiştir. Annesinin ismi Nushet, babasının ismi ise Şahap’tır. Annesi Türkiye’nin ilk ebe okulu olan İstanbul Üniversitesi Ebelik mezunudur. Babası ise gümrük müdürüdür. Yarkın ve Ersin isiminde (1938) ikiz kardeşleri vardır. Yalçın Bey’in annesi 17 yaşındayken babasının isteği üzere o dönem Antalya’nın ileri gelenlerinden biri olan Osmanlı Bankası Müdürü Nesip Bey ile nişanlanmıştır. Nesip Bey o dönem 33 yaşındadır. Annesi aslında bu nişanlılığı yaş farkından ve başka nedenlerden ötürü hiç istemediği halde, o dönem babasına karşı gelemediğinden kabul etmek durumunda kalmıştır.

Burada iki detay dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan ilki Antalya’da evliliklerde sosyal statünün önemsendiği, toplumun önde gelen aileleri arasında evliliğin yaygın olduğudur. İkincisi ise babanın sözünün evde çok güçlü olduğu, evliliklerin babanın isteği doğrultusunda yapılabildiğidir. Nushet Hanım nişanlısından ayrılarak Şahap Bey’le nişanlanmıştır. 1927 yılında Dr. Galip Kahraman tarafından ilk medeni nikâhları kıyılmıştır. Küçük bir merasim yapılmıştır. Bu merasimde gelinlik ve damatlık gibi nikâha özel kıyafetler giyilmiştir. Düğünden sonra gelin ve damat faytona binerek şehirde dolaşmışlardır.

Nushet Hanım ebelik yaptığı için Antalya’da birçok eve girip çıkıyor ve şehirdeki birçok kesimden aileyle muhatap olma olanağı buluyordu. Yalçın Bey’in anlatımlarına göre; o dönemlerde doğumlarda ebe hanımın çantasına bahşiş konulur, bahşişler kişilerin ekonomik durumlarına göre değişirdi. Zengin aileler çok yüksek bahşişler ve hediyeler verirken diğer aileler ise daha mütevazı hediyeler vermekteydi. Doğan çocuklar erkek olursa hediye miktarında önemli ölçüde artışlar olduğunu görmekteyiz. Yalçın Bey doğduğunda da dedesi onun için kurban kesmiştir. Doğumlarda kurban kesme hali vakti yerinde olan ailelerde yaygın olarak uygulanmaktaydı. Yine doğumun 7. gününde ebe hanım gider, bebeğin ilk banyosunu yaptırır. Zengin aileler konu komşuya yemekler verir, 40. gününde ise Mevlüt okutulurdu. Nushet Hanım o dönemde toplumda farklı rollerde üstlenmiştir. Ebe olduğu için birçok eve girip çıkma olanağı bulduğundan dolayı kız isteme gibi durumlarda “ebe hanım sen bilirsin bize bilgi verir misin” ya da “aracı olur musun” gibi isteklerle sık sık karşılaşmıştır.

Yalçın Bey aile ilişkilerinde annesinin sözünün fazlaca geçtiğini, babasının daha sakin bir yapıda olduğunu ifade etmiştir. Tüm aileler de bu böyledir denemez. Her ailenin kendi içinde farklı yapılanmaları vardır. Genelde çekirdek aile içinde devam eden ilişkiler daha yoğun olarak görülmektedir. Kardeşler arasında güzel bir uyum vardır. Herkes birbirini çok sever fakat aile içinde ilişkiler mesafelidir. Mesela çok fazla sarılmanın olması ifade edilmiştir. Yukarda ifade ettiğim gibi bu Yalçın Beylerin ailesi için geçerli bir durum.

Yalçın Bey'in söylemlerine göre; evlilikler genelde görücü usulü olurdu, Antalya'nın merkezinde yaygın olarak medenî nikâh yapılmaktaydı. Cumhuriyet uygulamalarına ciddi anlamda bir bağlılık söz konusuydu. Evliliklerin yaygın olarak gruplar arasında yapıldığı, mesela Girit göçmenlerinin, Selanik mübadillerinin, Antalya yerli halkının veya Yörüklerin kendi aralarında evlenmeyi tercih ettiği görülmektedir. Fakat istisnai örnekler de tabii ki vardır. Düğünlerde genelde çalgılı eğlence olurdu. Fakat çalgıcılar kadınları görmesinler, kadınlar da rahatça oynayıp eğlenebilsinler diye çalgıcılar bir perde arkasında bırakılırdı. O dönemde şehirde boşanma diye bir şeyin çok nadir olduğu, boşanmaya hoş bakılmadığı ifade edilmiştir.

Şehirde sık sık baloların düzenlendiği bu balolara katılımın ailece olmasının zorunlu olduğu gözlenmiş ve aile kültürünün devamlılığı sosyal etkinliklerle koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Yukarda ifade ettiğimiz gibi Cumhuriyet'in uygulamaları önemsenmiştir. Çünkü balo kültürü de bir Cumhuriyet geleneği olarak geçmiştir. Bu baloların yine önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bu işlev; toplumun birbiri ile kaynaşması, tanışması ve şehrin geliştirilmesi bakımından bir araya gelme ve bunu devam ettirme amacıyla çok uygun ortamlar olarak görülmüştür. Hatta canlı tanıklarımızın anlatımına göre bazı gençlerin bu balolarda birbirlerini görerek evlilik amacıyla tanıştıkları durumlar bile meydana gelmiştir.

Antalya'da sağlam bir aile kültürü ve terbiyesi altında yetişen Yalçın Bey 1963 yılında Aysel Hanım'la hayatını birleştirerek bu evlilikten Tögen ve Noyan isminde iki çocuğu olmuştur. Antalya'nın aile kültürü hakkında, gelenek ve görenekleri ile ilgili birçok bilgiyi Yalçın Bey'in yaşamı içinde edindik.(bk. Fotoğraf: 1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14)

Nigar KİRACIOĞLU;⁴⁵⁰Antalya'nın önemli simalarından olan Nigar Hanım'la çok eski yıllara giderek Antalya aile yaşamı ile birçok farklı bilgiye eriştik.

Nigar Hanım 1921 yılında Rodos adasında dünyaya gelmiştir. Babası iş bulmak için Rodos'ta İtalya tebaasına geçmiş, 1936 yılında ise Türkiye'ye yerleşmişlerdir. O dönemde 15 yaş civarındadır. Haşım İŞCAN mahallesinde oturmuşlardır. Ekonomik olarak büyük zorluklar çekmişler ellerindeki hazır parayı da bitirmişlerdir. 1939 yılında Selanik göçmeni olan Muharrem Bey ile görücü usulü ile evlenmiştir. Uzaktan birbirlerini görmüşlerdir. Bu evliliği hiç istememesine rağmen babasının sözünü bir emir gibi kabul edildiği için evlenmeye mecbur kalmıştır. Diğer canlı tanıklarımızdan dinlediğimiz gibi Nigar Hanımların ailelerinde de evin reisi erkek olarak kabul edilmiştir. Burada dikkat çeken detay ise aile Rodos'tan gelmesine rağmen hala Anadolu kültürünün evlerinde değişmeden devam ettiğini

⁴⁵⁰ Nigar KİRACIOĞLU ile "Aile" üzerine söyleşi, 10. 03. 2018, Muratpaşa-Antalya.

görmekteyiz. O dönemde kadınların çalışması ayıp karşılandığı Nigar Hanım'ın iş hayatına girmesine eşi izin vermemiştir.

Nigar Hanım ile Muharrem Bey'in resmî nikâhları o dönemde belediyede kıyılmıştır. Şöyle bir durum oluşmuş: Nişanlanınca erkek tarafı Vazgeçme gibi bir durum söz konusu olmaması için ısrarla düğünden önce resmî nikâh kıyılmasını istemişler. Erkek tarafının iteği kabul görmüş, düğünden 3 ay önce nikâh kıyılmıştır. Bunun yanında dinî nikâhları da yapılmıştır. Dinî nikâh düğün günü kıyılmıştır. Nikâhta vekil kullanılmıştır. O dönemle ilgili evlilik adetlerini Nigar Hanım'dan ayrıntılı bir şekilde edindik. Örneğin nişan kesinlikle yapılır, nişan yapmayan aile çok nadir olarak görülürdü.

Nigar Hanım'ın nişanında dönemin âdeti olduğu için eğlence düzenlenmiş, cümbüş ve def çalınmış, oyunlar oynanmıştır. Yine nişanda geline bir çift küpe ve bir bilezik takılmıştır. Aslında o dönem için bu takılanlar önemli sayılabilir. Fakat Nigar Hanım takıları az bulduklarını da ifade etmiştir. Düğünleri Pazar gününe rastlayan 13 Mayıs 1939 tarihinde olmuştur. O dönemde Nigar Hanım 18 yaşındadır. Antalya'da evlenecek kızların genelde 17, 18 yaş civarında olduğunu ifade etmiştir. Eşi Muharrem Bey ile aralarında 12 yaş vardır. Muharrem Bey 30 yaşındadır. Yaş farkı o dönemlerde normal karşılanmaktadır. Tabii erkeğin genelde büyük olması normal karşılanmaktadır. Kına gecesi tertip edilmiş, kadınlar arasında eğlence düzenlenmiştir. Kınada üç etek benzeri yöresel bir elbise giydirilmiştir. O dönem için ilginç bir şey yaşanmıştır. Nigar Hanım ağlamamak için eline kına yaktırmamıştır. Çünkü kına gecelerinin en önemli ayrıntısı kınanın geline yakılmaması görülmüş bir olay değildir.

Düğün günü gelin ve damat taksiyle alınmıştır. O dönemde Antalya'da sadece üç taksi bulunmaktaydı. Bu taksilerden biri gelin arabası olarak kullanılmış, taksinin arkasına faytonlar dizilmişlerdir. Bu faytonlarda misafirler düğün konvoyuna eşlik etmişlerdir. Gelin eve geldiği zaman kayınvalidesi bahçede kurban kesmiştir. Yine kayınvalide gelinin koltuğunun altına Kuran-ı Kerim sıkıştırmış, gelinin ağzına lokum koymuştur. Sebebi ise evliliklerde ağızlarının tadının bozulmadan, Kuran'ın yolundan ayrılmadan devam etmesi temennisidir. Bir de gelin eve girerken ayna gösterilmiş, fakat bunun neden yapıldığını Nigar Hanım da anlayamamıştır. Böyle bir adet de düğünlerde genelde uygulanmaktaydı. Bahçede misafirlere yemekler verilmiş, şerbetler ikram edilmiş, damat akşam namazından sonra ilahiler eşliğinde gelin odasına gelmiştir. Bu da evliliklerde dinî vecibelerin uygulandığını göstermektedir. Ertesi gün tüm komşular, kadınlar genelde gelin görmeye gelerek gelinin çeyizlerine ve evine bakarlar. Nigar Hanım'a çeyiz olarak ipekli örtüler, sandık, masa sandalye, iğne oyaları, oyali yazmalar, yatak ve yorganlar verilmiştir. İçi burularak Rodos'tayken ekonomik durumlarının çok iyi olduğunu, Antalya'ya gelince

ekonomileri bozulduğu için çeyizinin az olduğunu ifade etmiştir. O dönem kayınvalideyle birlikte oturmak adettir, Nigar Hanım 4 ay gibi kısa bir dönem oturmuştur. Kayınvalideye “Anne” diye kayınbiraderlere “Abi” diye hitap edilirdi. Kayınvalidenin yatağı yapılırdı, o uyumadan uyumazdı. Bu evliliğinden Nigar Hanım’ın üç çocuğu dünyaya gelmiştir.

O dönemde bayramlarda, kandillerde, doğumlarda tüm aile bireyleri toplanırdı, birlikte yemekler yenirdi. Bir arada olmaya özen gösterilirdi. Bir de mübadil ve göçmen oldukları için genelde çekirdek ailelerde ilişkiler yoğundu çünkü geniş aileler parçalanmak zorunda kalmışlardır. Farklı yerlere yerleşilmiş yâda gelmeyenler olduğu için geniş aileler kopmuştur. Bu durum maalesef ailelere çok ağır psikolojik yük getirmiştir.

Nigar Hanım Antalya’ya yerleşince şartlardan ötürü birçok adetlerini tam manasıyla uygulayamadıklarını ifade etmiştir. Örneğin Rodos’tayken düğünler bir hafta yapılır, düğün sahibi hamam tutar tüm misafirlere sabun dağıtarak bu hamamda ağırlarmış, fakat bu Antalya’da uygulanmamaktadır. Devam eden adetleri de vardır. Rodos’tayken doğumlarda loğusa şerbetleri kaynatılıp misafirlere ikram edilirmiş, aynı adet Antalya’da devam etmiş, loğusa şerbeti misafirlere doğumlarda ikram edilmiştir. Ölümelerde ise 40 gün yas tutulup hamama ve düğüne asla gidilmez, gidenler de kınanmış. (bk. Fotoğraf:15.16.17.18.19.20.21.22.23.24)

Ahmet VATANLAR;⁴⁵¹ Antalya’nın eski ve önemli simalarından biri olan Ahmet Bey’le hem kendi aile yapıları hem de Antalya’nın aile yapısı üzerine güzel bir söyleşide bulunduk. Ahmet Bey’in ailesi 1925 yılında Selanik’ten Antalya’ya yerleştirilmiş ailelerden birdir. Tabiri caizse mübadillerdendirler. Giden Rum ailelerden birinin evi olan Kaleiçi’nden bir ev verilmiştir. Selanik’te evlerini, mallarını, geçmişlerini bırakıp gelmek aile için büyük bir travma oluşturmuş, hayatlarına da sık sık yansımıştır. Babasının ismi İsmail annesinin ismi ise Hanife’dir. Hem annesi hem de babası Selanik göçmenidir. Bu da bizde göçmenlerin kendi aralarında evlendikleri fikrini güçlendirmektedir. Selanik göçmenleri kendi aralarında evlenmeyi tercih etseler de akraba evliliğini kesinlikle ret ediyorlar. Ahmet Bey üç aylıkken annesini kaybetmesi üzerine babası 2 yıl boyunca evlenmeden çocuklarına kendisi bakmış, çevre baskısı ve hem çalışıp hem de çocuk bakımını üstlenmek zor geldiği için yeniden yine Selanik göçmeni olan Fatma Hanım’la ikinci evliliğini gerçekleştirmiştir.

Üvey anne tarafından büyütülen Ahmet Bey 17 yaşına kadar öz annesi zanneder, 17 yaşından sonra üvey annesi olduğunu öğrenir, fakat duygularında hiçbir değişikliğe sebep olmaz; anne oğul ilişkileri aynı şekilde devam eder. Ahmet Bey’in kendisinden 2 yaş büyük bir yani 1940 Yaşar isimli bir ablası vardır. Aile ilişkileri gayet iyidir, babanın sarsılmaz bir

⁴⁵¹ Ahmet VATANLAR ile “Aile” üzerine söyleşi 25. 03 2018, Muratpaşa-Antalya.

otoritesi vardır. Ahmet Bey ifadelerinde anne ve babasının çocuklar uyumadan asla uyumazlar, çocuklar uyanmadan uyanırlarmış, *“hiçbir zaman anne ve babamı uyurken görmedim”* demiştir. Bu da o dönem için aile disiplinin ne kadar önemli olduğunu bu örneklerle tekrar görmekteyiz. Ahmet Bey 1965 yılında Nazlı Hanım’la evlenmiştir. Evliliğini yaparken eşine şu şartı koşar: *“annem bizimle yaşayacak ömrünün sonuna kadar bunu kabul ediyorsan evlenelim şartımı kabul etmiyorsan bu evlilik gerçekleşemez”* diyor. Bu olay ailenin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu evliliğinden üç kız çocuğuna sahip olan Ahmet Bey kızlarına da aile kültürünü vermeye çalışarak yetiştirmiştir. Ahmet Bey’den öğrendiğimiz bilgilerden yola çıkarak o dönem kendi aile ve ahabap çevrelerinde ailelerin çok çocuklu olmadıklarını ve genelde tek evlilik yaptıklarını görmekteyiz. Akraba ilişkilerinde gayet sıcak olduklarını, hem anne hem de baba tarafıyla sıklıkla görüştüklerini ifade etmiştir. Ev gezmelerinin ziyaretlerin genelde yakın akrabalara yapıldığını bilmekteyiz.

Ahmet Bey’in kendi hayatından verdiği kesitlerle Antalya kültürü ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmaktayız. Örneğin; nişan kız evinin bahçesinde, düğün ise kız evinin bahçesinde veya erkek evinde yapılmaktadır. Medeni nikâh muhakkak genellikle de düğünden bir hafta önce, dini nikâh ise düğün gecesi yapılmaktadır. Düğünden ertesi gün gelin alma yapılır. Kına gecesinde ve nişanlarda def çalınırdı. Düğünlerde ise davul zurna çalınırdı. O dönemde boşanma çok ayıplanıyor boşanan insan da çok çok nadir görülüyor. Hatta evlenmeden önce iki tarafın ailesi de ölünceye kadar aynı yastığa baş koyacaksınız diye tembihlerde bulunuyor. Ahmet Bey babası öldükten sonra üvey annesini yanına almıştır. O dönemde dini gereği olarak üvey annesine yeniden evlenmek istiyor musun, diye sormuştur. Üvey annesi bu soruya çok alınmış, fakat Ahmet Bey bunun bir adet olduğunu ifade etmiştir. Onların evinde de geleneksel bayram, doğum, düğün adetleri tam anlamıyla uygulanmış, hatta kızlarından birine rahmetli annesinin ismin vermiş, diğerine de üvey annesinin ismini vermek istese de üvey anne kabul etmediği için vermemiştir.

Ahmet Bey genelde kendi çevrelerinde evlilik yaşının 18 olduğunu, daha küçük yaşlarda evlilik yapıldığına çok rastlanılmadığını ifade ediyor. Aile ve komşuluk ilişkileri gayet samimi ve iyi niyet çerçevesinde geliştiğini söylemiştir. Baba eve gelmeden kesinlikle sofraya oturulmaz, yemekler genelde yer sofrasında yenilirdi. Her ailede aynı şekilde olmasa da kız tarafı genelde evin eşyalarını alır erkek tarafı ise takı ve durumları varsa evi almaktadır. Bu bilgiler Ahmet Bey’in bize Antalya’daki aile yaşamı ve kültürü ile ilgili izlenimleridir.

Antalya’nın aile kültürü ile ilgili yaptığımız araştırmanın bir ayağı da canlı tanıklarımızla yaptığımız söyleşilerdir. Bize Antalya ile ilgili çok değerli bilgilerini sunmuş tecrübelerini ve anıları paylaşmış dört tanığımızın hayatlarına dokunurken dönemle ilgili

birçok kıymetli detaya erişme şansını elde ettik. Onlar bize hayatlarını, evliliklerini, ailelerini anlatırken Antalya'nın geçmişten günümüze kadar ulaşan adet ve töreleri ile ilgili birçok şey öğrendik. Ayrıca şehrin içinde farklı kültürlerden (yerli Antalyalılar, Yörükler, Mübadiller, Göçmenler) aile yaşamı, kız isteme, nişanlar, düğünler, doğumlar, mevlitler, çeyiz, takı vs ilgili önemli bilgilere ulaştık.

3. 6. Evlenme Adetleri ve Gelenekleri

Antalya'da göçlerin etkisiyle birçok grubun bir arada yaşadığı, bu grupların her birinin kendi örf ve adetlerini yaşatmaya çalıştığı, bu örf ve adetlerden bazılarının topluluklar arasında benzeştiği, bazılarının ise farklılaştığı görülmektedir. Bazı kaynaklarda Antalya'da evlilik yaşı kızlarda 12 ile 18 arasında değişmektedir. Antalya'daki tüm gruplarda düğün kültürünün yaygın olduğu, düğünlerin davul zurna ve karşılama şeklinde yapıldığı görülmektedir. Cumhuriyetle birlikte düğünlerin danslı çay partileri şekline de dönüştüğü görülmektedir. Antalya'da başlık parası gibi bir uygulamanın örneği yoktu. Evliliklerde erkeğin sadece yatak odasını aldığı, kız tarafının ise evin diğer tüm eşyalarını temin etmesi dikkatimizi çeken ve Anadolu'nun diğer yerlerinde pek görülmeyen bir adettir.

Aileler yetiştirdikleri çocuklarının da kendileri gibi saygın bir yuva kurmaları için büyük bir gayret ve titizlik içinde çevresinde bulunan bütün komşu ve tanıdıklarıyla yakın temas halinde bulunurlardı. Bugünlere gelinceye kadar, yakın uzak bütün aileler arasında hiç kimseye sezdirmeden tam bir gizlilik içinde, yapılan tarama şeklindeki araştırma ve bilgi toplamaları sonunda münasip görülen ailelerin bazı aracılar vasıtası ile fikirler öğrenilirdi⁴⁵².

Evlenme çağına gelen oğlu için anne ve baba önce çevresinde kız aramaya karar verir. Bütün akrabalarının da fikrini alarak genç kızı olan eve tanışsın tanışmasın kız görmeye gidilir. Bir günde 2-3 kız görmek için ziyaretler yapılır. Bütün görülmüş olan genç kızlar içinde bir tanesi üzerinde karar verilir⁴⁵³.

Yoklama şeklinde alınan bilgilerden sonra oğlanın çok yakın akrabaları kızı resmen isteme ziyaretine giderler. Artık kızı isteme işlemine geçilir. Erkek evinin sözcülüğünü alan kimse, kızı anne ve babasından ister. Bu isteme daha ziyade perşembe, cuma günlerine denk getirilir. (Dini yönden hayırlı günler kabul edilir)⁴⁵⁴. Bu esnada, kaynana ve diğer yakınları geldikleri evde görülen samimi durum esnasında kızın, her hal ve hareketini tekrardan gözden geçirirler ve hatta ziyaretin karşılama ve uğurlama kısımlarında kızın nefesinde ve vücudunda hoş gitmeyen bir koku olup olmadığını öğrenmek için el öpme

⁴⁵² Akıncıoğlu, 2001: 104.

⁴⁵³ Çimrin, 2012: 363.

⁴⁵⁴ Çimrin, 2012: 363.

sırasında büyük bir dikkatle ve kimseye sezdirmeden kıza sarılarak öperler ve bu maksatla sık sık ziyaretler yaparlardı⁴⁵⁵.

Söz kesme merasimi kız evinde yapılır, oğlan evine ait bazı hanımların da bulunduğu, haremlik ve selamlık şeklinde yapılan bu toplantılarda, her iki tarafta dualar ederler ve verilen sözü teyidi olarak ayrılışlarında bu toplantıya katılan oğlan evi tarafları erkeklere işlemeli güzel bir mendil ve damada da, içinde birer gömlek, kravat, mendil ve bir çorap bulunan, kızın kendi elleriyle işlediği süslü bir bohça, “*Söz Kesme Hediyesi*” olarak gönderilirdi⁴⁵⁶.

Söz kesme töreni sonunda nişan töreni yapılır. Bu tören her iki tarafın anlaşmasına göre ayarlanır. Basit olarak aileler arasında sade bir tören olabileceği gibi bir nişan töreni de düzenlenebilir. Âdete göre nişan için bir salon tutulur. Sadece kadınlar toplanır. Nişanı olacak kızı yüksek yere oturturlar. Her iki tarafın akraba ve dostları gelirler. Çalgı takımı nişan salonunu görmeyecek şekilde yerini alır. Özellikle bu tören gündüz yapılır. Herkes oynar; oyunlar genellikle hareketli ve tek olarak oynanan yerel oyunlardır⁴⁵⁷.

Antalya’da evlenme adetlerini incelerken birçok farklı kaynaklardan edindiğimiz bilgilere ulaştık. Antalya’da düğün hazırlıklarına en az bir hafta önceden başlanırdı. Güveyi eve katma tabir edilen gerdek gecesi perşembe günü akşamı olduğuna göre, düğün hazırlıklarına cuma akşamı gününden geçilirdi. Bugünün gecesinde kız evine erkeğin yatağı, yorganı, çanağı, tabağı, gelin için yaptırdığı gelinlikler ve takılacak ziynet oğlan evi tarafından götürülürdü⁴⁵⁸. Pazar günü gelin hamamı, çarşamba günü gecesi de kına gecesi yapılırdı. Gelin hamamına ve kına gecesine bir hafta evvelinden çığırıcılar çıkarılır, eş ve dost bu eğlencelere davet edilirdi. Gelin hamamı öğle yemeğinden önce yapılır, şehrin büyükçe bir hamamı akşama kadar kiralanır ve gelin çalgı ile hamama götürülür. Hamamda oyun ve eğlenceden sonra kız evi tarafından davetlilere mumlar dağıtılır. Çalgı önde olduğu halde gelin, ellerinde mum yanmış tellak kadınlar tarafından hamamın ortasındaki şadırvanın etrafında türkü söyleyerek üç defa dolaştırılır ve üçüncü devirde hamama girilir. Gelin hamama girdiği zaman gelinin ve akrabalarının öğle yemeği güvey tarafından kebab ve tandır olarak gönderilir⁴⁵⁹.

Yine başka bir kaynaktan edindiğimiz bilgiye göre; düğün Antalya’da üç gün sürer. Antalya’da düğün, kız evinin büyük bir masrafa girmesi olarak kabul edilir. Çünkü kız evi bütün eşyayı yapmak zorundadır. Bunun karşılığında erkek evi sadece gelinlik kıyafeti ve çok az eşyayı yapar. Birinci gün kız evinin hazırlamış olduğu çeyiz erkek evinin gönderdiği

⁴⁵⁵ Akıncioğlu, 2001: 104.

⁴⁵⁶ Akıncioğlu, 2001: 105.

⁴⁵⁷ Çimrin, 2012: 363.

⁴⁵⁸ Türk Akdeniz Dergisi,10.

⁴⁵⁹ Türk Akdeniz dergisi,10.

arabayla gelinin oturacağı eve götürülür, bu da başlı başına bir törendir. Eşya taşımak için tutulan araba ve taşıyıcılara mendil, havlu, yazma gibi hediyeler verilir. Davul ve zurna önde olmak kaydı ile caddelerden geçilerek gelin evine eşyalar indirilir. Aynı gün veya ertesi günü kız evinin yakınları kız çeyizini eve yerleştirirler. Bu tören hafta başına denk getirilir. Çarşamba günü veya hafta ortası her iki tarafın akrabaları ve kızın arkadaşları hamama giderler. Buna “gelin hamamı” denilir. Hamamda yıkanılır ve renk renk mumlar yakılır. Aynı günün akşamı bu kına gecesi yapılır. Şimdilerde bu tören cumaya veya cumartesiye denk getirilir. Kına gecesinde mahalli çalgılardan yararlanılarak bir eğlence yapılır. Bu eğlencede kına hazırlanır. Yaşlı bir kimse tarafından sağ ise kızın anneannesi tercih edilir, kınası yakılır⁴⁶⁰.

Kına gecesinin ertesi günü düğün yapılır. Düğün genel olarak perşembe veya pazar gününe tesadüf ettirilir. Geleneksel olarak yalnız kadınlar katılırlar. Bazı aileler düğün yerine nikâh töreni ile birlikte bir kutlama yaparak düğünü bir defada bitirirler. Bazı ailelerde düğünden birkaç gün veya bir hafta önce her iki ailenin yakın fertleri ile kız evinde nikâh töreni yaparlar. Düğün gecesi toplanan halkın bütün gözleri gelinlik kızdadır. Bu arada kıza dikilen gelinlik, neler alınmış, neler dikilmiş hep söz konusu edilir. Kız çeyizinin oğlan evine gitmesinden hemen sonra, kız evine oğlan evinden “düğün kofası” gönderilir. Misafirler belli bir saatte toplanır. Çalgı eşliğinde oyunlar oynanarak bu düğün töreni eğlenceli bir şekilde devam ettirilir⁴⁶¹.

Gelin her arkadaşı ile ayrı ayrı oynar. Damat ve gelin salondan ayrılırlarken başlarına para, şeker, leblebi gibi şeyleri avuç avuç atarlar. Salona gelmeden önce taksi ve otobüslerle her iki tarafın misafirleri şehir içinde dolaştırılır. Aynı şekilde salondan çıkarken de taksi ve otobüslerle misafirleri evlerine götürürler. Gelin ile damat oturacakları eve götürülerek damadın arkadaşlarınca gerdeğe sokulur. Damadın sırtına vurmak da adettir⁴⁶².

Yine düğünün önemli adetlerinden biri de geline ziynet ve damada düğün hediyesi alınmasıdır. Belirlenen bir gün gelin ve damat tarafı bir araya gelerek kuyumcuya giderler, gelin ve damada hediyeler alınır. Düğünün hediyeleri maddi duruma ve zevklerine göre seçilerek alınır. Bu durumlarda oluşabilecek sorunlar sağduyulu bir şekilde çözülmeye çalışılır. Tüccarlardan ev eşyası alınarak bu eşyalar eve getirilir, akraba, komşu ve tanıdıklar eve gelerek eşyalara bakarlar. Kızın annesi tarafından hazırlanmış el emeği bazı eşyalarla,

⁴⁶⁰ Çimrin, 2012: 364.

⁴⁶¹ Çimrin, 2012: 365.

⁴⁶² Çimrin, 2012: 366.

sonradan alınmış olan bütün ev eşyaları oğlan evine getirilip, oğlan evinin isteğine göre yerleştirilir⁴⁶³.

Yörüklerde ise kızın isteğinin önemli olması nedeniyle önce onun ikna edilmesi gerekmektedir. Teklif kabul edilince oğlan tarafı koyun kesip pilav pişirdikten sonra bunları çalgıyla kızın obasına gönderir. Kız evinde bunların yenip eğlenilmesi nişan anlamına gelir, kıza yüzük, boncuk, altın vb. hediyeler gönderilir, fakat mecburi değildir. Verilen kız için söz alınır. Bir bohça yapılır içine kahve, şeker ve bir iki tane Osmanlı altını konulur, kız evine gönderilir. Eskiden de şimdi olduğu gibi kız evi naz evi durumundaydı ve bütün incelikleri beklerdi. Yörüklerde nişan âdeti pek yoktur. Sözden sonra fazla zaman geçmeden kız evi tarafında düğün günü belirlenir⁴⁶⁴.

Antalya’da pek yaygın olmasa da akraba ve yakın komşular arasında yaşanan yakın ve samimi hayatın çocukları ve torunları arasında da devamı istenirdi. Bazı ailelerin bu yakın hayatı hiç kesilmeden devamı, bu ailelerin dünyaya gelen bebeklerinin aileler arasında yapılan bir anlaşma ile şimdiden nişanlanmaları kabul ve ilan edilirdi⁴⁶⁵.

Antalya’ya iskânlarının üzerinden uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen Giritlilerin sadece diğer göçmen Giritlilerle evlenmişlerdir. Örneğin 17 Mart 1918 ila 12 Mayıs 1919 tarihleri arasında Antalya’da akdedilmiş olan evlilik sözleşmelerini içeren 68 numaralı Antalya şer’iyye sicilinde Giritlilerin meskûn olduğu Osmaniye mahallesindeki tüm evliliklerin mahalle içinden yapıldığı görülür. İki istisna örnek olan Hamidiye ve Kadiriye ise sadece Giritli göçmenlerin bulunduğu köylerdir. Göçmenlerin bu tercihi daha sonraki yıllarda da devam etmiş, hatta 1960’ların başlarına kadar varlığını sürdürmüştür⁴⁶⁶.

⁴⁶³ Akıncioğlu, 2001: 107.

⁴⁶⁴ Kılınç, 2010: 32.

⁴⁶⁵ Akıncioğlu, 2001: 105.

⁴⁶⁶ Dayar, 2017: 67.

SONUÇ

1908- 1945 ile yılları arasında Antalya'daki aile hayatını incelediğimiz bu çalışmada şehrimizin aile kültürünün zaman içerisindeki önemli değişimini araştırdık. Bu değişimin sebeplerini ve sonuçlarını detaylı bir şekilde dönem içerisindeki parametrelere dayanarak sınıflandırdık.

Araştırmamızdaki en önemli dezavantajlardan bir tanesi 1908 ile 1945 yılları arasında iki tane çok önemli devletin varlığını sürdürmüş olmasından dolayı (Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti) farklı uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Osmanlı Devleti'ndeki aile kültürü ve bunun getirdiği hukuksal anlamdaki kanun ve kararnameler çok farklıyken Türkiye Cumhuriyeti'ndeki uygulamalar çok farklıdır. Yüzünü Doğu kültürüne çevirmiş Osmanlı ailesi ile yüzünü batı medeniyetine çevirmiş, gücünü bilim ve kültürden alan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki aile kültürleri özde aynı olsa da uygulamada hayli değişikliklerin mevcut olduğunu görmekteyiz. Araştırmamızın bir ayağı olan gazeteleri incelerken harf inkılâbının dezavantajları karşımıza çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılan harf inkılâbına kadar gazete ve dergiler Osmanlıca olarak çıkartılmış, harf inkılâbından sonra Latin alfabesiyle çıkartılmaya başlanmıştır.

Tarihin her döneminde bölgenin en önemli göz bebeklerinden biri olan Antalya birbirinden farklı kültür ve inançları içinde barındırmıştır. Osmanlı Devleti'nde Antalya şehri içerisinde birçok farklı kültürün varlığı çok kültürlü bir sosyal yapının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Şehirde Müslüman, Rum, Ermeni, Yahudi ve Kipti gibi birçok farklı etnik ve dini grup yaşamaktaydı, Osmanlının hoşgörülü politikasının sonucu olarak bu gruplar kendi kültürlerini çok rahat bir şekilde yaşayarak aile kültürlerini yeni kuşaklarına aktarmışlardır. Bu dönemde genelde evlilikler kendi cemaatleri içerisinde gerçekleşmiştir. Farklı cemaatler arasındaki evliliklere çok nadir de olsa rastlanıldığı olmuştur. O dönemde Antalya merkezde Müslüman halk kendi içerisinde evlilik yapmakta idi, o dönemki Osmanlı Şerriye sicillerinde evliliklerin genelde aynı çevreden, mahalleden yapıldığını; fakat bu sicillerde dikkatimizden kaçmayan bir detay ise Antalya'da görev yapan askerlerin evliliklerini burada yaparak kaldıklarını görmekteyiz. Bu tarz evlilik yapan asker sayısının hayli fazla olduğu da gözden kaçmayan bir özelliktir. Yine aynı sicillerde boşanma kayıtları da yer almaktadır. Bu kayıtlara bakıldığında Antalya'da boşanmanın çok fazla olmadığını, az da olsa rastlanılan boşanmalarda genelde askerlerle yapılan evliliklerin olduğunu görmekteyiz. Osmanlı Devleti'nin de taraf olduğu; I. Dünya Savaşı şehrin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını

doğrudan etkilemiştir. Savaşın neticesinde şehirdeki farklı kültürler arasında bir çatışma ve kopma meydana gelmiş, erkeklerin çoğunluğu savaşa gitmiş ve gidenlerin büyük bir kısmının savaştan dönmemesi üzerine aile hayatı olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Kadınlar yalnız başlarına kalarak maddi ve manevi olarak ailenin yükünü omuzlamışlar, çocuklar büyük ölçüde baba sevgisinden yoksun olarak yetişmişlerdir, bunun üstüne birde ekonomik sıkıntılar aileye ağır bir darbe vurmuştur.

Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesiyle itilaf kuvvetleri tarafından işgale uğramış, bu işgali kabul etmeyen Mustafa Kemal ve silah arkadaşları tarafından kurtuluş savaşı başlatılmıştır. Bu süreç içerisinde Antalya halkı; erkekleriyle, kadınlarıyla tüm aile halkı ile birlikte Kurtuluş savaşına destek vererek Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna en büyük destekçilerden biri olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte Antalya'da sosyal ve kültürel yapıda çok önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Şehirdeki Gayrimüslüm halk yavaş yavaş şehri terk etmiş, bunlar arasındaki en büyük grup olan Rumlar mübadele öncesi ve sonrasında da tamamen bölgeden ayrılmışlardır. Mübadeleyle birlikte boşlan yerlere Yunanistan'dan gelen Türkler yerleştirilmiştir. Antalya'ya yalnızca mübadiller değil; Rodos, Girit, Kıbrıs ve Üsküp göçmenlerinin de yerleştiğini görmekteyiz. Şehrin kültürel ve sosyal yapısında çok önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu göçmenler şehirde kültürlerini yaşatarak daha çok kendi grupları içerisinde iletişimde kalarak varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda modern bir ülke dizayn edilerek tüm kurumlarda çağdaş uygarlıklar düzeyinde uygulamalar başlatılmıştır. Bunların başındaki ve en önemli olanlarından bir tanesi olan aile kurumu; yapılan yasalarla ve bu yasaların uygulanmasında taviz verilmeyerek yeni bir oluşumun içine sokulmuştur. Örneğin Osmanlı Devleti'nde önceleri şerri hukuk ve töreler hükmünde aile ile ilgili kararlar alınırken, Türkiye Cumhuriyeti'nde 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun'la birlikte aile kurumu içindeki bireyler eşit hale getirilerek devlet tarafından güvence altına alınmıştır.

Antalya Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm inkılâp ve ilkelerine çok çabuk ayak uydurmuş, Medeni Kanun'un tüm kurallarını yaşamlarına uygulamışlardır. Örneğin yaptığımız söyleşilerin bazı bölümlerinde halk övünerek resmi nikâh uygulamaya geçtiği andan itibaren çoğunluğun evliliklerinde kesinlikle resmi nikâh yaptırdığını ifade etmişlerdir. Medeni Kanun'un getirdiği tüm kurallara sıkı sıkıya uyulmuş, aile yaşantısında modern bir yaklaşım benimsenmiştir. Önceleri Antalya'da kadınlar iş hayatında çok aktif değilken zamanla birlikte daha çok ekonomiye katkıda bulunmaya başlamışlardır. Nüfus istatistiklerinden elde ettiğimiz bilgilere göre evlilik desteklenmiş, evlilik yaşlarının erken olduğunu görmekteyiz. Yine bu

istatistiklere göre boşanmanın oldukça az olduğunu görmekteyiz, zaten yaptığımız söyleşilerde boşanmanın diğer tüm Türkiye Cumhuriyeti'nde olduğu gibi Antalya toplumunda da hoş karşılanmadığını öğrendik. Yani Antalya'da ailenin en önemli kurumlardan biri olduğunu devlet ve toplum tarafından bu kurumun sürekli desteklendiğini görmekteyiz

Antalya'daki aile kültürünü tezimizin içerisinde detaylı bir şekilde inceleyerek irdledik. Antalya'da Cumhuriyetin başlarında; mübadiller, göçmenler, yerli halk, Yörükler olmak üzere çeşitli gruplar bir arada yaşamaktaydılar. Aile kültürleri birbirine benzemekle birlikte çok ufak nüanslarla birbirinden ayrılmaktadır. Genel olarak tüm Antalya yöresinde evlilikler görücü usulü gerçekleştirilirken çok nadirde olsa birbirini tanıyarak, severek evlenmelere rastlanılmıştır. Genellikle kız ve erkeklerde evlilik yaşının çok küçük olmadığı görülmektedir. Kızlarda evlilik yaşı 17 ve üstü iken erkeklerde de genelde 19 civarındadır. Ayrıca yine dikkatimizi çeken bir detay ise evliliklerin genelde kendi sosyal çevreleri arasında gerçekleştiğidir. Farklı sosyal çevreler arasında evliliklere çok nadir rastlanılmıştır. Şehir merkezindeki evlilik, doğum, düğün gibi adetler birbirinin çok benzeri özellikler taşımaktadır. Aile birliği kurulurken ilk etapta kız isteme, söz, nişan ve düğün olacak şekilde sıralanmıştır. Bu sıralamaya genellikle uyulduğu fakat adetler gerçekleşirken ailelerin ekonomik ve sosyal durumları bu adetlerde ufak değişimlere sebep olabiliyor. Bazen söz'ü atlayarak direk nişan ya da düğüne geçildiğini, bazen de nişan atlanılarak söz ve düğün yapıldığını görmekteyiz. Ailelerin ekonomik durumlarına bağlı olarak bazen düğünlerin bir hafta sürdüğü olurken bazen de sadece nikâh şeklinde yapıldığına rastlanılmıştır. Ama genel itibarıyla kız tarafında kına gecesi erkek evinde iki gün düğün ve yine ertesi gün erkek evinde gelin görme adetlerinin çoğunluk tarafından uygulandığını görmekteyiz. Doğumlarda misafirlere loğusa şerbeti dağıtılarak bebek mevlitleri okutulmuştur. Diğer tüm Anadolu toplumunda olduğu gibi Antalya'da ataerkil bir aile yaşamı hâkimdir. Antalya'da akraba evliliğinin görülmediği çok nadir karşılaşıldığı söylenebilir. Başlık parası, süt parası gibi kız tarafına evlilikten önce belli bir miktar para verme âdetinin şehrimizde hiçbir şekilde olmadığı bilinmektedir.

Antalya Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde ailenin önem verildiği şehirlerden biri olmuştur. Hem devlet hem de toplum tarafından aile kurumu desteklenmiş, aile bireyleri arasında sevgi, saygı ve dayanışmanın hâkim olduğu görülmektedir. Önceleri geniş aile görülürken zamanla çekirdek aile tipine geçilmiştir. Aile yapılanmasının bozulmaması ve kültürün korunması için Antalya'daki her birey ayrı ayrı çaba sarf etmiştir.

KAYNAKÇA

- “Aile”. (1968). Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1:288-290.
- Akagündüz, Ü. (2015). *II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak*. Yeni İnsan Yayınevi, Ankara.
- Akhan, B. (2009). *Aile İçi Şiddetin Boşanma Davalarına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Akıncıoğlu, C. (2001). *Solimkent Antalya Tarihi*(2. cilt) . Ece Yayınevi, İstanbul.
- Akkutay, Ü.(1991). “İslâmiyet’ten Önce Türk Ailesi”. *Türk Aile Ansiklopedisi Cilt 1*. Başbakanlık Aile Kurumu Yayınları, Ankara, 1:55-58.
- Akova, B.Süheyla. (1994). “Antalya Körfezi’nin Kuzeyinde Yer Alan Kıyı Ovalarında Nüfus Özellikleri”. *Türk Coğrafya Dergisi*, 29: 419-441.
- Aktaş, G. (2015). “Türkiye’de Aile Sosyolojisi Çalışmalarına Genel Bir Bakış”. *Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Sosyoloji Konferansları*. Denizli, 419-441.
- Akurgal, E. (1998). *Anadolu Uygarlıkları*. Net Turistik Yayınları, İstanbul.
- Antalya Şer’iyye Sicilleri Numara: 68, 76, 83, 88
- Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2012).*Dünden Bugüne Antalya*. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya.
- Arsan, N. (1997). *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri. I-III*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Artıkoğlu, P. (2011). “Batılılaşmanın Osmanlı Aile Yaşamındaki İzleri”. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik*, 15. 09. 2007, Ankara, 1:47-57.
- Âşık Paşazade. (2003). *Osmanoğulları’nın Tarihi*. Hz. Kemal Yavuz- M. A. Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul.
- Atalı, M. (1991). “Boşanma”. *Türk Aile Ansiklopedisi*1. Başbakanlık Aile Kurumu Yayınları, Ankara, :195-199.
- Atnur, G. (2015). “ Evlilik Yaşı”. S. Sakaoğlu, M. Aça, P. Ergun.(Ed). *Aile Yazıları* 8. Başak Matbaacılık, Ankara, 11-15.
- Avcı, Ü. (Mayıs-Haziran 2015). “Antalya Kaleiçi’nde Bir Simge Yapı: Yivli Minare”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, 8 (15) : 52-78.

- Aybey, S. (2016). “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunun Aile Kurumuna Bakışı ve Aile Yapısındaki Değişimin Değerlendirilmesi”. *Tarih Okulu Dergisi*,9 (XXVII) :203-217.
- Aydın, M. A. (1998a) “İslâm da Ailenin Yeri ve Önemi”. *Mehir*, 2: 26-29.
- Aydın, M. A. (1998b) . “Hukûk-ı Âile Kararnâmesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, 18: 314-318.
- Aydın, M. Akif. (1982). “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”, H. İnalcık ve N. Göyünç ve W. Lowry .(Ed) , *Osmanlı Araştırmaları III*. Enderun Kitapevi, İstanbul, 1-12.
- Aydın, M. Akif. (1989). “ Mecelle’nin Hazırlanışı”. H. İnalcık ve N. Göyünç ve W. Lowry .(Ed) , *Osmanlı Araştırmaları IX*. Enderun Kitapevi, İstanbul, 31-50.
- Aydın, Mehmet A. (2007). “ Osmanlı Toplumunda Aile”. *Uluslar Arası Aile Sempozyumu*. Ensar Neşriyat, Aralık 2007, İstanbul, 165-176.
- Babacan, H. (2017). “Temettuat Kayıtlarına Göre Antalya’daki Mora Göçmenleri”.VII. *Uluslararası Canik Sempozyumu: Geçmişten Günümüze Göç*. Samsun, 189-201.
- Bağlı, M. ve Sever, A. (2005). “Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği”. *Aile ve Toplum Eğitim - Kültür ve Araştırma Dergisi*, 2 (8):9-22.
- Bahçekapılı, N. (2008) “İslâm ve Kilise Hukuku Açısından Aile ve Evlilik”. *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 1:29-38.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, “Akrabalık İlişkileri ve Geleneksel Aile Değerleri”. M.Turgut .(Ed).(2010) , *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Başkaya, Z. Ve Ünal, A. (2017). “Türkiye’de Evlenme Ve Boşanma Oranlarının İller Düzeyinde Zamansal Değişimi (2001-2015)”. *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/53: 338-358.
- Bay, A. (2018). *Klâsik Dönem Osmanlı Ailesi ve Değişim (1839-1923)* . Kriter Yayınları, İstanbul.
- Bayer, A. (2013). “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4:102-129.
- Baykara, Tuncer .(2007). “XX. Yüzyıl Başlarında Antalya”.XX. *Yüzyılda Antalya Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri Cilt I*. 22-24 Kasım 2007, Antalya, 11-23.
- Baykara, Tuncer, “Bir Selçuklu Şehri Olarak Antalya” .*Antalya 2. Selçuklu Semineri (26-27 Aralık 1987)* , Antalya Valiliği Yay., Antalya, 38-43.
- Beden, A. (2007). “Konya Vilayet Salnamelerine Göre XX. Yüzyılın Başlarında Antalya’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ”. *XX. Yüzyılda Antalya Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri Cilt I*. 22-24 Kasım 2007, Antalya, 176-196.

- Berki, A.H.(1959). *Mecelle (Mecelle-i Ahkam-ı Adliye)*. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara.
- Beysanoğlu,Ş. (1980). *Ziya Gökalp Makaleler IX*. Kültür Bakanlığı, İstanbul.
- Biçak, S. (2007).*Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın*(XI-XIV. YY). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Can, Y. ve Aslan, F. (2017). “Geçmişten Günümüze Türk Aile Yapısı ”. *Sobider Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (11) :87-101.
- Canatan, K; Yıldırım, E. (2009). *Aile Sosyolojisi*. Açılım Kitap, İstanbul.
- Cangir, M. (2011). *İslâm Hukukuna Göre Nikâhta Aleniyet ve İlan Şartı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Cebeci, D. (2009). *Tanzimat ve Türk Ailesi*. Bilgeoğuz Yayınevi, İstanbul.
- Celkan, Hikmet Y. (1991). “Türklerde Aile Telakkileri”. *Türk Aile Ansiklopedisi*. Başbakanlık Aile Kurumu Yayınları, Ankara, 1:58-61.
- Ceylanbağ, F. (2017).*Selçuklu-Abbâsî Hilafeti. İlişkilerinde Siyasi Evlilikler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Cin, H. (1974). *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Çağın, M. (1992). “ Osmanlı Toplumunda Aile”. E. Elverdi. (Ed). *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 327-340.
- Çeker, O. (1999). “Hukuk-i Aile Kararnamesi Giriş ve Tarihçesi”. *Mehir*,19-21.
- Çeker, O. (2012). *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya.
- Çelik, C. (2009). “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din”. *Karadeniz (Black Sea-ÇernoyeMore) Sosyal Bilimler Dergisi*, 8:25-35.
- Çelik, C. (2010). “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din -Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8:25-35.
- Çevik, R. (2015). *Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklularında Devlet ve Sosyal Hayat*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çimrin, H. (2006). *Bir Zamanlar Antalya*. ATSO, Antalya.
- Çokgezen, M. (2004). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında İş Dünyasının Profili”. *İktisat İşletme ve Finans*, 19 (216) :62-75.
- Dağcı, Ş. (1999). “İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri I”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39:175-237.

- Darkot, B. (1978). “Antalya”. *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, I: 459-462.
- Dayar, E. (2010) , *Antalya’da Kültürel ve Toplumsal Hayat (1923-1932)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Dayar, E. (2014). “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Dönemlerinde Antalya’da Çocuk İcarları”. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 242:32-37.
- Dayar, E. (2016) ,*Antalya’da Devlet ve Eşrâf İlişkileri (1839-1908)* . Yayınlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Dayar, E. (2017). “Antalya’da Girit Göçmenleri: Göç, İskân ve Siyaset”. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 279: 64-73.
- Dayar, E. (2018). “19. Yüzyıl Antalya’sında Mora Göçmeni Bir Aile Moravileri”. *Toplumsal Tarihi Dergisi*, 292: 24-33.
- Dertli, G. (2014). *Anadolu Selçuklularında Hanedan Evlilikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Dimez, S. (2015). “Türkiye Selçuklu Devleti’nde Sosyo -Kültürel Hayat Ve Tokat’a Etkisi”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 14 (4) :797 – 827.
- Dinç, G. (2005). “Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya’da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu”. *OTAM*, 17 (17) :103-129.
- Dinç, G. (2007a). “20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya Nüfusu”. *XX. Yüzyılda Antalya Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri, I.* (22-24 Kasım 2007) , (Ed. Mustafa Oral) , Antalya, 349-373.
- Dinç, G. (2007b). “Cumhuriyet’in İlk Nüfus Sayımına Göre Antalya’nın Demografik Yapısı”. *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 12:65-87.
- Dinç, G. (2017a). “Osmanlı Döneminde Antalya Ermenilerinin Sosyal ve Ekonomik Durumları (XIX. ve XX. Yüzyıllar) ”, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, (Ed. Bünyamin Kocaoğlu) , İlkadım Belediyesi Yayınları, Samsun, 33-55.
- Dinç, G. (2017b). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Antalya’ya Olan Göçler ve Sonuçları”. (Ed. O. Köse). *Geçmişten Günümüze Göç*. Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 771-788.
- Dinç, G. (2017b). “X. Türk Deniz Ticareti Tarihi”. 4-5 Mayıs 2017, İstanbul, 1-18 (Yayınlanmamış bildiri).
- Dinç, G. (2017c). “The Socialand Economic Status of the Rum (Greeks) of Antalya in the First Half of the 19th Century”. *Adalya*, 20: 449-490.

- Diyanet İşleri Başkanlığı (2015). “Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Konusunda Görüş ve Yaklaşımları”. Huriye Martı.(Ed), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Doğan, C. (1998). “Türkiye’de Boşanma Sorununun Sosyolojik ve İstatistiki Açısından Değerlendirilmesi”.*Sosyoloji Konferansları*, 25: 59-69.
- Doğan, İ. (2009). *Dünden Bugüne Türk Ailesi*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Donuk, A. (1981). “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Âile”.*İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, 33:147-168.
- Duman,M. Zeki. (2012). “Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1:19-51.
- Durmuş, S. (2016). “Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923 – 1938) ”. *KAÜİİBFD*(7) 12:155-167.
- Durukan, A (1998). “Alâeddin Keykubad Döneminde Antalya”.*Antalya 2. Selçuklu Semineri (26-27 Aralık 1987)* , Antalya Valiliği Yay., Antalya, 26-51.
- Düzbakar, Ö. (2008). “ Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği. ”*OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 23:85-100.
- Ebu Abdullah Muhamed ibn Battûta Tanci. (2004) .*İbn Battûta Seyahatnâmesi*, I (Çev.A. Sait Aykut) , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ecevit, Y.(2012). “Kadın ve İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1:9-34.
- Ekinci, E.B.(2006). “Osmanlı Hukukunda İzinnâme ile Nikâh”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2: 41-60.
- Erdem, H. (2016). “İslâm-Osmanlı Aile Hukukunda Gayrimüslimler”. *TAAD*, 24:639-661.
- Erdem, M. (1998). “Geleneksel Türk Dini ve İslâm”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 1 (2) :79-91.
- Ergeshkyzy, A. (2012). *Aile İçi Roller ve Manevî Yaklaşım*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ergün, P. (2015). “Sûrnâmelere Göre Osmanlı Döneminde Düğünle”. S. Sakaoğlu, M. Aça, P. Ergün(Ed) , *Aile Yazıları* 8. Başak Matbaacılık, Ankara, 173-179.
- Erkal, Mustafa E. (1993). “Türk Aile Yapısı ve Bazı Meseleler”. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 24:15-20.
- Erol, M. (1992) .*Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Aile İlişkilerinde Meydana Gelen Nitelik Değişmelerinin Aile Üyeleri Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Erten, S. (2007). “(1923-1950) Yirminci Asrın İlk Yarısında Antalya”. *XX. Yüzyılda Antalya Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri Cilt I*. Antalya, 23-30.
- Erten, S. F. (1996). *Milli Mücadelede Antalya*. Antalya Müzesi Yayını, Antalya.
- Eyce, B. (2000). “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 4:223-244.
- Gelgeç Bakacak, A. (2009) “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 44: 627-638.
- Goetz, P. W. (Ed). (1986) .“Aile”. *Ana Britannica*. Ana Yayınları, İstanbul, 229-230.
- Gökçe, B. (1976). “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8 (1-2) :47-67.
- Gökçe, B. (1978). “Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım”. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, I: 7-21.
- Gönüllü, A. R. (2010). *Cumhuriyet Döneminde Antalya*. Tarihçi Kitapevi, İstanbul.
- Güçlü, M. (1997). *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*. Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları, Antalya.
- Güçlü, M. (2007). “Selçuklulardan Cumhuriyet’e Kumluca (Antalya) Bölgesi”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22:219-250.
- Güçlü, M. (2008). *II. Meşrutiyet Döneminde Antalya'nın Coğrafi ve İktisadi Vaziyeti*. İkinci Matbaa, Antalya.
- Güler, D. ; Ulutak, N. (1992). “Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile”. *Kurgu Dergisi*, 11: 51-76.
- Gündüz, A. (2012). “Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”. *International Journal of Social Science*, 5 (5) : 129-148.
- Güneş, A. (2007). “İslâm Hukuku Açısından Nişanlanma”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 10(29) :161-188.
- Hançerlioğlu, O. (2000).“Aile”. *Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar*. Remzi Kitapevi, İstanbul,33-37.
- Heyd, W. (2000) .*Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (Çev. Enver Ziya Karal), TTK. Yayınları, Ankara.
- Hüsrevoğlu, M. (2010). *İslâm'da Evlilik ve Boşanma*. Arznet Yayıncılık, Kayseri.
- İlgin, G. D. (2012). *Antalya'da Mübadele*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Işık, Z. (2018). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kamusal Alanda Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kimliğiyle Kadın (1839-1900) : Çorum Şer’iyye Mahkemesi Örneği”. *BİLİG*, 85:25-56.
- İbn Bibi el-Hüseyin b. Muhammet b. Ali el-Ca’feri er-Rugadi.(1996).*El Evamirü’l-Ala’iye Fi’l-Umuri’l-Ala’iye(Selçuk Name) II.*(çev. M. Öztürk), T. C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.
- İçli, T. Günşen. (1998). “Cumhuriyet Döneminde Kadının Sosyal Konumu”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15:93-100.
- Kabaklı Çimen, L. (2008). *Türk Töresinde Kadın ve Aile*. İÇ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*. Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Karaaslan, A. (2015). “Osmanlı Toplumunda Ailenin Teşekkülünde İlk Adım: Namzetlik”. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 5 (2) :186-199.
- Karaca, Nuray E. (2002). “Türk Aile Hayatı Üzerine Genel Bir Bakış”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (28-29) :313-325.
- Karagöz, L. (2015). “Türkiye’de Aile Politikalarında Bütünlük İhtiyacı”. *İlmi Etütler Derneği Dergisi*, 1: 1-11.
- Karahasanoğlu, C. (2011). “Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye’nin Yürürlüğe Girişi ve Türk Hukuk Tarihi Bakımından Önemi”. *Otam*, 29:93-124.
- Karstarlı, S. (2001). *İki Numaralı Şer’iyye Sicili’nin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler, Enstitüsü Kırıkkale.
- Kesik, M. (2004). “Antalya’ya yapılan İlk Akınlar ve Şehrin Selçuklu Hâkimiyetine Girmesi”, Hatice Akın(Ed), *Antalya’nın Son Bin Yılı Sempozyumu (18-19 Aralık 2003)*, Antalya, 1-8.
- Kılınç, N. (2010). *Antalya Yöresi Yörük Fıkraları Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Isparta.
- Kır, İ. (2011). “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36) :381-404.
- Kızılkaya, O ve Kalaycı, İ. (2012). “Osmanlı Devleti’nin İskân Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (18) :361-378.
- Kitapçı, Z. (1993). “Melike Selçuka Hatun ve Türk Milli Kültürü”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 82:103-146.

- Koçak, Z. (2011) , “Ayntab Şehrinde Aile Birliğinin Sona Erme Süreci(1600–1650). *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1) : 417-435.
- Konan, B. (2011). “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(1), 157-174.
- Kongar, E. (1970) .“Türkiye’de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri”. *Amme İdaresi Dergisi*, 3(2) :58-83.
- Kongar, E. (2013). *21. Yüzyılda Türkiye- 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Könezoğlu, B. (2006). *Aile ve Ailenin Korunması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kumaş, N. (2018). “Antalya İlinin Demografik Yapısı (1835-1950) ”, *Antalya Kitabı (Selçukludan Cumhuriyet’e Sosyal Bilimlerde Antalya)* , Antalya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Antalya, 356.
- Kuran, E. (1986). “Türk Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi Gelişmesi”. *Millî Kültür*, 53: 63-66.
- Kuran-ı Kerim Meali.(2011). *Diyanet Kuran-ı Kerim Meali*. (Çev. H. Altuntaş, M. Şahin). Diyanet İşleri Yayınevi. Ankara.
- Kurnaz, Ş. (2013). *Osmanlının Kadınının Yükselişi*. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Kuşçu, Ayşe D. (2016). “Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altıncan Hatun Örneği”. *Selçuklu Medeniyeti Dergisi*, 1: 173-190.
- Lale, M. İsmail. (2014). *Türk Aile Düzeni ve Aile İçi İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Mandalooğlu, M. (2013) .“İslâmiyet’ten Önce Türklerde Aile Hukuku”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 33: 133-159.
- Mardin, E. (1996). *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara
- Martı, H. ve Han, A. (2016). “Hz. Nuh’un Hayatı Ekseninde “Aile Olmak” Üzerine Yeniden Düşünmek”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/5, c. 5, sayı: 9:97-105.
- Martindale, D. (1978). “ Çeşitli İlkel Aile Biçimleri”. B, Dikeçligil ve A. Çiğdem(ed) , *Aile Yazıları 1*. T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları (1991) , Ankara, 266-273.
- Maydaer, S. (2007). “Klâsik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma”. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (1) :299-320.

- Melzig, H. (1942). *Atatürk'ün Başlıca Nutukları*. Ülkü Matbaası, İstanbul.
- Moğol, H. (1993). “Antalya’nın Fethi ve Türk Mührünün Vuruluşu”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 87:135-146.
- .
- Oktay, E. Yüksel. (Ekim 2013 - Nisan Yalova 2014). “Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Uygulanan Nüfus Politikaları”. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7) :31-53.
- Okur Gümrükçüoğlu, S. (2013). “ İslâm Aile Hukukunda Kadının Mehir Hakkına Toplumun Bakış Açısı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVII(4) :223-256.
- Oral, M.(2007). “ Kurtuluş Savaşı’nda Antalya’da İstihbarat ve Propaganda”. *Sempozyum Bildirileri Cilt I*. 22-24 Kasım 2007, Antalya, 31-50.
- Ortaylı, İ. (1991). “Osmanlı Toplumunda Ailenin Yeri”. *Türk Aile Ansiklopedisi*1. Başbakanlık Aile Kurumu Yayınları, Ankara, 74-79.
- Ortaylı, İ. (2016). *Osmanlı Toplumunda Aile*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İ.(Haziran 2001). “ Türk Osmanlı Aile Yapısı”. *Perşembe Konferansları*. İstanbul, 29-53.
- Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş Cilt 1*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Ögel, B. (2016). *Türklerde Devlet Anlayışı (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar)*. Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Öğüt Eker, G.(2011). “Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açından Değerlendirilmesi”. *Studia Uralo-Altaica Dergisi*,407:401-411.
- Öksüz, M. (2005). “18. yy Trabzon’da Türk Ailesi”. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 7, :45-59.
- Özbek, S. (2001). “Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat”. *Afyon Kocatepe Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, III (1) :41-58.
- Özdemir, R. (1990). “Tokat’ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı”. *Belleten*, LIV/211: 993-1052.
- Özer, S. (2013). “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bekârlık Vergisi’ne İlişkin Tartışmaları”. *Akademik Bakış*, 6 (12) :173-191.
- Özkiraz, A. ve İşçi Baş, G. (2016). “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18 (30) :87-95.

- Özköse, K. (2007). “Celâleddîn-i Rûmî’nin Düşüncesinde Kadın”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (1) :51-67.
- Öztürk, M. (2015). “İslâmiyet’ten Önce Türklerde Aile ve Kutadgu Bilig’de Türk Ailesi”, M. Öztürk ve Ş. Batmaz ve E. Yoska(Ed) ,(2015) .*Abdulkadir Yuvalı Armağanı*. Kardeşler Ofset, Kayseri, 899-912.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü*, C. I, MEB., İstanbul.
- Saruhan, S. (2003). *I. Numaralı Şerriye Siciline Göre XIX. Yüzyıl Başında Antalya’nın Sosyo-Ekonomik Durumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Solak, İ. ve Uysal, Z. (2014). “Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680) ”. *Sutad*, 10:991-1003.
- Şahin, Halil. İ. (2012). “Türk Destanlarındaki Aile Algısı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 33:117-138.
- Şahin, M. (2016). “The New York Times’ın Gözünden Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Sosyal Hayat”. *Journal of Human Sciences*, 13 (3) :4748-4763.
- Şentürk, Ü. (2008). “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”. *Aile ve Toplum Yıl Dergisi*,10(4) :7-31.
- Şimşirgil, A. ve Ekinci, E. Buğra. (2008). *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*. KTB Yayınları, İstanbul.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. (1969). *1927 Sanayi Sayımı (Rapor No:584)*. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. Ankara
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü. (1960). *Boşanma İstatistikleri, İl ve İlçe Merkezlerinde(Rapor No:392)*. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü Yayını. Ankara.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü. (1962). *Evlenme İstatistikleri, İl ve İlçe Merkezlerinde (Rapor No:418)*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü Yayını. Ankara.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1963). *Evlenme İstatistikleri, İl ve İlçe Merkezlerinde (1932-1958) (Rapor No:442)*. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü Yayını. Ankara.
- T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. (1936).*Genel Nüfus Sayımı Antalya Vilayeti (Rapor No:75)*.Devlet Basımevi. İstanbul.
- T.C. Başvekâlet Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1929). *28 Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri III. Fasikül (Rapor No:7)*. Başvekâlet Müdevvenat Matbaası. Ankara.

- Tabakoğlu, A.(1992). “Osmanlı Toplumunda Aile”.*Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* I. Türkiye Cumhuriyeti Aile Araştırmaları Kurumu Yay., Ankara, 92-96.
- Tellioğlu, İ. (2016). “İslâm Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*,209-224.
- Teyfurov, M. (2014). “Kuran-ı Kerim’de Aile Yapısı”,*İğdır Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (4) :241-258.
- Tezcan, M. (2005). “Cumhuriyetten Günümüze Türk Ailesinin Dünü, Bugünü Geleceği”. *V. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*. 17-21 Aralık 2002, Cilt XV, Ankara, 1-9.
- Tızlak, F.(2010). “Türk Hâkimiyetinde Teke Yöresinin Sosyal Tarihi (XX. Yüzyıla Kadar)”. (Ed. Sarı C.,Demirkaya H., Kurt S., Çeçen B.), *Dünden Bugüne Antalya*. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, C. I, Antalya, 153-163.
- Tolan, B. (1978). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Kalite Matbaası, Ankara.
- Tunaya, T. Zafer. (2015). *Türkiye’de Siyasal Partiler*. İletişim Yayınları, İstanbul
- Turan, O. (2014). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Turan, R. (1992). “Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi”. Elverdi, E. (Ed), *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 74-83.
- Turan, R. ve Kırpık, G. (2012) “Selçuklu Dönemi Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”. R, Turan(Ed) , *Selçuklu Tarihi El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara, 18-47.
- Turner, Ralph H. (1965). “The Family”,Brown and Selznick(Ed),*Socioloji*, London, 240-372.
- Türk Akdeniz Dergisi, cilt5, no:27, Antalya1943.
- Türk Akdeniz Dergisi, s. 11-12, 29 İlkteşrin, Antalya 1938.
- Türk, İ. (1982) .“Atatürk ve Türk Mali Sistemi”.*Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, Ankara, 7-23.
- Türkdogan, O. (1992). “ Osmanlı Toplumunda Aile”. E.Elverdi.(Ed), *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 22-59.
- Tüzüner, Ö. (2013). “Türk ve İslâm Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukukî Niteliği Hakkında Bir İnceleme”. *Ankara Barosu Dergisi*, 1:127-148.
- Ulaş, S. (1992). “İslâm Çok Kadınla Evlilik”. *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, 6 (1) :52-63.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK. Yayınları, Ankara.

- Ülken, H. Z. (1991). “Aile”. *Aile Yazıları*. C.1 (Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç). TCBAAKB Yayınları, Ankara 1991, 27-32.
- Ünal, A. (2015). “Türk İslâm Kültüründe Evlilik”. S. Sakaoğlu, M. Aça, P. Ergun(Ed) , *Aile Yazıları*. Başak Matbaacılık, Ankara, 1-11.
- Ünal, V. (2013). “Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (26) :588-602.
- Yakut, E. (2008). “XIX. Yüzyılda Orta Anadolu Bölgesi’nde Evliliğin Ortaya Çıkışı, Sona Ermesi ve Sonuçları”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XII. (1-2) :237-265.
- Yakut, E. (2015). “Klasik Dönem Osmanlı Aile Hukukunda Kadının Konumu”. *ANDHD*,1,(1) :1-23.
- Yaman, A. (1998). *İslâm Hukuku*. Post Yayıncılık, Konya.
- Yazıcı, A. (2015). “Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi (1917) ve Sadreddin Efendi’nin Eleştirileri. ”*Ekev Akademi Dergisi*, 19 (62) :567-584.
- Yılmaz, A. (2010). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi”. *ÇTTAD*, IX/20-21: 191-212.
- Yüksek, A. (2014). “İslâm Aile Hukukunda Boşama Yetkisi ve Kadının Boşanması”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (32) :340-353.
- Zabun, B. (2009). “Temel Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin Sosyoloji Öğretim Programlarında Yer Alış Durumu”.*Aile ve Toplum*, 5 (17) : 97-103.
- Zafer, B. Ayşenur. (2013). “Cumhuriyet İle Birlikte Değişen Türk Aile Yapısı ve Kadının Durumu”. *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24:121-134.
- “Cumhuriyet Balosu”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 17.10.1933.
- “Çocuk Haftası”, *Resmi Antalya Gazetesi*,28.03.1933.
- “Çocuk Gıdaları”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 21.04.1933.
- “Çocuk Tahayyülün Mevkii Ve Ehemmiyeti”, *Resmi Antalya Gazetesi*,09.01.1932.
- “Çocuk”, *Resmi Antalya Gazetesi*,31.08.1933.
- “Çocuk”, *Resmi Antalya Gazetesi*, (17.08.1931.
- “Çocuk”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 24.08.1933.
- “Doğum”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 05.08.1931.
- “Doğum”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 12.06.1931.
- “Doğum”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 19.08.1931.
- “Doğum”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 21.12.1933.

“Doğum”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 31.08.1933.

“Düğünlerde İsrâf Memnudur”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 29.08.1930.

“Evlenme ”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 24.08.1933.

“Evlenme ve Sünnet Düğünü”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 19.05.1933.

“Nikâh Merasimi”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 17.08.1931.

“Nişan Merasimi”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 10.03.1931.

Resmi Gazete, 04.04.1926.

“Sene Başı Balosu”, *Antalya Gazetesi*, 09. 1 Kanun 1932.

“Sıhhatli Bir Çocuğun Sevdiği ve Nefret Ettiği Şeyler”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 23. 04. 1935.

“Teşekkür”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 08.07.1932.

“Türk Kadını ve Erkeği”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 27.01.1933.

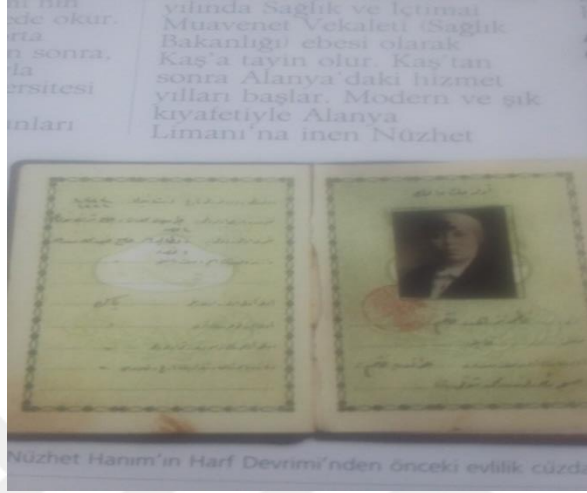
“Yetimler Günü”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 19.06.1931.

“23 Nisan ve Çocuk”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 28.04.1933.

“Zafer Bayramı Balosu”, *Resmi Antalya Gazetesi*, 31.08.1933.

EK 1-FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1- Nüzhet Maytalma'nın Harf İnkılâbından Önceki Nüfus Cüzdanı (Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf 2-Yalçın Maytalman Aile fotoğrafı (Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf -3 Yalçın Maytalman'ın Anne Ve Babasının Fotoğrafları (Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf - 4 Yalçın Maytalman'nın Babasının Fotoğrafı (Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf - 5 Yalçın Maytalman Aile Fotoğrafı (Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf - 6 Yalçın Maytalman'ın Anne Ve Babasının Düğün Fotoğrafları(Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf -7 Yalçın Maytalman'ın Aile Fotoğrafları (Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf -8 Yalçın Maytalman'ın Aile Fotoğrafları (Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf - 9 Yalçın Maytalman'ın Aile Fotoğrafları (Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf - 10 Yalçın Maytalman'ın Aile Fotoğrafları (Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf - 11 Yalçın Maytalman'ın Aile Fotoğrafları (Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf - 12 Yalçın Maytalman'ın Aile Fotoğrafları(Yalçın Maytalman)



Fotoğraf - 13 Yalçın Maytalman'ın Aile Fotoğrafları(Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf -14 Yalçın Maytalman'ın Aile Fotoğrafları (Yalçın Maytalman, 2018)



Fotoğraf - 15 Nigar Kiracioğlu Aile Fotoğrafları (Nigar Kiracioğlu, 2018)



Fotoğraf -16 Nigar Kiracioğlu Aile Fotoğrafları (Nigar Kiracioğlu, 2018)



Fotoğraf -17 Nigar Kiracioğlu Aile Fotoğrafları (Nigar Kiracioğlu, 2018)



Fotoğraf - 18 Nigar Kiracioğlu Aile Fotoğrafları (Nigar Kiracioğlu, 2018)



Fotoğraf -19 Nigar Kiracioğlu Aile Fotoğrafları (Nigar Kiracioğlu, 2018)



Fotoğraf - 20 Nigar Kiracioğlu Aile Fotoğrafları (Nigar Kiracioğlu, 2018)



Fotoğraf - 21 Nigar Kiracioğlu Aile Fotoğrafları (Nigar Kiracioğlu, 2018)



Fotoğraf -22 Nigar Kiracioğlu Aile Fotoğrafları (Nigar Kiracioğlu, 2018)



Fotoğraf - 23 Nigar Kiracioğlu Aile Fotoğrafları (Nigar Kiracioğlu, 2018)



Fotoğraf - 24 Nigar Kiracioğlu Aile Fotoğrafları (Nigar Kiracioğlu, 2018)



ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad	Ayşe BİNGÖL
Kişisel Bilgiler	Uyruğu: T. C. Doğum Tarihi ve Yeri: 01/02/1983 / Konya
İletişim Bilgileri	Tel: 05076682558 E-Posta: aysebingol83@gmail.com
Öğrenim Bilgileri	Lise: 1997-2000 / Konya Erbil Kuru Lisesi Üniversite: 2001-2005 /19 Mayıs Üniv. Amasya Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
İş Deneyimi	2007-2011: Elmalı Yuva İlköğretim Okulu 2011-2014: Gülveren İlköğretim Okulu 2014-2018: Turgut Reis Ortaokulu